

Hitaasti, mutta varmasti?

Saavutettavuuden edistyminen yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa 2000-luvulla

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:10

Johanna Penttilä

Hitaasti, mutta varmasti?

Saavutettavuuden edistyminen yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa 2000-luvulla

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:10

Johanna Penttilä

Opetus- ja kulttuuriministeriö / Undervisnings- och kulturministeriet
Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto / Utbildnings- och forskningspolitiska avdelningen
PL / PB 29

00023 Valtioneuvosto / Statsrådet
<http://www.minedu.fi/OPM/julkaisut>

Taitto / Ombrytning: Teija Metsänperä, opetus- ja kulttuuriministeriö

ISBN 978-952-263-106-0 (PDF)

ISSN-L 1799-0343

ISSN 1799-0351 (PDF)

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja /
Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2012:10

Lukijalle

Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö Otus rs on toteuttanut tämän selvityksen opetus- ja kulttuuriministeriön tilauksesta. Selvityksen tekoa on ohjannut ohjausryhmä, johon ovat kuuluneet lakimies Erkki Kemppainen Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksesta, koulutuspoliittinen suunnittelija Sari Kokko Näkövammaisten keskusliitosta, pääsihteeri Maija Könkkölä Invalidiliiton ESKE Esteettömyyskeskuksesta, lehtori, erityisopettaja Marjaana Marttila Diakonia-ammattikorkeakoulusta, suunnittelija Anna Niemelä Kansalliskirjastosta, toiminnanjohtaja Aleksis Nokso-Koivisto Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiöstä, vammaisasiainmies Paula Pietilä Turun yliopistosta, erityisasiantuntija Antti Raike Aaltoyliopistosta, sosiaalipoliittinen sihteeri Sini Terävä Suomen ylioppilaskuntien liitosta, hallituksen jäsen Jenni Tuomainen Suomen ammattikorkeakouluopiskelijakuntien liitosta sekä erityisasiantuntija Sami Virtanen Kuuloliitosta. Lisäksi arvokkaita kommentteja ovat selvityksen eri vaiheissa antaneet muun muassa tiedottaja Riitta Hämäläinen ja puheenjohtaja Airi Valkama Erilaisten oppijoiden liitosta sekä KT, laatupäällikkö Merja Ylönen Diakonia-ammattikorkeakoulusta. Kiitos kaikille hedelmällisestä yhteistyöstä!

Helsingissä joulukuussa 2011

Johanna Penttilä

tutkija

Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö Otus rs

Hitaasti, mutta varmasti?

Saavutettavuuden edistyminen yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa 2000-luvulla

Tiivistelmä

2000-luvun vaihteen ympärillä korkeakoulujen saavutettavuudessa on tapahtunut monenlaista kehitystä. Kehityksen yhtenä taustavoimana on ollut vuosina 2007–2010 toteutettu Esteetön opiskelu korkea-asteen oppilaitoksissa -hanke (ESOK). Siinä kerättyjen tietojen perusteella esteettömyys ymmärretään korkeakouluissa nykyään entistä laajemmin ja monissa niistä on otettu käyttöön uudenlaisia toimintatapoja sen edistämiseksi. Esteettömyyden sijaan tässä selvityksessä käytetäänkin pääosin saavutettavuuden käsitettä. Saavutettavuus on esteettömyyttä lähellä oleva, mutta laajempi käsite. Sillä tarkoitetaan opiskelu- ja työskentely-ympäristöä, jossa kaikki voivat toimia ominaisuuksistaan riippumatta yhdenvertaisesti.

Tässä selvityksessä tarkastellaan saavutettavuuden nykytilaa yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa sekä siinä tapahtunutta kehitystä. Yhtenä vertailukohtana on vuonna 2005 julkaistu Esteetön opiskelu yliopistoissa -selvitys. Selvityksen aineistona on kaksi vuonna 2011 kerättyä kyselyä, joista toinen suunnattiin yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen asiantuntijoille ja toinen opiskelijoille.

Selvitys osoittaa korkeakoulujen tehneen tavoitteellista työtä saavutettavuutensa edistämiseksi eritoten pyrkimällä yhtenäistämään siihen liittyviä käytäntöjä. Työstä puuttuu kuitenkin edelleen systemaattisuutta ja resursseja, ja koko korkeakouluyhteisön tasolla saavutettavuuden edistämällä on vieläkin jossain määrin marginaalinen leima. Korkeakouluissa panostetaan tällä hetkellä etenkin opetuksen ja ohjauksen saavutettavuuden kehittämiseen. Esimerkiksi valintakokeiden ja tenttien erityisjärjestelyt alkavat olla kunnossa melkein pä korkeakoulussa kuin korkeakoulussa, mutta muu saavutettavuutta tukeva pedagogiikka etsii vielä muotoaan. Haasteena on etenkin lukihäiriöisten sekä mielenterveyden ja jaksamisen kanssa kamppailevien opiskelijoiden huomiointi. Monenlaisuuden arvostaminen hakee korkeakouluissa jalansijaa vielä laajemminkin, mistä kertovat esimerkiksi muiden kuin valtavirtaan kuuluvien opiskelijoiden ulkopuolisuuden ja ohitetuksi tulemisen kokemukset.

Tulosten perusteella korkeakouluissa tarvitaan saavutettavuuden kehittämistyötä vielä niin sosiaalisen, fyysisen kuin psyykkisenkin ympäristön osalta. Selkeimmiksi kehittämiskohteiksi nousevat saavutettavuuteen liittyvän strategisen suunnittelun jäntevöittäminen sekä opetushenkilökunnan pedagogisten taitojen kehittäminen niin, että kaikenlaisilla opiskelijoilla on hyvät opiskelumahdollisuudet. Selkeä kehittämiskohta piilee myös korkeakoulujen sähköisessä viestinnässä, joka on vielä monin paikoin esteellistä. Fyysinen ja siinä etenkin rakennettu ympäristö on jo pitkään ollut kiistattomasti eniten esteettömyydeltään kehitetty asia, mutta nyt kehitys on osittain pysähtynyt vanhojen ja/tai suojeltujen rakennusten aiheuttamiin haasteisiin. Korkeakouluissa tulee kuitenkin tarkastella itsekriittisesti, missä määrin iäkkäät rakennukset ovat uudistusten este ja missä määrin ainoastaan paikka harjoittaa uudenlaista kekseliäisyyttä. Psyykkisen ympäristön osalta korkeakouluissa on tarpeen kiinnittää huomiota kaikkien yhteisön jäsenten yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämiseen.

Sakta, men säkert?

Framsteg inom tillgängligheten vid universitet och yrkeshögskolor på 2000-talet

Sammandrag

Det går att peka på utveckling av olika slag vad gäller högskolornas tillgänglighet. En av bakgrundsfaktorerna är projektet ESOK (Esteetön opiskelu korkea-asteen oppilaitoksissa), dvs. Tillgängliga studier i skolor på högre nivå, som genomfördes 2007–2010. Information som man har samlat in visar att tillgänglighet numera uppfattas i högskolorna på ett bredspektrigt plan. I många högskolor har man tagit i bruk nya verksamhetsätt för att främja tillgängligheten. I föreliggande arbete används ofta begreppet åtkomlighet. Vad gäller betydelse ligger åtkomlighet nära tillgänglighet men åtkomlighet är ett vidare begrepp. Den avser en studie- och arbetsmiljö i vilken alla kan fungera likvärdigt oberoende av sina egenskaper.

I föreliggande rapport ligger fokus på hur åtkomliga universiteten och yrkeshögskolorna är och vilken utvecklingen har varit under den senaste tiden. En jämförelse är utredningen Tillgängliga studier vid universiteten, som publicerades år 2005. Materialet i utredningen är två enkäter som utfördes år 2011; den ena omfattade sakkunniga vid universitet och yrkeshögskolor, den andra omfattade studerande.

Utredningen visar att högskolorna har utfört målinriktat arbete i syfte att förbättra sin åtkomlighet. Speciellt anmärkningsvärda är strävandena att förenhetliga den praxis som ansluter sig till åtkomligheten. I arbetet saknas dock fortfarande systematik och resurser. På nivån för hela högskolegemenskapen betraktas åtgärder för att främja åtkomligheten som en aktivitet som i viss mån är marginell. I högskolorna satsar man för tillfället framför allt på att utveckla undervisningens och handledningens åtkomlighet. T.ex. ligger anordnandet av urvalsprov och tenter och de specialarrangemang som dessa kräver i linje med de allmänna strävandena för att öka åtkomligheten. Övrig pedagogik som stöder åtkomligheten söker ännu sin form. Utmaningen är att lägga ökad fokus på elever som har lässvårigheter och som brottas med sin mentala hälsa och med ökande krav på att orka. Sett i ett bredare perspektiv finns det många aspekter av olikhet som inte har uppmärksammats i högskolorna. Studerande som av en eller annan orsak upplever att de skiljer sig från mängden känner sig ofta utanför och förbigångna.

Resultaten visar att det i högskolorna krävs ytterligare utvecklingsarbete för att öka åtkomligheten vad gäller den sociala, fysiska och psykiska omgivningen. Den strategiska planeringen vad gäller ökad åtkomlighet ska få fastare ramar och de pedagogiska kunskaperna hos den undervisande personalen ska utvecklas så att alla studerande erbjuds goda möjligheter att studera. Högskolornas elektroniska kommunikation och information, som på många punkter är otillgängliga, tarvar förbättring. Den fysiska och bebyggda miljön har sedan länge legat i fokus men nu har utvecklingen delvis stannat av till följd av de utmaningar som skyddade byggnader ställer. Att rekommendera är att man i högskolorna på ett självkritiskt sätt ser över i vilken mån ålderstigna byggnader är ett hinder för reformer och i vilken mån man för deras del kan ta i bruk ett innovativt tänkande. Vad gäller den psykiska miljön ska man i högskolorna uppmärksamma alla personers likvärdighet i gemenskapen och de möjligheter som finns att främja ökad delaktighet.

Slowly but surely?

Progress in the accessibility of university and polytechnic education in the 2000s

Abstract

Around the turn of the millennium, a variety of changes took place in the accessibility of higher education. One force taking development forward was the project "Accessible studies in higher education institutions" (2007–2010). The information collected within it shows that accessibility is today understood more broadly by the institutions and many of them have adopted new procedures for promoting accessibility. Accessibility means a learning and working environment where everyone can operate on an equal basis, irrespective of their personal qualities.

This report looks at the present state of accessibility in universities and polytechnics and the development that has taken place. One point of comparison is the report "Accessible studies in universities", published in 2005. The material for the report came from two surveys conducted in 2011, one targeted to university and polytechnic experts and the other to students.

The report shows that higher education institutions have done goal-oriented work to promote accessibility, especially by seeking to harmonise the practices involved. The work is, however, still unsystematic to a degree and lacks resources, and at the institutional level the promotion of accessibility still has a mark of marginality. The universities and polytechnics are now investing in the accessibility of instruction and guidance in particular. For example, matters relating to entrance examinations and other examinations begin to be in order in any and all institutions, but otherwise pedagogy supporting accessibility is still taking shape. The challenge is to cater for dyslexic students and students that have difficulties with mental health and coping with studies. Appreciation of difference is still to break through in higher education institutions more widely, which is revealed by the sense that non-mainstream students have of being outsiders and being bypassed.

The findings show that higher education institutions still need to work for accessibility as regards strategic planning and the personnel's pedagogical skills in making their institution of a good place to study for everyone. Another development target is electronic communication, which is still inaccessible at places. The physical and especially the built environment has long been the best developed environment in accessibility terms, but the development has now partly halted because of the challenges of old and/or listed buildings. However, the higher education institutions must practice self-criticism and reconsider to what extent aged buildings are an obstacle to reforms and where only a point that requires a new kind of resourcefulness. In regard of the psychological environment, the higher education institutions need to pay attention to advancing equality and inclusion of all members of the community.

Sisältö

Lukijalle	3
Tiivistelmä	4
Sammandrag	5
Abstract	6
1 Johdanto	8
1.1 Selvityksen tausta ja tarkoitus	8
1.2 Lähestymistapoja saavutettavuuteen	9
1.3 Selvityksen toteutus	10
2 Tulokset	13
2.1 Sosiaalisen ympäristön saavutettavuus	13
2.1.1 <i>Strategiat ja toimeenpanosuunnitelmat</i>	13
2.1.2 <i>Saavutettavuuden edistämiseksi tehty yhteistyö</i>	16
2.1.3 <i>Vastuuhenkilöt ja heidän käytössään olevat resurssit</i>	17
2.1.4 <i>Henkilöstökoulutus saavutettavuudesta ja tasa-arvosta</i>	18
2.1.5 <i>Saavutettavuuteen liittyvä pedagoginen tuki</i>	21
2.2 Fyysisen ympäristön saavutettavuus	21
2.2.1 <i>Yleisten sekä opetus- ja opiskelutilojen esteettömyys</i>	21
2.2.2 <i>Rakennetun ympäristön esteettömyyden kehittäminen</i>	26
2.2.3 <i>Tukitoimet valintakokeissa ja tenteissä</i>	26
2.2.4 <i>Tukitoimia koskevat ohjeistukset ja käytännöt</i>	29
2.2.5 <i>Opetus- ja opiskelujärjestelyjen saavutettavuus</i>	31
2.2.6 <i>Tiedottamisen kanavat ja muodot eri konteksteissa</i>	35
2.2.7 <i>Korkeakoulujen verkkosivujen saavutettavuus</i>	38
2.3 Psykkisen ympäristön saavutettavuus	39
2.3.1 <i>Kohtuulliset toimet vammaisen henkilön koulutukseen pääsemiseksi</i>	39
2.3.2 <i>Opiskelijatoiminnan saavutettavuus</i>	41
2.3.3 <i>Saavutettavuus vapaamuotoisessa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa</i>	43
2.3.4 <i>Yhdenvertaisuus ja osallisuus opiskelijänäkökulmasta</i>	44
3 Johtopäätöksiä	47
4 Toimenpidesuosituksia	52
Kirjallisuutta	54
Liitteet	56
Liite 1. Asiantuntijakysely yliopistoille ja ammattikorkeakouluille	56
Liite 2. Saavutettavuus- ja esteettömyyskysely korkeakouluopiskelijoille	63

1 Johdanto

1.1 Selvityksen tausta ja tarkoitus

Opiskelun esteettömyyttä on edistetty jo 1970-luvulta alkaen, mutta viime vuosien aikana toiminta on muuttunut määrätietoisemmaksi ja näkyvämmäksi. Saavutettavuutta ja esteettömyyttä on viety eteenpäin erilaisissa kehittämishankkeissa molemmilla korkeakoulusektoreilla ja monenlaisten toimijoiden voimin. Samalla teemaa koskeva tutkimustieto ja asiantuntijuus ovat lisääntyneet.

Vuonna 2005 julkaistiin Elina Laaksosen selvitys, jossa tarkasteltiin esteettömyyden toteutumista yliopistoissa vammaisryhmien ja erilaisten oppijoiden näkökulmista. Tieto selvitykseen kerättiin yliopistojen hallinnoille suunnatulla kyselyllä loppuvuodesta 2004. Kartoituksen osa-alueita olivat opintoasiat, tilakysymykset, henkilöstökoulutus, suunnittelutoiminta ja viestintä. Selvitys osoitti, että kaikilla tarkastelluilla osa-alueilla oli huomattavia puutteita. Suuressa osassa yliopistoja ei esteettömyyteen oltu tila-asioita ja joitakin opiskeluun liittyviä järjestelyjä lukuun ottamatta kiinnitetty paljoakaan huomiota. Tulosten perusteella korkeakouluille suositeltiin erilaisia toimenpiteitä esteettömyyden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. (Laaksonen 2005.)

Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö Otus rs toteutti vuonna 2007 haastattelututkimuksen vammaisten ja kuurojen nuorten sekä erilaisten oppijoiden koulutuspoluista. Tutkimuksen perusteella esteettömyysasiat tunnettiin jo monessa korkeakoulussa, mutta toisaalta haastatellut opiskelijat olivat kohdanneet monenlaisia haasteita. Opintoja vaikeuttivat oppilaitoksissa kohdatut fyysiset ja asenteelliset esteet, mutta toisaalta myös koulutusjärjestelmän ulkopuoliset asiat, kuten puutteelliset vammaispalvelut. (Niemelä 2007.)

Korkeakoulujen saavutettavuuden kehittymistä on seurattu muun muassa ESOK-hankkeessa, jossa kerättiin tietoa korkeakoulujen esteettömyyteen liittyvistä kehittämisprosesseista ja hyvistä käytännöistä (Pietilä 2008a). Tällöin havaittiin, että saavutettavuus ja esteettömyys ymmärretään nykyään entistä laajemmin: fyysisten liikkumisen, näkemisen ja kuulemisen esteiden lisäksi ymmärretään tarkastella mahdollisia sosiaalisia ja psyykkisiä esteitä. Uudenlaisesta ajattelusta kertoo myös painopisteen siirtyminen ympäristön esteistä opetuksen haasteisiin. Korkeakoulujen saavutettavuutta ei nähdä enää ainoastaan vammaisia opiskelijoita tai erilaisia oppijoita koskevana asiana – opiskelun tai työnteon esteitä korkeakouluissa voivat kohdata kaikki korkeakouluuyhteisön jäsenet ominaisuuksista riippumatta. (Pietilä 2008a.)

Saavutettavuusajattelun laajentumisen ja lisääntyneen tunnettuuden lisäksi korkeakouluissa on onnistuttu kehittämään ja ottamaan käyttöön uusia konkreettisia toimintatapoja.

Esimerkiksi erityisjärjestelymahdollisuudet näyttävät lisääntyvän ja alkavat vähitellen kattaa valintakoe- ja tenttijärjestelyjen ohella myös neuvontaa ja ohjausta. (Pietilä 2008a, 18.)

Myönteistä kehitystä on siis tapahtunut. Kehittämistarpeet tunnustetaan nykyään korkeakouluissa entistä paremmin ja saavutettavuuteen löytyy selkeitä suosituksia ja ohjeita (esim. esok.jyu.fi). Toisaalta Pietilä (2008a, 27) toteaa selvityksessään, että toteutuneita hyviä käytäntöjä on korkea-asteen oppilaitoksissa vielä vähän. Suositusten ja ohjeiden luonne ei ole velvoittava, joten niiden olemassaolo ei välttämättä kerro mitään korkeakoulujen jokapäiväisistä käytännöistä.

Korkeakoulujen saavutettavuudesta on kuluneen vuosikymmenen aikana tehty yksittäisiä raportteja ja opinnäytetöitä (esim. Pekonen 2010; Kauppi ym. 2009; Pietilä 2008b; Pääkkölä 2004; Tampereen yliopisto 2007). Kattava katsaus aiheesta kuitenkin puuttuu. Tässä selvityksessä on pyritty vastaamaan tiedon tarpeeseen ja koottu yhteen tietoa ammatikorkeakoulu- ja yliopistosektorien tilanteesta. Tietoa on kerätty saavutettavuutta koskevien suositusten (Laaksonen 2005) sekä muiden esteettömyyden ulottuvuuksien toteutumisesta. Raportissa kartoitetaan sitä, minkälaisen tekijöiden koetaan edistävän saavutettavuuden juurtumista korkeakouluihin ja mitkä taas jarruttavat kehitystä. Korkeakouluilta kerättyä tietoa on peilattu kokijälähtöiseen aineistoon.

Selvityksen kohderyhmään kuuluvat valtavirtaopiskelijat sekä vammaiset ja kuurot opiskelijat, erilaiset oppijat ja muut opiskelijaryhmät, jotka tarvitsevat jonkin ominaisuuden tai elämäntilanteen johdosta erityisiä opiskelujärjestelyjä.

Kohderyhmä on siis laajempi kuin aikaisemmissa tutkimuksissa. Taustalla vaikuttaa saavutettavuuden entistä avarampi tulkinta: siihen liittyvät asiat koskettavat koko korkeakoulu yhteisöä. Esimerkiksi aikuisopiskelijoiden kasvavan määrän on todettu luovan tarvetta kehittää vaihtoehtoja tavanomaiselle perusopetukselle (ks. Jauhiainen ym. 2009, 33). Pietilän (2008a) ESOK-hankkeelle tekemässä selvityksessä korostuivat ”perinteisten” esteiden lisäksi ajanhallinnan esteet eli käytännössä ajan riittämättömyys suhteessa opiskelun vaatimuksiin. Opiskelijoiden yllättävät tai muuten valtavirrasta poikkeavat elämäntilanteet, kuten sairastuminen, perheen perustaminen tai varusmiespalvelus saattavat asettaa opiskelijan vaikeaan tilanteeseen, mikäli korkeakoulun toimintatavat eivät joustaa. Korkeakouluissa opiskelee ja työskentelee ylipäätään ominaisuuksiltaan ja elämäntilanteiltaan heterogeeninen joukko, joiden erilaiset tarpeet tulisi huomioida korkeakoulujen käytännöissä ja resursoinnissa. (Pietilä 2008a, 18–19; vrt. Pääkkölä 2004, 7–8; Penttilä & Niemelä 2008.)

1.2 Lähestymistapoja saavutettavuuteen

Selvityksessä käytetään pääosin *saavutettavuuden* käsitettä. Saavutettavuus on esteettömyyttä lähellä oleva, mutta laajempi käsite; saavutettavuus sisältää ajatuksen, että ympäristön ja palvelujen on sovelluttava mahdollisimman erilaisten ihmisten käyttöön. Esteettömyyttä voidaan pitää yhtenä saavutettavuuden osa-alueena: hyvä saavutettavuus on myös esteettömyyttä. (Esim. Tampereen yliopisto 2007; Hirvonen ym. 2009, 16.)

Saavutettava korkeakoulu ympäristö on sellainen, jossa jokainen korkeakoulu yhteisön jäsen pystyy ominaisuuksistaan riippumatta toimimaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. Korkeakoulu ympäristö voidaan jakaa fyysiseen, sosiaaliseen ja psyykkiseen ulottuvuuteen. Fyysinen ympäristö viittaa rakennuksiin, oppimateriaaleihin, opetusmenetelmiin ja välineisiin ja sosiaalinen ympäristö yhteisön jäsenten tietoihin, taitoihin ja asenteisiin. Psykkinen ympäristö puolestaan liittyy monenlaisuuden arvostamiseen voimavarana koko oppilaitoksen tasolla. (Happonen 2002, 333–334; Niemelä 2007, 11.)

Korkeakouluympäristön jäsenystä fyysiseen, sosiaaliseen ja psyykkiseen ulottuvuuteen on käytetty tässä selvityksessä tulosten tarkastelun viitekehyksenä. Jäsenys on lähtökoh-
taisesti sen verran yleinen, että tulosten luokittelussa eri ympäristöjen alle on tehty jonkin
verran tulkintaa. Esimerkiksi tiedottamiseen ja viestintään liittyviä asioita ei alkuperäisessä
jäsenyksessä suoraan luokitella mihinkään ympäristöön, mutta tässä ne on tulkittu fyy-
sisen ympäristön saavutettavuuteen liittyviksi. Runkoa voitaneenkin pitää yhdenlaisena
tarkennuksena tai uudenlaisena avauksena korkeakouluympäristön saavutettavuuden eri
ulottuvuuksien jäsentämiseen. Erilaisia saavutettavuuden ja esteettömyyden jäsenyyksiä
on muitakin (ks. esim. Kemppainen 2011, 22), mutta kolmen ulottuvuuden malli sovel-
tuu tähän yhteyteen hyvin, sillä sitä on käytetty aiemminkin korkeakouluympäristön saa-
vutettavuuden tarkastelussa esimerkiksi ESOK-hankkeessa.

Laajasti ymmärrettyinä saavutettavuuden voidaan sanoa merkitsevän mahdollisuutta
oman elämäntilanteen ja opintojen parempaan yhteensovittamiseen (esim. Pietilä 2008a,
9; Pääkkölä 2004, 7). Osallistumisen yhdenvertaisuutta kuvaavaa käsitettä ”yhteiskunta
kaikille” (esim. Kemppainen 2008, 16) mukaillen voidaan todeta, että saavutettavuuteen
liittyvän kehittämistyön tavoitteena on ”korkeakoulu kaikille”.

Saavutettavuuteen liittyy myös Design for All -käsite. Design for All tarkoittaa sellaisia
suunnitteluun liittyviä strategioita ja keinoja, joilla edistetään ympäristöjen, tuotteiden ja
palveluiden käytettävyyttä, saavutettavuutta ja esteettömyyttä kaikille käyttäjille. (Design
for All Suomi – Finland.) Aiemmin on ajateltu, että valtavirrasta poikkeavan opiskelijan
tulee mukautua eli integroitua opiskeluyhteisöön ja sen toimintatapoihin voidakseen osal-
listua yhteisön toimintaan. Mukautumista korostavasta ajattelusta ollaan kuitenkin siir-
tyessä inklusioajatteluun, jonka mukaan niin fyysinen kuin sosiaalinenkin ympäristö
muutetaan kaikille toimijoilleen soveltuvaksi. (Nordlund 2005.)

Saavutettavuus on hyväksi kaikille, mutta esimerkiksi vammaisille henkilöille se on
edellytys osallistumiselle. Toistaiseksi vammaisten henkilöiden mahdollisuudet opiskelun
jatkamiseen korkeakouluissa ovat toteutuneet valtaväestöä heikommin. Tuoreessa Suomen
vammapoliittisessa ohjelmassa nähdään, että vammaisten henkilöiden opiskelua korkea-
kouluissa tulisi tukea korjaamalla esteelliset opiskeluympäristöt, tarjoamalla saavutettavia
opiskelumateriaaleja sekä varmistamalla opiskelun sujumiseksi tarvittavien palvelujen
saanti. Ohjelman toimenpidesuosituksina vuosille 2010–2015 on annettu korkeakoulujen
opiskelijavalinnan ja opiskelun esteettömyyden ja yhdenvertaisuuden toteutumisen arvi-
ointi ja kehittäminen sekä vammaisten korkeakouluopiskelijoiden kansainvälisiin opiske-
lijavaihto- ja harjoittelijaohjelmiin pääsyyn vaikuttaminen. (Suomen vammapoliittinen
ohjelma 2010.)

1.3 Selvityksen toteutus

Selvityksen aineistona ovat yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen asiantuntijoille ja opis-
kelijoille vuoden 2011 kuluessa tehdyt esteettömät sähköiset kyselyt. Asiantuntijakyselyn
toteutusajankohta oli syys-lokakuu ja opiskelijakyselyn touko-kesäkuu.

Asiantuntijakysely muodostui seitsemästä saavutettavuuden eri osa-alueita käsittelevästä
osiosta, joissa oli valinta-, monivalinta- ja avoimia kysymyksiä sekä viisiportaista asteikkoa
noudattavia asenneväittämiä. Kysely toteutettiin suomen- ja ruotsinkielisenä, ja siihen
vastasivat kaikki opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnon alaiset korkeakoulut (16 yli-
opistoa ja 25 ammattikorkeakoulua). Kustakin korkeakoulusta kerättiin yksi vastaus,
jonka tekemiseen osallistui korkeakoulusta riippuen yksi tai useampi henkilö. Vastaus-
ten laadintaprosessi oli korkeakoulujen itsensä päätettävissä. Vastajat olivat pääasiassa

esteettömyys/saavutettavuusyhdyshenkilöitä sekä opintoasiaintoimiston henkilöstöä ja/tai keskushallinnon suunnittelijoita tai johtajia, jotka olivat tarpeen vaatiessa konsultoineet toisiaan tai muita asiantuntijoita (esim. tila-, ura-, hakija-, kirjasto- ja/tai viestintäpalveluista). Muutamissa korkeakouluissa vastausta koottaessa oli kuultu myös opiskelijoita ja/tai esteettömyystyöryhmää.

Opiskelijakysely muodostui pääosin samoja saavutettavuuden osa-alueita käsittelevistä osioista kuin asiantuntijakyselykin, mutta se oli kysymysmäärältään suppeampi ja siinä oli enemmän avoimia kohtia. Kysely välitettiin korkeakouluopiskelijoille useiden kansallisten korkeakouluopiskelija-, vammais-, mielenterveys- ja erilaisten oppijoiden järjestöjen kautta. Aineisto kerättiin ns. lumipallo-otantana siten, että kaikkien kyselylinkin vastaanottaneiden oli mahdollista välittää sitä vapaasti eteenpäin oleellisiksi katsomilleen kohderyhmille. Tällaisen aineistonkeruutavan katsottiin toimivan tässä tilastollista otantaa tarkoituksenmukaisemmin mahdollisimman monenlaisten opiskelijoiden tavoittamisessa, sillä se soveltuu myös vaikeasti saavutettavien ja arkaluontoisten ryhmien tutkimiseen (Metsämuuronen 2002, 45). Kysely toteutettiin suomen-, ruotsin- ja englanninkielisenä.

Kyselyyn vastasi yhteensä 1 375 opiskelijaa. Selvä enemmistö, 78 prosenttia, vastaajista oli yliopisto-opiskelijoita. Miehiä oli vastaajista hieman reilu viidennes, vaihtoehdon ”muu” oli valinnut suunnilleen prosentti vastaajista ja loput vastaajista olivat naisia. Vastaajat olivat iältään keskimäärin (keskiarvo, jäljempänä ka) 26,7-vuotiaita, ja opiskelleet nykyisessä korkeakoulussaan keskimäärin (ka) 3,3 vuotta. Vastaajia oli 12:sta opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaisesta yliopistosta, 22:sta ammattikorkeakoulusta sekä kaikilta koulutusaloilta, mutta joistakin kokoonsa nähden selvästi enemmän kuin toisista. Yhdeksän vastaajaa opiskeli sekä yliopistossa että ammattikorkeakoulussa. Ellei toisin ole mainittu, opiskelijoiden vastauksissa painottuvat tulososiossa ennen muuta ne korkeakoulut, joista vastaajia on suunnilleen kahdestakymmenestä ylöspäin (ks. Taulukko 1).

Niin kutsuttuja valtavirtaan kuuluvia opiskelijoita oli enemmistö, 63 prosenttia vastaajista. Loput ilmoittivat kuuluvansa johonkin saavutettavuuden kannalta erityiseen ryhmään, joista suurin yksittäinen joukko oli mielenterveyden tai jaksamisen haasteiden kanssa kamppailevia (11 %). Kulttuurisiin tai kielellisiin vähemmistöihin kuuluvia oli seitsemän prosenttia, erilaisia oppijoita kuusi prosenttia sekä vammaisia ja ikääntyviä opiskelijoita kumpiakin kolme prosenttia vastaajista. Vaihtoehdon ”muu” oli valinnut seitsemän prosenttia vastaajista. Enemmistö näin vastanneista oli perheellisiä tai raskaana olevia opiskelijoita tai erilaisista sairauksista kärsiviä (esim. krooniset kivut, tuki- ja liikuntaelinsairaudet, astma). Lisäksi oli pysyvän tai tilapäisen vamman omaavia (esim. aivovamma tai nilkkamurtuma), työssäkäyviä, etäopiskelijoita, expatriaatteja, ulkomaalaisia vaihto- tai tutkinto-opiskelijoita sekä seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin kuuluvia. Vajaa viidennes vastaajista oli valinnut kuuluvansa useampaan kuin yhteen ryhmään.

Erilaisiin opiskelijaryhmiin kuuluvia oli tasaisesti eri korkeakouluista ja kummaltakin korkeakoulusektorilta. Toisin sanoen tietynlaiset vastaajat eivät olleet kasautuneet vain muutamaan valikoituun korkeakouluun. Mainittuihin kuuteen erityisryhmään kuuluvia vastaajia oli ryhmästä riippuen 7–12 ammattikorkeakoulusta ja 8–10 yliopistosta, mikä lienee varsin kattava tulos, sillä kaikkia opiskelijaryhmiä ei osassa korkeakouluista edes ole.

Aineiston analysointi tapahtui valinta-, monivalinta- ja asteikollisissa kysymyksissä suorina ja prosenttijakaamina. Avoimet vastaukset analysoitiin teemoittelemalla ne aineistolähtöisesti. Tulosten yhteydessä esitetään soveltuviin kohdin vertailutieto vuoden 2004 tilanteeseen. Vertailutiedot perustuvat vuonna 2005 julkaistuun Esteetön opiskelu yliopistoissa -selvitykseen (Laaksonen 2005). Ammattikorkeakouluissa vastaavaa selvitystä ei ole tehty, joten niiden osalta vertailutiedot puuttuvat. Vaikka korkeakoulujen lukumäärät ovat

pieniä, ilmoitetaan vertailutiedot prosentteina, koska yliopistojen määrä on yhdistymisten myötä muuttunut aiemmasta (ennen 20, nyt 16) ja prosentteina myös sektoreiden väliset erot hahmottuvat selkeämmin.

Selvityksen toteuttamisessa tehtiin yhteistyötä useiden eri tahojen kanssa (Suomen ylioppilaskuntien liitto, Suomen ammattikorkeakouluopiskelijakuntien liitto, Kuuloliitto, Näkövammaisten keskusliitto, Invalidiliitto, Erilaisten oppijoiden liitto, Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, Suomen Design for All -verkosto sekä ESOK-verkosto). Hankkeen ohjausryhmässä oli mukana myös saavutettavuuden asiantuntijoita kahdesta yliopistosta ja yhdestä ammattikorkeakoulusta. Yhteistyötahoilta ja ohjausryhmän edustajilta saatiin tärkeää taustatietoa, näkökulmia ja ehdotuksia muun muassa aineistonkeruiden ja kyselylomakkeiden suunnitteluun sekä loppuraportin koostamiseen.

Taulukko 1. Opiskelijakyselyyn vastanneet korkeakouluittain

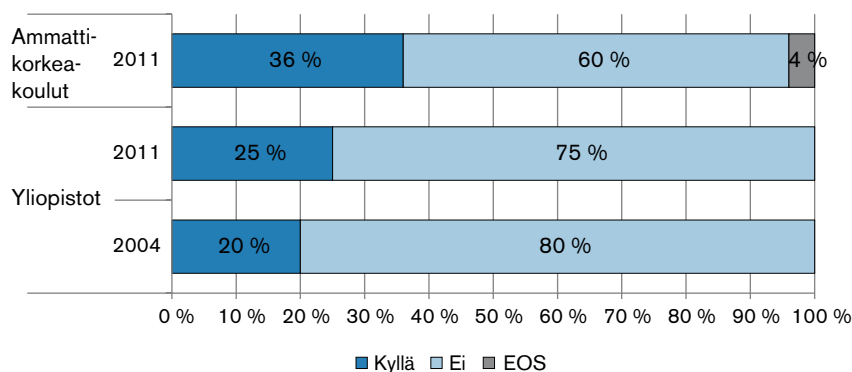
Yliopistot	N	%	Ammattikorkeakoulut	N	%
Aalto yliopisto	29	2,7	Arcada - Nylands svenska yrkeshögskola	1	0,3
Helsingin yliopisto	398	37,0	Diakonia ammattikorkeakoulu	6	1,9
Itä-Suomen yliopisto	4	0,4	HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulu	1	0,3
Jyväskylän yliopisto	154	14,3	Humanistinen ammattikorkeakoulu	18	5,8
Kuvataideakatemia	0	0,0	Hämeen ammattikorkeakoulu	8	2,6
Lapin yliopisto	30	2,8	Jyväskylän ammattikorkeakoulu	17	5,5
Lappeenrannan teknillinen yliopisto	0	0,0	Kajaanin ammattikorkeakoulu	2	0,6
Oulun yliopisto	109	10,1	Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu	0	0,0
Sibelius-Akatemia	4	0,4	Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu	2	0,6
Svenska handelshögskolan	0	0,0	Kymenlaakson ammattikorkeakoulu	2	0,6
Tampereen teknillinen yliopisto	23	2,1	Lahden ammattikorkeakoulu	5	1,6
Tampereen yliopisto	54	5,0	Laurea-ammattikorkeakoulu	15	4,9
Teatterikorkeakoulu	0	0,0	Metropolia ammattikorkeakoulu	66	21,4
Turun yliopisto	141	13,1	Mikkelin ammattikorkeakoulu	18	5,8
Vaasan yliopisto	67	6,2	Oulun seudun ammattikorkeakoulu	2	0,6
Åbo Akademi	62	5,8	Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu	3	1,0
Yhteensä	1 075	100,0	Rovaniemen ammattikorkeakoulu	2	0,6
			Saimaan ammattikorkeakoulu	0	0,0
			Satakunnan ammattikorkeakoulu	1	0,3
			Savonia-ammattikorkeakoulu	88	28,5
			Seinäjoen ammattikorkeakoulu	3	1,0
			Tampereen ammattikorkeakoulu	10	3,2
			Turun ammattikorkeakoulu	38	12,3
			Vaasan ammattikorkeakoulu	1	0,3
			Yrkeshögskolan Novia	0	0,0
			Yhteensä	309	100,0

2 Tulokset

2.1 Sosiaalisen ympäristön saavutettavuus

2.1.1 Strategiat ja toimeenpanosuunnitelmat

Laaksosen (2005, 35) Esteetön opiskelu yliopistoissa -selvityksessä yliopistojen strateginen saavutettavuus- ja esteettömyystyö todettiin vielä varsin selkeytymättömäksi, ja sen asemaa osana suunnittelutoimintaa suositeltiin vahvistettavan. Kehitys näyttää kuitenkin olleen hidasta tai jopa olematonta eikä siihen ole kummallakaan korkeakoulusektorilla panostettu kovin suuresti. Peräti kolmessa viidestä ammattikorkeakoulusta ja kolmessa neljästä yliopistosta saavutettavuutta ja/tai esteettömyyttä ei mainita lainkaan korkeakoulun yleisessä strategiassa (ks. Kuvio 1). Yliopistoissa tilanne on säilynyt käytännöllisesti katsoen muuttumattomana vuoteen 2004 verrattuna.

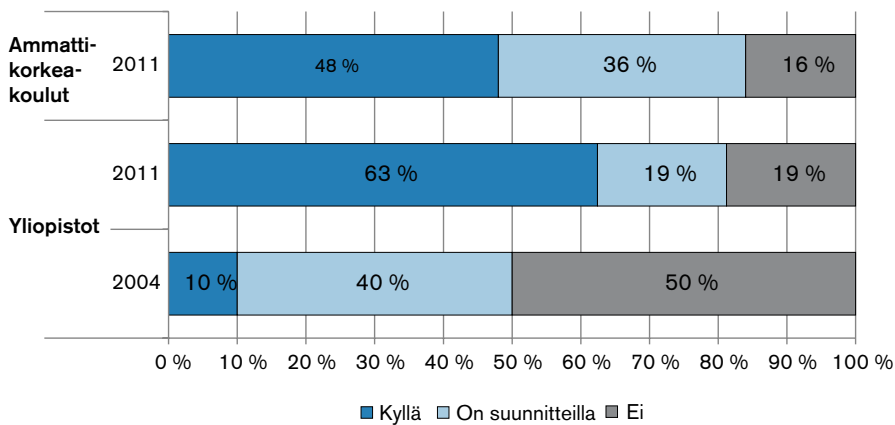
Kuvio 1. "Mainitaanko esteettömyys/saavutettavuus korkeakoulunne yleisessä strategiassa?", %

Enemmistössä korkeakouluista on kuitenkin laadittu tai suunnitteilla esteettömyyden ja saavutettavuuden parantamiseen tähtäävä toimeenpanosuunnitelma (ks. Kuvio 2). Vielä vuonna 2004 tilanne oli yliopistoissa selvästi heikompi, kun suunnitelmat oli tehty vain kymmenesosassa niistä. Ammattikorkeakouluista vertailutietoa ei ole, mutta tämän hetken tilanne on niissä pääpiirteissään sama kuin yliopistoissa: suunnitteilla olevia tai valmiita toimeenpanosuunnitelmia on yhteensä noin 80 prosentissa niistä.

Yksi selittävä tekijä suunnitelmien määrän kasvuun on se, että opetusministeriö edellytti ja kokosi niitä korkeakouluilta vuonna 2005. Vaikka jotkut nyt raportoiduista suunnitelmista voivat olla näinkin vanhaa alkuperää, on suunnitelmia toteutettu ja/tai päivitetty tämän jälkeenkin. 14 korkeakoulua linkitti toimeenpanosuunnitelmansa vasta-

uksensa yhteyteen, ja niistä kymmenen oli vuosilta 2007–2011. Muiden korkeakoulujen osalta tiedot toteuttamisajankohdasta joko puuttuivat tai suunnitelmaa ei päästy tarkastelemaan, koska se sijaitsi suljetussa intranetissä. Työtä saavutettavuuden parissa näytetään kuitenkin jatkuvan vuoden 2005 jälkeenkin.

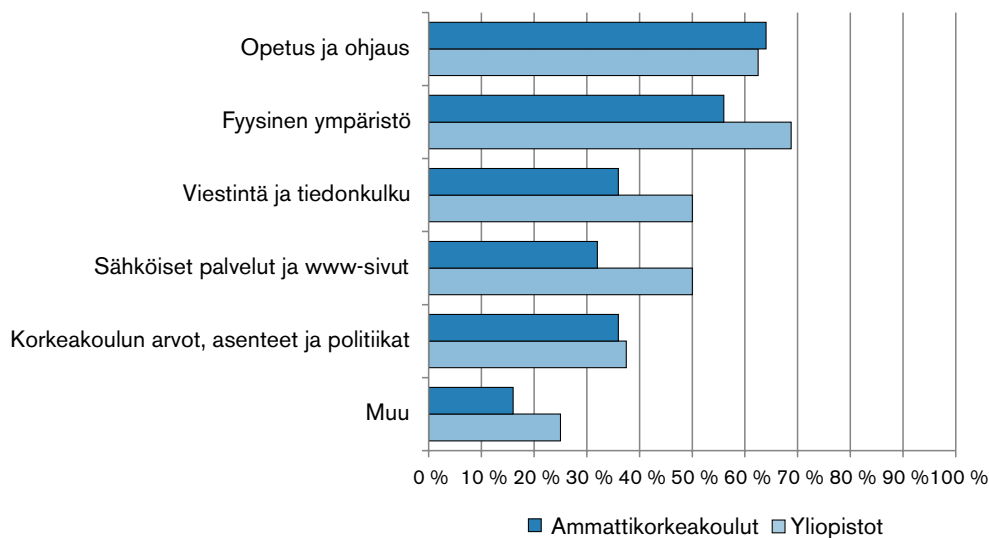
Joissakin vastauksissa ilmoitettiin, että esteettömyys ja saavutettavuus on huomioitu korkeakoulun tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa eikä sitä varten ole omaa toimenpidesuunnitelmaansa. Ratkaisu lienee ainakin periaatteellisesti toimiva, sillä saavutettavuudella, tasa-arvolla ja yhdenvertaisuudella on paljon yhteistä. Monia asioita samanaikaisesti käsiteltäessä on kuitenkin huolehdittava siitä, että jokainen niistä tulee käsitellyksi tarpeeksi perusteellisesti. Nyt jää osittain epäselväksi, millä syvyydellä saavutettavuus on huomioitu osana muita suunnitelmia. Tasa-arvosuunnitelmat ovat kuitenkin hyvin laajalle levinneitä ja vuonna 2005 päivitetyn tasa-arvolain mukaan oppilaitoksissa myös lakisääteisiä; sellainen on vastausten perusteella tällä hetkellä kaikissa yliopistoissa ja lähes kaikissa ammattikorkeakouluissa (84 %). Tilanne oli yliopistoissa melkein yhtä kattava jo vuonna 2004, jolloin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman tehneiden yliopistojen osuus oli 90 prosenttia.

Kuvio 2. "Onko korkeakoulussanne laadittu esteettömyyden ja saavutettavuuden parantamiseen tähtäävä toimenpanosuunnitelma tai vastaava?"

Kärkiaiheita toimenpanosuunnitelmissa ovat opetuksen ja ohjauksen sekä fyysisen ympäristön saavutettavuus, joita aikoo tai on käsitellyt suunnilleen kolme viidestä ammattikorkeakoulusta ja yliopistosta (ks. Kuvio 3). Useat aiheet ovat yliopistoissa laajemmin esillä kuin ammattikorkeakouluissa. Viestinnän ja tiedonkulun sekä sähköisten palvelujen ja www-sivujen saavutettavuuteen on paneutunut tasan puolet yliopistoista ja vain noin kolmannes ammattikorkeakouluista. Korkeakoulun saavutettavuuteen liittyviä arvoja, asenteita ja politiikkoja sen sijaan on suunnitelmassaan käsitellyt suunnilleen yhtä suuri osuus kummankin sektorin korkeakouluista, vajaa kaksi viidennestä.

Joitakin muita kuin valmiissa vaihtoehdoissa mainittuja asioita oli toimenpanosuunnitelmassaan käsitellyt neljäs yliopistoista ja vajaa viidennes ammattikorkeakouluista. Tällaisia muita asioita olivat olleet opiskelijavalintaan liittyvät järjestelyt, henkilöstökoulutus ja korkeakoulussa työskenteleminen sekä alueellinen yhteistyö saavutettavuuteen liittyvissä asioissa.

Kuvio 3. "Millaisiin asioihin toimeenpanosuunnitelmassa on paneuduttu?"; %

Toimeenpanosuunnitelman seuraamisen tapoja kysyttiin avoimella kysymyksellä, johon vastasi 28 korkeakoulua. Vastauksista erottui kolme teemaa. Yksi niistä käsitteli seurannan aikataulutusta, toinen vastuutahoja ja kolmas seurannan välineitä. Seuranta oli yleisimmin aikataulutettu tapahtumaan määräväleihin, lähinnä vuosittain suunnitelmaa päivitettäessä tai osana korkeakoulun laadun varmistusta. Seurannasta vastasivat pääasiassa hyvinvointi-, esteettömyys- ja tasa-arvotyöryhmät, esteettömyysyhdyshenkilöt tai kaikki nämä yhteistyössä. Vain harvoin seuranta oli vain yhden henkilön vastuulla. Seurannan välineitä olivat käyttäjäpalautteet, kyselyt opiskelijoille, hakijoille ja/tai henkilöstölle, muut kartoitukset sekä tilastotietojen raportointi, mutta systemaattisuus välineissä oli vähäistä ja ne vaihtelivat korkeakoulujen välillä suuresti. Kahdessa vastauksessa ilmoitettiin, ettei seurantaa käytännössä ole.

Kun korkeakoulujen edustajilta tiedusteltiin, mitkä heidän mielestään olivat tämän hetken suurimpia haasteita heidän korkeakoulujensa saavutettavuudessa, sijoittui linjaus- ja suunnittelutyö kärkisijalle yhteensä 14 maininnalla. Vastaajat puhuivat tarpeesta vahvistaa ja yhtenäistää korkeakoulunsa saavutettavuutta koskevaa linjaa strategista panostusta lisäämällä ja kunnollisia toimintasuunnitelmia laatimalla. Linjavetojen tärkeys näkyi myös siinä, että yhteensä 14 korkeakoulua piti laatimiaan strategioita ja/tai suunnitelmia suurimpina viimeisten viiden vuoden aikana saavutettavuudessa tapahtuneista edistysaskelista. Osa näin vastanneista korkeakouluista oli samoja kuin linjaus- ja suunnittelutyön suurimmiksi haasteiksi näkevistä. Vastauksissa kuvastuikin strategisen suunnittelun yhteys toiminnan jalkauttamiseen: joillekin korkeakouluille strategian tekeminen oli ollut ensimmäinen edistysaskel, jonka muuttaminen toimintasuunnitelmaksi ja käytännön teoksi oli vielä edessä. 12 korkeakoulua kertoikin aikovansa tulevaisuudessa kiinnittää erityistä huomiota saavutettavuuteen liittyvän strategian ja/tai toimeenpanosuunnitelman laatimiseen sekä sen jalkauttamiseen.

Opiskelijoilla oli hatarat käsitykset siitä, miten saavutettavuus ja esteettömyys näkyvät heidän korkeakoulunsa linjauksissa, strategioissa ja ohjeissa. Varsin suuri osa, noin kolmannes opiskelijoista, ei osannut ilmoittaa asiaan kantaansa tai antoi sille arvion ”ei hyvä eikä huono”, mikä kertoo siitä, että kysymys oli aihepiiriltään hankala. Tyytyväisimpiä korkeakoulunsa saavutettavuuspolitiikkaan olivat kulttuurisiin/kielellisiin vähemmistöihin kuuluvat opiskelijat ja tyytymättömiä erilaiset oppijat (ks. Taulukko 2).

Taulukko 2. Opiskelijoiden arviot korkeakoulunsa saavutettavuuteen liittyvistä politiikoista ja strategioista, %

Opiskelijaryhmä	Erittäin huonosti	Melko huonosti	Ei hyvin, ei huonosti	Melko hyvin	Erittäin hyvin	EOS
YO-opiskelijat	4	15	27	17	5	32
AMK-opiskelijat	4	16	30	16	3	30
Ei mikään erityisryhmä	4	14	29	17	4	32
Erilaiset oppijat	5	25	27	14	6	25
Ikääntyneet henkilöt	5	21	23	21	5	26
Kulttuuriset / kielelliset vähemmistöt	3	10	25	24	7	31
Mielenterveyden tai jaksamisen haasteet	5	21	22	14	3	36
Vammaiset henkilöt	7	17	29	12	5	29
Muu	6	21	24	13	2	34

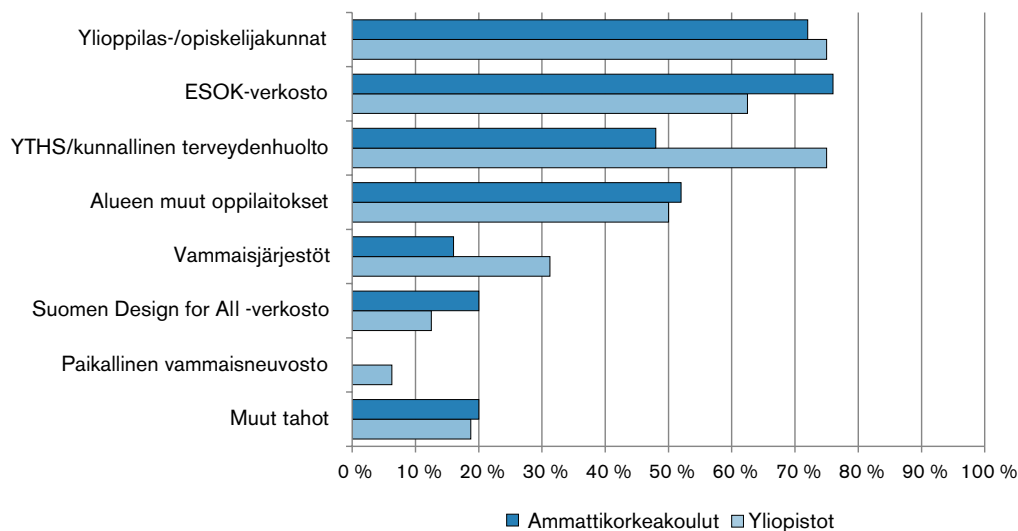
Reilu kolmannes korkeakoulunsa linjauksia, strategioita ja ohjeita kommentoineista vajaan kahdestasadasta opiskelijasta ilmoitti, ettei ollut kiinnittänyt niihin huomiota tai tiennyt, missä niihin voisi tutustua. Noin neljänneksen mielestä esteettömyys näkyi korkeakoulun yleisissä linjauksissa puutteellisesti tai ei lainkaan. Yleisimmin tällaisissa vastauksissa strategisen tason pyrkimysten nähtiin olevan hyviä, mutta käytännön seurausten vähäisiä, kuten seuraava lainaus kuvaa: ”Tankarna är stora men om praktiken vet jag inte så mycket”. Monet myös kokivat, ettei strategioista ja linjauksista tiedotettu opiskelijoille erityisen hyvin tai että opiskelijoita kuultiin niiden tekemisessä liian vähän. Suunnitteen kymmenesosa opiskelijoista oli sitä mieltä, että saavutettavuus oli ollut viime vuosien aikana positiivisesti esillä korkeakoulujen suunnittelutyössä, mikä oli alkanut näkyä aiempaa suvaitsevampina asenteina erilaisuutta ja erityisjärjestelyjä kohtaan.

2.1.2 Saavutettavuuden edistämiseksi tehty yhteistyö

Korkeakoulut tekevät yhteistyötä esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyvissä asioissa melko lailla poikkeuksetta. 40 korkeakoulua ilmoitti kysyttäessä vähintään yhden yhteistyötahon; ainoastaan yksi korkeakoulu ei nimennyt ainuttakaan yhteistyökumppania.

Kolmella neljästä yliopistosta ja ammattikorkeakoulusta on yhteistyötä ylioppilas- ja opiskelijakuntien kanssa, mikä tekee niistä korkeakoulujen yleisimmän yhteistyötahon (ks. Kuvio 4). Yhteistyö opiskelijoiden kanssa oli edellisessäkin selvityksessä runsasta: tuolloin yhteistyötä ylioppilaskuntien kanssa oli tehnyt 65 prosenttia yliopistoista (Laaksonen 2005, 30). Muita merkittäviä yhteistyötahoja korkeakouluille ovat ESOK-verkosto, YTHS/kunnallinen terveydenhuolto sekä alueen muut oppilaitokset. Yliopistosektorin järjestäytynyt opiskelijaterveydenhuolto lienee taustalla siinä, että yhteistyö terveydenhuollon kanssa on yliopistoissa selvästi ammattikorkeakouluja yleisempää. Vammaisjärjestöjen, Suomen Design for All -verkoston ja paikallisten vammaisneuvostojen kanssa yhteistyötä on kummallakin korkeakoulusektorilla selvästi vähemmän.

Muita kuin valmiissa vaihtoehdoissa nimettyjä yhteistyötahoja mainittiin yhteensä kahdeksassa vastauksessa. Näitä olivat kaupungin tai kunnan esteettömyysasiamies, erilaiset hankkeet, mielenterveysseurat, seurakunta, opintopsykologiverkosto, kansainvälinen yhteistyö, tiedekirjasto, paikallinen lukiyhdistys ja Erityisryhmien Tietotekniikkakeskus ry.

Kuvio 4. Korkeakoulujen yhteistyötahot esteettömyys- ja saavutettavuusasioissa, %

2.1.3 Vastuuhenkilöt ja heidän käytössään olevat resurssit

Saavutettavuus/esteettömyysasioiden hoitamiseen on nimetty vastuuhenkilö tai -henkilöitä 14 yliopistossa (88 %) ja 14 ammattikorkeakoulussa (56 %). Pienin vastuuhenkilöiden lukumäärä oli yksi, suurin 20. Henkilöiden lukumäärät, samoin kuin toimenkuvatkin vaihtelivat korkeakoulujen edustajien antamien avointen vastausten perusteella hyvin paljon. Vastuun jakaminen usealle eri henkilölle oli kuitenkin yleisempää kuin vain yhdelle, ja toimenkuvuihin kuului pääsääntöisesti muidenkin kuin saavutettavuuteen ja esteettömyyteen kytkeytyvien asioiden hoitamista. Toisin sanoen vain harvassa korkeakoulussa saavutettavuusasiat olivat kokopäivätoimisesti ainoastaan yhden henkilön vastuulla.

Vastuut oli monessa korkeakoulussa jaettu teemoittain ja tehtävänkuvittain. Tyypillisiä ratkaisuja olivat esimerkiksi sellaiset, joissa vastuut oli pilkottu läpäisyperiaatteella eri organisaatiotasolle tai jaettu aihepiireittäin. Aihepiireittäinen jako oli usein tehty niin, että rakennetun ympäristön esteettömyydestä vastasivat tilapalvelujen edustajat ja suurimmasta osasta muita saavutettavuuteen liittyviä asioita opetus- ja ohjausalan asiantuntijat yhdessä tai erikseen (esim. opinto(asiain)päälliköt, koulutusjohtajat, opettajat, kuraattorit, opinto-ohjaajat, opintoneuvojat tai opintopsykologit). Lisäksi toiminnassa oli joissakin korkeakouluissa mukana tasa-arvotyöryhmiä tai vastaavia. Jos pääasiallisia vastuuhenkilöitä oli vain yksi, oli hänenkin tehtävänkuvansa yleensä hyvin monipuolinen ja verkostomainen.

Seitsemän korkeakoulua ilmoitti saavutettavuudesta vastaavalla henkilöllä/henkilöillä olevan budjetointivaltaa, 10 ilmoitti, ettei sitä ole ja muiden vastauksista tilanne jäi epäselväksi. Mitä korkeammalla hierarkiassa saavutettavuudesta vastaava henkilö oli, sitä todennäköisimmin hänellä oli budjetointivaltaa, mutta samalla budjetin jakamisesta kilpaili moni muukin asia. Lähimpänä ruohonjuuritasoa sijaitseva budjetointivalta oli ennen muuta sitä, että vastuuhenkilöllä oli mahdollisuus tehdä budjettiin kohdistuvia esityksiä oman tehtävänkuvansa rajoissa ja/tai päättää omalle kontolle jaetun rahamäärän käyttämisestä esimerkiksi apuväline- tai oppimateriaalihankintoihin tai koulutuksen ja konsultoinnin järjestämiseen.

Saavutettavuuden hoitamiseen käytettävissä olevat resurssit ovat tämän perusteella verrattain pieniä. Se näkyy vastaajien raportoimana vaihtelevana päätöksenteko/budjetointivaltana sekä siinä, että vaikka vastuuhenkilöitä on monia, useimmat heistä hoitavat saavutettavuusasioita vain pienenä osana työtään. Järjestelmä sisältää nykyisellään myös monia haavoittuvuuksia. Yhden vastuuhenkilön voi olla vaikea hallita kaikkea saavutet-

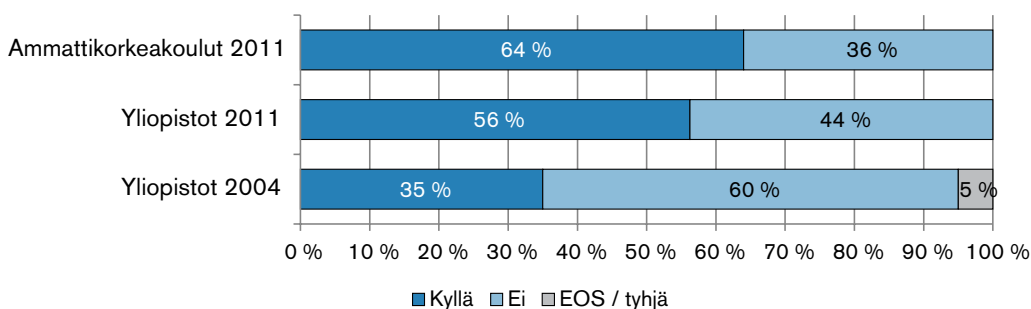
tavuuden alaan kuuluvaa tietoa, mutta toisaalta yksittäiselle ihmiselle kertyy myös paljon asiantuntemusta, jota on vaikea siirtää tai jakaa, jos muita aiheen parissa työskenteleviä ei ole. Riittävien resurssien turvin yksikin henkilö voi kuitenkin tehdä paljon. Huomattavan suuri vastuuhenkilöiden määrä puolestaan vähentää yhden henkilön malliin sisältyviä haavoittuvuustekijöitä, mutta saattaa myös tehdä vastuut epäselviksi ja opiskelijan kannalta vaikeasti hahmotettaviksi.

2.1.4 Henkilöstökoulutus saavutettavuudesta ja tasa-arvosta

Esteetön opiskelu yliopistoissa -selvityksen toimenpidesuosituksissa esitettiin aikanaan, että esteettömyys ja saavutettavuus tulisi ottaa osaksi niin opettajien kuin muunkin henkilöstön koulutusta, jotta aihe osattaisiin ottaa huomioon koko organisaation tasolla (Laaksonen 2005, 36). Tuolloin esteettömyydestä tai saavutettavuudesta tarjottu koulutus oli vielä vähäistä ja muodoltaan epäyhtenäistä.

Nyt esteettömyydestä ja/tai saavutettavuudesta tarjotaan tietoa tai koulutusta kuudes- satoista ammattikorkeakoulussa (64 %) ja yhdeksässä yliopistossa (56 %) (ks. Kuvio 5). Vertailutieto yliopistojen osalta osoittaa koulutuksen tai tiedon tarjoamisen lisääntyneen, mutta avointen vastausten perusteella niiden muodoissa ja säännöllisyydessä on edelleen suurta vaihtelua kummallakin korkeakoulusektorilla.

17 korkeakoulua kuvaili vastauksissaan järjestävänsä muodoltaan kahdenlaisia koulu- tuksia: joko omia kokonaisuuksiaan (lyhyet kurssit, seminaarit, koulutuspäivät) tai mui- hin aihepiireihin, kuten opettajatuutor-, omaopettaja-, ryhmänohjaaja- tai tasa-arvokou- lutuksiin yhdistettyjä. Osa ilmoitti saavutettavuutta käsiteltävän opettajien kokouksissa tai muissa palaverissa. Jotkut korkeakoulut järjestivät koulutuksia lukukausittain eli parikin kertaa vuodessa, toiset vuosittain ja kolmannet tarpeen mukaan. Joissain korkeakouluissa koulutukset oli käynnistetty pidempikestoisemman projektin aikana, jonka jälkeen vas- tuuhenkilöt jatkoivat kouluttautumista itsenäisesti. 13 korkeakoulua kertoi tarjoavansa saavutettavuusaiheista tietoa omien oppaidensa, ohjeidensa ja päätöstensä muodossa ja/tai jakavansa henkilöstölleen ESOK-hankkeen tuottamia materiaaleja.

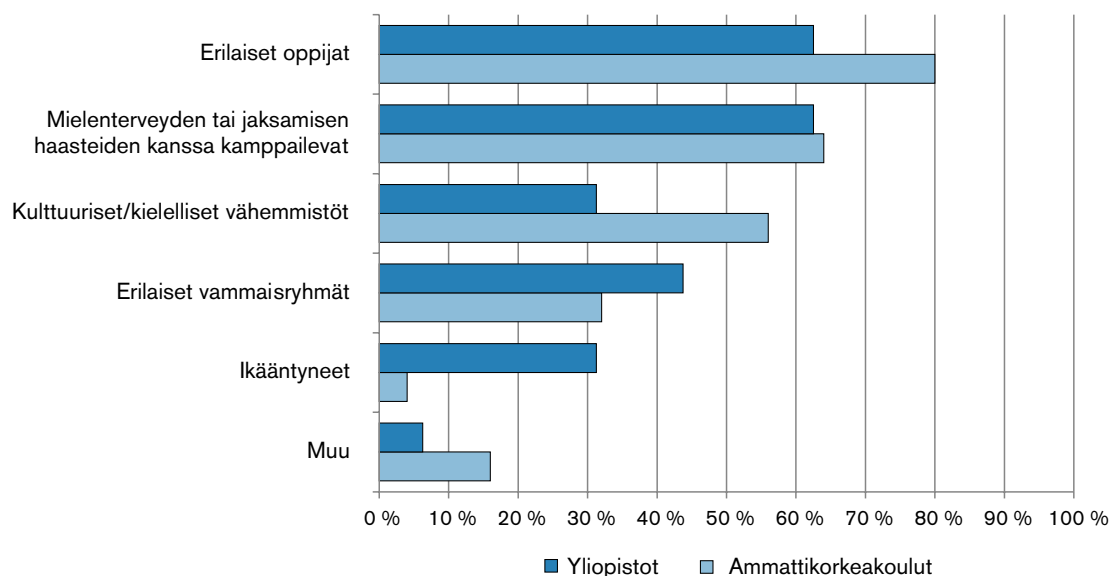

Kuvio 5. "Tarjotaanko korkeakoulunne henkilöstölle tietoa tai koulutusta esteettömyydestä ja/tai saavutettavuudesta?", %

Kummallakin korkeakoulusektorilla tarjotaan eniten tietoa tai koulutusta erilaisten oppi- joiden ja mielenterveyden tai jaksamisen haasteiden kanssa kamppailevien huomioon otta- misesta (ks. Kuvio 6). Viimeksi mainitusta kohderyhmästä eli mielenterveyden tai jaks- amisen haasteiden kanssa kamppailevista koulutusta järjestää reilu 60 prosenttia kumman- kin korkeakoulusektorin edustajista. Kaikkein eniten korkeakouluissa näytetään kuitenkin panostettavan erilaisiin oppijoihin: ammattikorkeakouluista jopa neljässä viidestä heidät on otettu koulutusten keskeiseksi kohderyhmäksi, ja yliopistoistakin kolmessa viidestä.

Taustalla lienee opettajien oppimisvaikeuksia koskeva tiedon puute, jonka on havaittu olevan vakava ongelma esimerkiksi Taskisen (2008, 39–40) ESOK-hankkeelle toteuttamassa korkeakouluopiskelijoiden lukivaikeutta käsitelleessä selvityksessä. Siinä koulutusta ja tietoa todettiin tarvittavan perusasioista lähtien: siitä, mitä lukivaikeus käytännössä tarkoittaa ja millä tavoin se voi ilmetä.

Moni opettaja on kuitenkin itse tunnistanut oppimisvaikeuksia koskevan tiedonpuutteen erilaisissa arjessa kohtaamissaan haasteellisissa tilanteissa (Taskinen 2008, 39; ks. myös Jäntti & Haapaniemi 2010, 9). Opiskelijan lukivaikeus paljastuu Pietilän (2008a, 23) mukaan opettajille yleensä esimerkiksi tenttipaperien kirjoitusvirheistä. Asian puheeksi ottaminen opiskelijan kanssa voi kuitenkin olla vaikeaa, ja pahimmillaan opiskelija voi jopa loukkaantua siitä, että ongelmaan tartutaan. Yksi suositus onkin, että opetuksen ja ohjauksen esteettömyyttä käsiteltäisiin henkilöstölle suunnatuissa koulutuksissa käytännön esimerkkien kautta, pienryhmissä ja tarpeen vaatiessa yksilöllisessä työnohjauksessa (Pietilä 2008a, 23).

Kuvio 6. Erilaisten opiskelija- ja henkilöstöryhmien huomioon ottamisesta korkeakouluissa tarjottu tieto tai koulutus, %

Korkeakoulusektoreiden välillä on kaksi selkeää, yli 20 prosenttiyksikön eroa siinä, missä määrin ne tarjoavat tietoa tai koulutusta kulttuurisista/kielillisistä vähemmistöistä ja ikääntyneistä. Kulttuurisista/kielillisistä vähemmistöistä tarjottu tieto on selvästi yleisempää ammattikorkeakouluissa, joista sitä tarjoaa suunnilleen joka toinen. Eron taustalla lienee ainakin ammattikorkeakoulujen suuri panostus kansainvälisiin koulutusohjelmiin. Ikääntyneistä opiskelija- ja henkilöstöryhmistä tietoa tarjoaa noin kolmannes yliopistoista, ja ainoastaan yksi ammattikorkeakoulu. Eroa selittää se, että yliopistoihin on melko tavallista tulla vielä eläkeiässäkin jatkamaan pitkäänkin odottamassa olleen tutkinnon suorittamista tai hankkimaan tietoa sen itsensä vuoksi, kun taas ammatillinen korkeakoulutus on luonteeltaan tiiviimpää ja työelämälähtoisempää.

Jotkut korkeakoulut ilmoittivat myös järjestävänsä jotakin muuta kuin valmiissa vaihtoehtoisissa listattuja koulutuksia. Niiden sisällöstä oltiin kuitenkin vaitonaisia. Sen sijaan koulutusta kerrottiin järjestettävän eri aihealueista tarpeen mukaan.

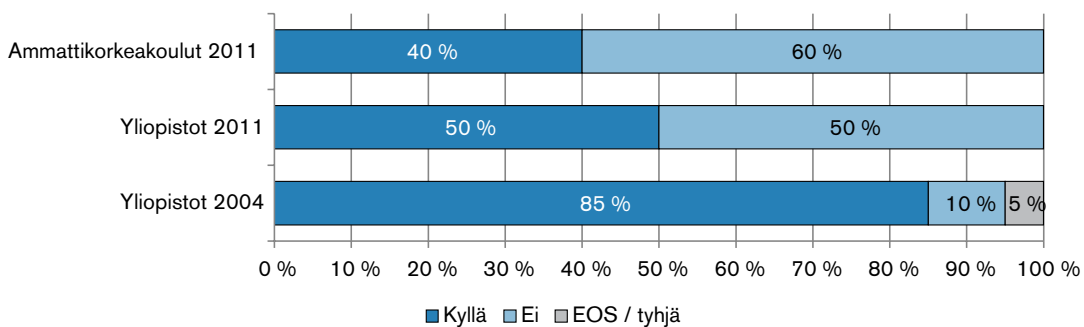
Keskimäärin yliopistoissa järjestettiin koulutusta reilusta kahdesta kohderyhmästä (md 2,5) ja ammattikorkeakouluissa kolmesta (md 3). Opiskelija- ja henkilöstöryhmien

monenlaisuus näyttää siis tulleen otetuksi huomioon ainakin jossain määrin. Silti on myös korkeakouluja – kummallakin sektorilla kolme –, joissa koulutusta ei vastausten perusteella järjestetä yhdestäkään kohderyhmästä. Enimmillään koulutusta järjestettiin viidestä ryhmästä. Näin ilmoitti toimivansa kolme yliopistoa.

Monesta esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyvästä asiasta tarvittaisiin korkeakoulujen mielestä kuitenkin edelleen lisää koulutusta tai tietoa. Laajimmillaan tiedon tarve kohdistui vastaajien mukaan kaikkeen saavutettavuuteen liittyvään: jokaiseen kohderyhmään ja siihen, miten saavutettavuus voitaisiin ottaa korkeakouluissa paremmin huomioon niin opetuksessa, ohjauksessa kuin tiloissakin. Yhden korkeakoulun edustajan sanoin: ”Mikään aiheeseen liittyvä tieto tai koulutus ei olisi pahitteeksi”. Yleisesti puhuttiin asennekasvatuksesta eli halun rakentamisesta löytää ratkaisuja erilaisiin saavutettavuutta koskeviin pulmiin. Niin henkilöstön kuin opiskelijoidenkin toivottiin kiinnostuvan ja kantavan vastuuta saavutettavuudesta, ja saavutettavuusajattelua haluttiin laajentaa koskemaan erityisjärjestelyjen ja fyysisten esteiden lisäksi kaikkea muutakin tekemistä ja toimintaa. Tiettyjen henkilöstönsien haluttiin muuttavan suhtautumistaan erilaisia tarpeita omaaviin opiskelijoihin niin, ettei heitä nähdä lisävaivan aiheuttajina vaan työhön sisältyvän ohjauksen tarvitsijoina. Nykyisellään tiedon ja koulutuksen ei aina nähty saavuttavan oikeita henkilöitä, ja haasteeksi nähtiin tarpeiden ja kiinnostusten hajautuminen korkeakouluissa laajalle.

Yksittäisenä selkeänä teemana koulutuksen ja tiedon tarpeita käsittelevistä vastauksista nousi esiin tarve tietää lisää erilaisten oppijoiden huomioimisesta opetuksessa. Tämän mainitsi moni vastaaja riippumatta siitä, tarjottiinko heidän korkeakoulussaan aiheesta tietoa tai koulutusta jo valmiiksi. Toisin sanoen oppimisvaikeuksiin kytkeytyvä tiedon tarve on akuutti, vaikka siihen on osittain pyritty jo vastaamaankin.

Saavutettavuuteen ja esteettömyyteen liittyvän koulutuksen lisäksi korkeakouluja pyydettiin kertomaan, tarjotaanko niissä henkilöstökoulutusta tasa-arvosta tai syrjinnän vastaisuudesta. Tällainen koulutus näyttää viimeksi kuluneiden vuosien aikana selvästi vähentyneen ainakin yliopistoja koskevan vertailutiedon perusteella: tasa-arvokoulutusta tarjotaan nyt vain joka toisessa yliopistossa, kun vuonna 2004 sitä tarjosivat lähes kaikki (ks. Kuvio 7). Ammattikorkeakouluista vertailutietoa ei ole, mutta niissä tasa-arvokoulutusta järjestetään tällä hetkellä suhteessa yliopistojakin vähemmän.

Kuvio 7. "Tarjotaanko korkeakoulunne henkilöstölle tasa-arvokoulutusta tai syrjinnän vastaista koulutusta?", %

Yliopistoja koskevaa vertailutietoa voi heikentää se, ettei Laaksosen (2005, 26) selvityksessä kaikki tasa-arvokoulutukseksi raportoitu välttämättä ollut varsinaista koulutusta vaan tasa-arvoasioiden huomioimista yliopistojen toiminnassa yleensä. Silti tulos voi kertoa jonkinlaisesta painopisteen muutoksesta tai tasa-arvoaiheen kylläntymisestä.

2.1.5 Saavutettavuuteen liittyvä pedagoginen tuki

Kuten toisaalta selvityksestä käy ilmi, korkeakouluissa tarjotaan monenlaisia tukitoimia erityisjärjestelyjä tarvitseville opiskelijoille. Useat tukitoimet, kuten saavutettavat tenttijärjestelyt tai opintojen vaihtoehtoiset suorittamistavat kytkeytyvät opetukseen, ja on tärkeää, että niihin on saatavilla myös pedagogista tukea. Jo Laaksosen (2005, 36) opetusministeriölle toteuttamassa Esteetön opiskelu yliopistoissa -selvityksessä suositeltiin saavutettavuuden ottamista osaksi opetushenkilökunnan pedagogista täydennyskoulutusta.

24 ammattikorkeakoulua ja 15 yliopistoa – toisin sanoen kummallakin korkeakoulusektorilla yhtä vajaan kaikki – ilmoittavat tukevansa opettajiaan saavutettavuuteen liittyvien pedagogisten ratkaisujen suunnittelussa. Korkeakoulujen edustajat luonnehtivat pedagogista tukea antamissaan avoimissa vastauksissa kahdelta kantilta: keneltä tai mistä tukea on saatavissa sekä millaista tuki on sisällöltään.

Tukea tarjottiin asiantuntija-apuna esimerkiksi opinto-ohjaajien, opintopsykologien, ammatillisten erityisopettajien tai esteettömyisyhdyshenkilöiden toimesta, koulutuksina sekä erilaisina kirjallisina materiaaleina, kuten oppaina ja ohjeina. Yleisimpiä olivat asiantuntija-apu ja kirjalliset materiaalit, toisin sanoen mahdollisuus hankkia konsultaatiota tarpeen mukaan. Opettajien kouluttaminen jollakin systemaattisella tavalla oli selvästi harvinaisempaa, mikä on haaste saavutettavan pedagogiikan leviämiseksi. Nyt tuen muodot ovat sellaisia, että niitä on helpointa käyttää, jos opettaja kokee omistautumista aiheelle tai havaitsee akuutin tarpeen. Näin on toki hyvä ollakin – joustavuus tuen saamisessa on tärkeää –, mutta kysymykseksi nousee, tulisiko saavutettavan pedagogiikan asiantuntemusta kehittää opettajakunnassa entistä laajemmin ja järjestelmällisemmin.

Sisällöltään tuki oli ennen muuta kannustamista ja neuvontaa vaihtoehtoisista suoritustavoista. Sen lisäksi opettajia oli neuvottu tieto- ja viestintätekniikan opetuskäytössä, järjestetty heille esteettömiä opetustiloja sekä myönnetty lisäresursseja.

2.2 Fyysisen ympäristön saavutettavuus

2.2.1 Yleisten sekä opetus- ja opiskelutilojen esteettömyys

Rakennettua ympäristöä koskevassa osiossa korkeakoulujen edustajia pyydettiin arvioimaan sekä yleisten että opetus- ja opiskelutilojen esteettömyyttä. Arvioinnin perustana käytettiin mittaristoa, jonka muodostamisessa hyödynnettiin Kulttuuria kaikille -palvelun ohjeita esteettömän koulutuksen järjestäjille (http://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/tarkistuslistat/esteettoman_koulutuksen_jarjestaminen_tarkistuslista.pdf) sekä soveltuvilta osin Lundin yliopistossa kehitettyä Housing enabler -arviointimittaria (<http://www.enabler.nu/>). Osa mittaristoon valituista asioista esiintyi toistuvasti myös ennakkoon kerätyssä opiskelijoiden aineistossa, mikä antoi viitteitä niiden olennaisuudesta korkeakoulukontekstissa. Rakennetun ympäristön esteettömyys on saavutettavuuden osa-alueista toistaiseksi tunnetuin ja pisimmälle kehitetyin, jolloin myös näkökulmia ja tapoja sen mittaamiseen on lukemattomia. Välittömästi korkeakoulukontekstiin liittyvää mittaristoa ei kuitenkaan entuudestaan ole olemassa, ja käytännössä arviointi olisikin voitu suorittaa monella eri tavalla. Nyt lähestymistavaksi valittiin sellainen, jossa kiinnitettiin varsin yksityiskohtaisestikin huomiota tiettyihin, yleisimpiin esteisiin.

Korkeakoulujen yleisten tilojen esteettömyyttä käsiteltiin asiantuntijakyselyssä kuudella väittämättyyppisellä muuttujalla, joissa korkeakoulujen vastaukset jakautuivat siten, että kolme osa-alueista toteutui varsin hyvin ja toiset kolme hieman heikommin. Parhaimmin vastaajat arvioi-

vat toteutuvan hissillä liikkumisen korkeakoulun sisätiloissa, jolle arvosanan melko tai erittäin hyvä antoi lähes 70 prosenttia yliopistoista ja ammattikorkeakouluista (ks. Taulukko 3). Toiseksi parhaiten toteutuva osa-alue oli esteettömät WC-tilat, joiden riittävyyden arvioi erittäin tai melko hyväksi suunnilleen kolme viidestä yliopistosta ja ammattikorkeakoulusta. Vielä vuoden 2004 aineistossa moni yliopisto piti WC-tilojen määrää liian vähäisenä ja näki, että niitä tulisi lisätä (Laaksonen 2005, 22). Kolmanneksi parhaiten toteutuva osa-alue on korkeakoulujen sisäänkäyntien läheisyydestä löytyvät liikkumisesteisten autopaikat, joiden tilanteen arvioi vähintään melko hyväksi suunnilleen puolet korkeakouluista.

Ensimmäinen selvästi vaikeammin toteutuva asia on pyörätuolilla kulkeminen korkeakoulujen sisäänkäynneistä. Ammattikorkeakouluista viidennes arvioi kulkemisen onnistuvan melko tai erittäin huonosti, eikä yliopistoista yksikään anna sille arvosanaa ”erittäin hyvä”. Kulkureittien ongelmat – ovet, kynnykset ja portaat – on aiemminkin nimetty yliopistoissa yksiksi suurimmista fyysisistä esteistä, ja ne on usein liitetty rakennusten ikään ja suojelumääräyksiin. Silti uudisrakennuskohteidenkin esteettömyyssuunnittelussa on havaittu aukkoja, etenkin oviautomaatiikassa. (Vrt. Laaksonen 2005, 22.)

Myös kulkua ohjaavat opasteet saavat korkeakoulujen edustajilta varsin kriittisiä arvioita, vaikka useat yliopistot tunnistivat niiden epäselvyyden, pienuuden tai pienitekstisyyden haasteeksi jo vuonna 2004, ja raportoivat niiden uusimisen olevan meneillään tai suunnitteilla (Laaksonen 2005, 21). Nyt opasteiden selkeyden arvioi erittäin tai melko huonoksi lähes kaksi viidestä yliopistosta. Ammattikorkeakouluissa opasteet tulkitaan jonkin verran selkeämmiksi, mutta niistäkin neljä (16 %) antaa opasteille arvion ”melko huono”. Pistekirjoituksella kirjoitetut opasteet näyttävät olevan korkeakouluissa hyvin harvinaisia: ammattikorkeakouluista kahta ja yliopistoista neljää vaille kaikki katsovat niiden toteutuvan erittäin huonosti.

Taulukko 3. Korkeakoulujen asiantuntijoiden arviot korkeakoulunsa yleisten tilojen esteettömyydestä, %

Yleisten tilojen esteettömyys	Kk-sektori	1	2	3	4	5	EOS
Korkeakoulun sisätiloissa pääsee liikkumaan hissillä	AMK	4	8	16	36	32	4
	YO	0	0	31	56	13	0
Korkeakoulussa on riittävästi esteettömiä WC-tiloja (inva WC)	AMK	0	12	24	44	16	4
	YO	0	6	31	50	13	0
Sisäänkäyntien läheisyydessä on liikkumisesteisten autopaikkoja	AMK	0	12	40	28	20	0
	YO	6	13	31	31	19	0
Sisäänkäynnistä pääsee helposti kulkemaan pyörätuolilla	AMK	8	12	32	28	16	4
	YO	0	13	56	31	0	0
Sisätiloissa on selkeät kulkua ohjaavat opasteet (suurikokoinen teksti, riittävä kontrasti kirjainten ja taustan välillä)	AMK	0	16	52	24	4	4
	YO	6	31	38	19	6	0
Opasteet on kirjoitettu myös pistekirjoituksella	AMK	92	4	0	0	0	4
	YO	75	13	12	0	0	0

1=erittäin huonosti, 2=melko huonosti, 3=ei hyvin eikä huonosti, 4=melko hyvin, 5=erittäin hyvin

Korkeakoulujen edustajat määrittivät avoimissa vastauksissa tilojen suurimmaksi esteeksi vanhan rakennuskannan. Tämän puutteen nimesi moni yliopisto jo vuonna 2004 (ks. Laaksonen 2005, 22). Hitaan uudistumisen taustalla ovat vastaajien mukaan suojelusäänökset, arvorakennusten remontoinnin vaativuus sekä vuokranantajien eriävät näkemykset esteettömyydestä. Osa vastaajista toi esiin, että remontoinnista huolimatta iäkkäitä rakennuksia ei välttämättä saada kokonaan esteettömiksi tai että parhaimmatkin lopputulokset voivat edellyttää käyttäjiltä kärsivällisyyttä esimerkiksi monimutkaisissa sisäänkäyntirat-

kaisuissa. Monien yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen kampusalueet koostuvat sekä uudemmista että vanhemmista rakennuksista, ja vastauksista kävi ilmi, ettei uusissakaan rakennuksissa välttämättä ole osattu huomioida esteettömyyttä esimerkiksi valaistuksen, pintamateriaalien, ääniympäristön tai opasteiden osalta. Muita merkittäviä tilajärjestelyjen esteitä niin vanhemmissa kuin uudemmiskin rakennuksissa olivat raskaat ovet, niistä puuttuvat avausmekanismit ja hankalat kulkureitit joko rakennusten sisällä tai ulkona.

Opetus- ja opiskelutilojen esteettömyyttä kartoitettiin asiantuntijakyselyssä seitsemällä väittämällä, joissa käsiteltiin paitsi kulkemisen esteettömyyttä myös ergonomiaa, apuvälineitä, akustiikkaa ja valaistusta. Nämä ovat kaikki asioita, joihin kehoitettiin kiinnittämään huomiota jo Esteetön opiskelu yliopistoissa -selvityksen toimenpidesuosituksissa (Laaksonen 2005, 37), mutta harva niistä toteutuu kummallakaan korkeakoulusektorilla edelleenkin erityisen hyvin.

Opetus- ja opiskelutilojen esteettömyys saa korkeakouluilta kautta linjan kielteisempiä arvioita kuin edellä käsitelty yleisten tilojen esteettömyys, ja selkeitä kärkiä etenkin positiivisessa mielessä erottuu hyvin vähän. Parhain yksittäinen tulos on se, että suunnilleen joka toinen ammattikorkeakoulu arvioi kannettaville tietokoneille ja muille apuvälineille tarkoitettujen pistokkeiden määrän opetus- ja opiskelutiloissa vähintään melko hyväksi (ks. Taulukko 4).

Yliopistoissa tilanne on kuitenkin päinvastainen: sektorin edustajista puolet pitää pistokkeiden riittävyttä melko huonona. Tulos kertonee ainakin opetuksen järjestämisestä erikoisissa tiloissa: yliopistoissa käytettäneen ammattikorkeakouluja useammin suuria luentosaleja, joissa pistokkeita on tavallisesti vähemmän suhteessa istumapaikkoihin kuin pienemmissä luokkatiloissa. Sektoreiden välillä saattaa olla eroa myös siinä, missä määrin opiskelijat tuovat apuvälineitä mukanaan luennoille. Esimerkiksi opiskelijoiden luennoille mukanaan tuomien kannettavien tietokoneiden määrä lienee viime vuosina kasvanut merkittävästi, mutta tällaisen niin sanotun valtavirtaistuneen apuvälineen aiheuttamaan kysyntään ei kaikissa korkeakouluissa välttämättä ole vielä kyetty vastaamaan parhaalla mahdollisella tavalla.

Keskimääräisesti eli ei erityisen hyvin, muttei toisaalta erityisen huonostikaan toteutuvana korkeakoulut pitävät riittävää ja häikäisemätöntä valaistusta sekä toimivaa ja hälytöntä ääniympäristöä. Näin painottunut tulos voi kertoa myös siitä, että valaistusta ja ääniympäristöä on sellaisenaan vaikea arvioida tai siitä, että ne vaihtelevat saman korkeakoulun eri tiloissa suuresti. Laaksonen (2005, 21) selvityksessä molempia alueita pidettiin pääosin hyvinä tai normien mukaisina, mutta samalla selvityksessä arveltiin, ettei kyzeisiin asioihin ole lopulta kiinnitetty kovin kattavasti huomiota. Tilanne voi olla sama edelleen.

Yksi osa ääni- tai oikeastaan kuunteluympäristöä ovat myös induktiosilmukat eli kuulolaitteen käyttäjän apuvälineet, joilla vähennetään huonon akustiikan ja taustamelun vaikutusta kuunteluolosuhteisiin. Puolet yliopistoista ja peräti kolme neljästä ammattikorkeakouluista arvioi induktiosilmukoita olevan opetus- ja opiskelutiloissaan melko tai erittäin huonosti. Tulos on linjassa sen kanssa, että toisaalla selvityksessä silmukan saanti tukitoimena osoittautui vähäiseksi. Tilanne ei näytä ratkaisevasti kohentuneen vuodesta 2004, jolloin silmukoita oli yliopistoissa korkeintaan joitakin siirrettäviä kappaleita tai vain joissakin suurimmissa tai uusimmissa luentosaleissa (vrt. Laaksonen 2005, 21). Toisaalta hyvät teknisetkään puitteet eivät välttämättä riitä, jos tekniikkaa ei käytetä asianmukaisesti. Alla oleva lainaus opiskelija-aineistosta osoittaa, että vaikka kuunteluympäristö olisi puitteiltaan mallikelpoinen, poistuu sen hyöty, elleivät luennoitsijat käytä esimerkiksi mikrofonina:

"Opetusjärjestelyt ovat periaatteessa hyviä. Tiloissa on tarpeelliset laitteet, esimerkiksi mikrofoni ja induktiosilmukka. Ongelmana ovat opettajat jotka heti tuntien/luentojen alussa toteavat että kyllähän te ääneni kuulette, ei tarvitse mikrofonina tms. käyttää. Eipä kuulu ei."

Taulukko 4. Korkeakoulujen asiantuntijoiden arviot korkeakoulunsa opetus- ja opiskelutilojen esteettömyydestä, %

Opetus- ja opiskelutilojen esteettömyys	Kk-sektori	1	2	3	4	5	EOS
Opetus- ja opiskelutilojen valaistus on riittävä ja häikäisemätön	AMK	0	4	64	20	4	8
	YO	0	13	69	6	6	6
Opetus- ja opiskelutilojen ääniympäristö on toimiva (ei hälyä tai liikaa kaikuisuutta)	AMK	0	24	56	12	4	4
	YO	6	13	62	13	0	6
Luentosaleissa ja luokkatiloissa on esteetön pääsy puhujakorokkeelle	AMK	4	32	16	28	12	8
	YO	6	31	25	25	13	0
Opetus- ja opiskelutiloissa on pyörätuolipaikkoja	AMK	16	32	24	24	0	4
	YO	6	13	50	25	6	0
Opetus- ja opiskelutiloissa on riittävästi pistokkeita kannettaville tietokoneille ja apuvälineille	AMK	4	20	24	40	8	4
	YO	0	50	38	12	0	0
Opetus- ja opiskelutiloissa on erilaisille käyttäjille soveltuvia istuimia ja pöytiä (esim. tavallista matalampia tai korkeampia, selkä- ja käsinojallisia istuimia, pehmustusta)	AMK	32	36	20	8	0	4
	YO	44	37	19	0	0	0
Opetus- ja opiskelutiloissa on induktiosilmukka	AMK	40	36	16	4	0	4
	YO	25	25	31	13	0	6

1=erittäin huonosti, 2=melko huonosti, 3=ei hyvin eikä huonosti, 4=melko hyvin, 5=erittäin hyvin

Esteetön pääsy puhujakorokkeelle jakaa vastaajia eniten kahtia. Kaksi viidennestä kummankin korkeakoulusektorin edustajista pitää luentosalien ja luokkatilojen puhujakorokkeiden saavutettavuutta hyvänä. Huonona pitäviä on kuitenkin lähes saman verran. Sektoreiden sisäinen vaihtelu asiassa on siis suurta.

Pyörätuolipaikkojen tilanteen arvioi vähintään melko hyväksi lähes kolmannes yliopistoista. Ammattikorkeakoulujen näkemys on selvästi kielteisempi, sillä lähes puolet vastaajista arvioi pyörätuolipaikkoja olevan opetus- ja opiskelutiloissa melko tai erittäin huonosti. Näyttää myös siltä, ettei pelkkä pyörätuolipaikan olemassaolo aina takaa sen käyttökelpoisuutta. Yhden vastaajan mukaan pyörätuolipaikka tarkoittaa tavallisesti vain tilaa pyörätuolille, jota varten pöytä on toimitettava paikalle erikseen.

Ergonomiaan liittyvä kysymys erilaisille käyttäjille soveltuvista istuimista ja pöydistä sai kautta linjan kriittisiä vastauksia. Peräti neljä viidestä yliopistosta on sitä mieltä, että opetus- ja opiskelutiloissa on niitä huonosti, ja ammattikorkeakouluistakin tätä mieltä on 68 prosenttia. Yhden vastaajan mukaan tilojen kalustukset on yleensä suunniteltu valmiiksi, jolloin lisävarusteiden asentamista turvallisuutta vaarantamatta pidettiin hankalana. Toisaalta koettiin puuttuvan tietoa siitä, millaisia muutoksia tarvittaisiin. Tällöin on nähtävissä, että tilojen suunnitteluvaiheesta on puuttunut ergonomista asiantuntemusta; toisaalta muutostarpeista voitaisiin myöhemminkin tiedustella suoraan käyttäjiltä.

Korkeakoulujen fyysinen esteettömyys sai opiskelijoilta runsaasti sekä myönteistä että kielteistä huomiota. Se oli opiskelijoiden vastauksissa kärkisijalla niin eniten parannuksia tarvitsevilla, erityisen hyvin toteutuvissa kuin opintojen aikana runsaimmin kehittyneissäkin asioissa. Näissä kategorioissa opiskelijoiden vastaukset olivat kuitenkin varsin yleisluontoisia. Eniten parannuksia tarvitsevat tilat määriteltiin yleensä ”huonosti liikkumisrajoitteisille sopiviksi”. Jo valmiiksi fyysisesti esteettämiä tiloja opiskelijat kuvailivat useimmiten vain ”toimiviksi”, ja remonttien tai uudisrakentamisen myötä tapahtunutta kehitystä ”liikkumisen parannuksina”, kuten hisseinä, luiskina tai automaattiovina.

Yksinomaan tilojen toimivuutta käsitelleessä kysymyksessä opiskelijoiden vastaukset olivat yksityiskohtaisempia etenkin haasteiden ja kehityskohtien osalta, joita kuvailtiin suunnitteen 70 prosentissa runsaasta kolmesta sadasta vastauksesta. Kaksi yleisintä kehittämisehdotusta keräsi kumpikin noin 17 prosenttia vastauksista. Ensimmäisessä niistä toivottiin

lisättävän kulkemista helpottavia opasteita korkeakoulun alueella ja parannettavan niiden visuaalista ilmettä. Tällä osa-alueella myös korkeakoulujen asiantuntijat näkivät parantamisen varaa. Toisessa opiskelijoiden yleisimmin nimeämässä kehityskohdassa toivottiin esteettömien ja tavallisten WC-tilojen lisäämistä tai suurentamista sekä esteettömien WC-tilojen muuta parantamista, kuten peilien tai paperitelineiden paikkojen muuttamista toimivammiksi. Jotkut opiskelijat toivoivat korkeakouluihin myös sukupuolineutraaleja WC-tiloja. Korkeakoulujen edustajien ja opiskelijoiden arviot eivät täysin kohtaa, sillä suurin osa asiantuntijoista arveli esteettömiä WC:tä olevan riittävästi.

Opiskelijat nimesivät runsaasti myös liikkumiseen liittyviä haasteita. Yleisyysjärjestyksessä ne olivat: 1) sisätilojen kulkureittien esteellisyys liikkumisesteiselle tai lastenvaunujen kanssa kulkevalle esimerkiksi portaiden, kynnysten tai sokkeloisuuden vuoksi (13 %), 2) ovien esteellisyys, kuten painavuus, kapeus, avausnappien puuttuminen tai toimintahäiriöt sekä lukitut kulkuväylät (11 %), 3) hissien puuttuminen ja ahtaus sekä pitkät reitit niille pääsemiseksi (8 %), 4) ulkotilojen kulkureittien esteellisyys, kuten heikko kunnossapito talvella, korkeuserot ja pitkät välimatkat rakennusten välillä (7 %) sekä 5) (esteettömien) autopaikkojen vähäisyys (2 %).

Opiskelijat antoivat palautetta myös korkeakoulujensa sisäilmaongelmista, heikosta akustiikasta ja heikosta valaistuksesta, joihin kuhunkin liittyi seitsemän prosenttia avoimista vastauksista. Myös luentosalien tai luokkatilojen ahtautta pidettiin ongelmana paitsi yleisen opiskelumukavuuden, myös esimerkiksi ahtaanpaikankammosta tai paniikkihäiriöistä kärsivien kannalta, joille ahtaassa tilassa oleskelu oli tuskallista. Satunnaisia mainintoja keräsivät lisäksi harvat julkisen liikenteen yhteydet kampusalueille, luokkatilojen kalusteiden heikko ergonomia, WC-tilojen ja työtilojen epäsiisteys sekä lastenhoituhuoneen puuttuminen.

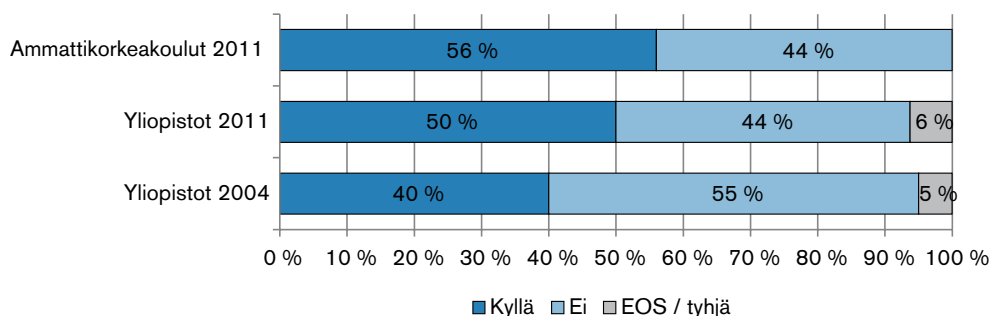
Tarkasteltaessa opiskelijoiden tiloilla antamia yleisarvosanoja on enemmistö niin yliopisto- kuin ammattikorkeakouluopiskelijoistakin niihin kaikesta huolimatta tyytyväisiä; yliopisto-opiskelijoista vielä selvästi suurempi osuus kuin ammattikorkeakouluopiskelijoista (ks. Taulukko 5). Yksittäisistä opiskelijaryhmistä selvästi tyytyväisimpiä korkeakoulunsa tiloihin ovat kulttuurisiin/kiellellisiin vähemmistöihin kuuluvat opiskelijat, joista peräti lähes neljä viidestä oli valinnut vaihtoehdon melko tai erittäin hyvä. Tulos saattaa kertoa siitä, että suomalaiset korkeakoulut erottuvat edukseen esimerkiksi kansainvälisten tutkinto- ja vaihto-opiskelijoiden kotikorkeakouluista tai totutuista olosuhteista muualla. Heikoimmaksi korkeakoulunsa tilat kokevat vammaiset opiskelijat, joista tiloihin melko tai erittäin tyytyväisiä on hieman vajaa puolet ja tiloja melko tai erittäin huonosti toimivina pitää hieman runsas viidennes. Tyytymättömyyttä selittävät esimerkiksi monet aiemmin esiin tulleet kulkemiseen, akustiikkaan ja valaistukseen liittyvät haasteet.

Taulukko 5. Opiskelijoiden arviot rakennetun ympäristön esteettömyydestä, %

Opiskelijaryhmä	Erittäin huonosti	Melko huonosti	Ei hyvin, ei huonosti	Melko hyvin	Erittäin hyvin	EOS
YO-opiskelijat	2	7	20	43	27	2
AMK-opiskelijat	3	13	25	36	21	2
Ei mikään erityisryhmä	2	7	21	42	27	1
Erilaiset oppijat	5	8	27	31	24	5
Ikäntyvät henkilöt	7	5	27	36	18	7
Kulttuuriset / kielelliset vähemmistöt	2	9	10	38	39	2
Mielenterveyden tai jaksamisen haasteet	6	14	26	41	12	2
Vammaiset henkilöt	7	15	27	32	15	5
Muu	5	14	24	37	19	1

2.2.2 Rakennetun ympäristön esteettömyyden kehittäminen

Yksi osa rakennetun ympäristön esteettömyyden suunnitelmallista kehittämistä on tilaratkaisujen testaaminen yhdessä käyttäjien tai ulkopuolisten asiantuntijoiden kanssa. Pietilän (2008a, 11) mukaan oikein ajoitetulla ja eri käyttäjäryhmien kanssa yhteistyössä toteutetulla testauksella mahdollistetaan monenlaisten ihmisten sujuva liikkuminen ja toimiminen korkeakoulussa, ja vältetään kalliit tai hankalat jälkikäteen tehtävät korjaukset. Suunnilleen puolet korkeakouluista ilmoittaa harjoittaneensa testaamista esimerkiksi opiskelijoiden, henkilöstön, vammais- ja kansalaisjärjestöjen edustajien tai aiheeseen erikoistuneiden yritysten kanssa (ks. Kuvio 8).

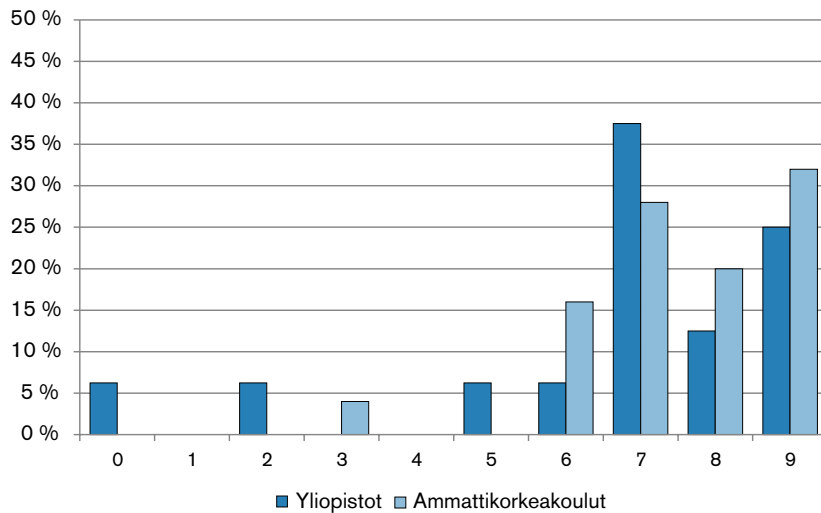
Kuvio 8. "Onko korkeakoulussanne testattu esteettömien tilaratkaisujen käytännön toimivuutta yhdessä käyttäjien (esim. opiskelijat, henkilöstö, vammais- ja kansalaisjärjestöjen edustajat) tai aiheeseen erikoistuneiden yritysten kanssa?", % (Vuonna 2004 kysymysmuotoilu oli hieman erilainen: "Konsultoidaanko esteettömyysuunnittelussa vammaisjärjestöjä tai muita ulkopuolisia asiantuntijoita?")

Yliopistoissa osuus on noussut aiemmasta hyvin maltillisesti ottaen huomioon, että vuonna 2004 moni ilmoitti aikovansa tulevaisuudessa hyödyntää paremmin erityisesti vammaisjärjestöjen asiantuntemusta (Laaksonen 2005, 24). Tuloksen tulkinnassa on huomioitava, että edellisen ja nyt toteutetun selvityksen kysymysmuotoilut erosivat käsitteellisesti toisistaan – ensin mainitussa puhuttiin konsultoinnista, nyt testaamisesta –, ja testaamisella haettiin tässä jonkin verran kokijalähtoisempää määritelmää. Koska molempien kysymysten sisältö ja konteksti olivat kuitenkin suhteellisen lähellä toisiaan, nähtiin niiden rinnastaminen tässä mielekkääksi.

2.2.3 Tukitoimet valintakokeissa ja tenteissä

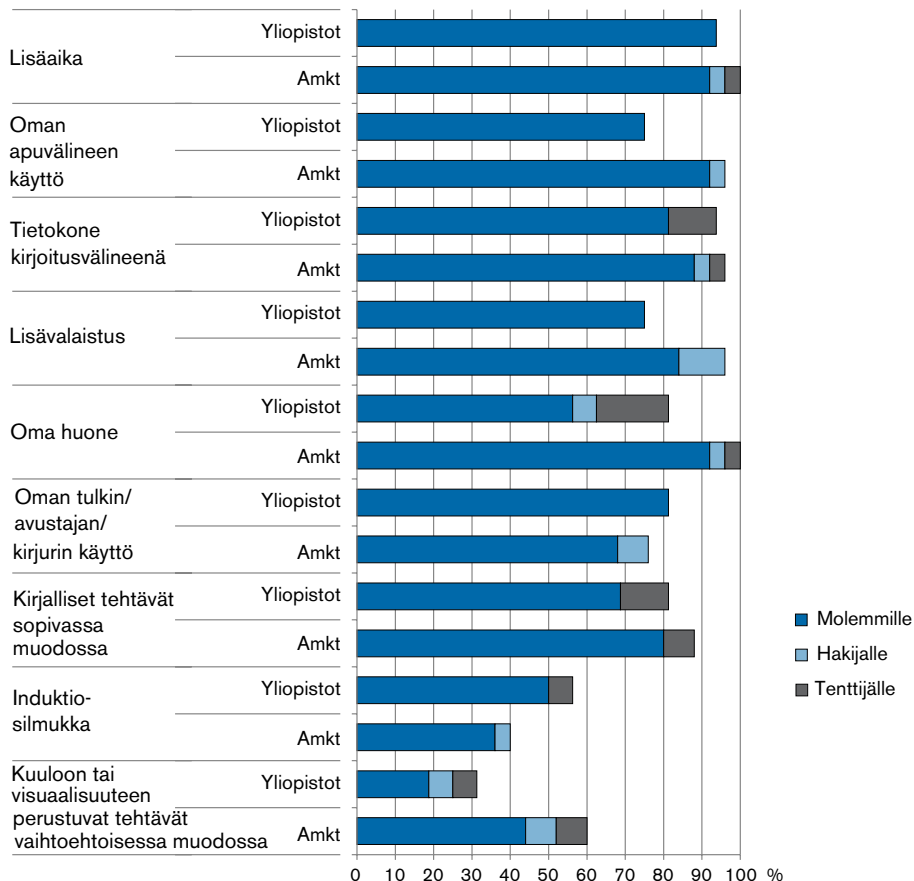
Tilaratkaisujen lisäksi fyysisen ympäristön saavutettavuutta ovat myös erilaiset oppimateriaaleihin, opetusmenetelmiin ja -välineisiin liittyvät asiat. Hakijalle ja jo opiskelijaksi valitulle tarjolla olevia valintakokeiden ja tenttien tukitoimia selvitettiin pyytämällä korkeakoulujen edustajia valitsemaan korkeakoulussaan käytössä olevat toimet yhdeksän erilaisen vaihtoehdon joukosta. Niiden lisäksi vastaajien oli mahdollista kertoa avoimessa kohdassa muista tukijärjestelyistä, jos sellaisia oli.

Kaikki mainitut tukijärjestelyt olivat saatavissa kolmanneksessa ammattikorkeakouluista ja neljänneksessä yliopistoista (ks. Kuvio 9). Keskimäärin (md) ammattikorkeakouluissa tarjottiin hakijalle, tenttijälle tai molemmille 8 tukijärjestelyä ja yliopistoissa 7. Vain harvassa korkeakoulussa tukitoimia on siis tarjolla huomattavan niukasti, ja silloinkin niistä saattaa olla mahdollista sopia tapauskohtaisesti. Ainoastaan yhdessä korkeakoulussa käytössä ei ollut yhtään tukitointa, mitä saattaa selittää se, että kyseessä oli taidealan yliopisto, jossa valintakoe- ja tenttijärjestelyt poikkeavat suuresti muiden korkeakoulujen vastaavista.

Kuvio 9. Korkeakouluissa saatavilla olevien tukitoimien määrä, %

Yleisimmin tukitoimista käytössä olivat lisäaika, mahdollisuus oman apuvälineen käyttöön sekä tietokone kirjoitusvälineenä, joita tarjosivat vähintään kolme korkeakoulua neljästä (ks. Kuvio 10). Induktiosilmukka ja kuuloon tai visuaalisuuteen perustuvien tehtävien saaminen vaihtoehtoisessa muodossa olivat käytössä jonkin verran harvemmin. Induktiosilmukan jotkut vastaajat tarkensivatkin asennetun vain joihinkin luentosaleihin tai luokkatiloihin, ja kuuloon tai visuaalisuuteen perustuvia tehtäviä oli käytössä sen verran vähän, ettei tarve niiden korvaamiselle muun muotoisilla tehtävillä ollut laajaa.

Kuvio 10. Valintakokeiden ja tenttien tukitoimien saatavuus korkeakouluissa, %

Osa tukijärjestelyistä oli eri tavalla saatavissa hakijoille ja tenttijöille. Esimerkiksi oma huone mahdollistuu yliopistoissa jonkin verran paremmin tenttijöille kuin hakijoille, samoin tietokone kirjoitusvälineenä ja kirjalliset tehtävät opiskelijalle sopivassa muodossa. Ammattikorkeakouluissa hakijat puolestaan saavat jonkin verran tenttijoita paremmin lisävalaistusta, käyttää omaa tulkkia, avustajaa tai kirjuria sekä induktiosilmukkaa.

Myös sektoreiden välillä oli joitakin eroja. Yliopistoissa hakijoilla ja tenttijoilla on ammattikorkeakouluja enemmän mahdollisuuksia induktiosilmukan ja oman tulkin, avustajan tai kirjurin käyttöön. Oman apuvälineen käyttö on ammattikorkeakouluissa jonkin verran yliopistoja mahdollisempaa, samoin oman huoneen ja lisävalaistuksen. Myös kuuloon tai visuaalisuuteen perustuvien tehtävien saaminen vaihtoehtoisessa muodossa on ammattikorkeakouluissa yleisempää. Tämä perustuu ennen muuta siihen, että osa ammattikorkeakoulujen kokeista ja tenteistä on soveltavampia kuin yliopistojen. Edellä mainittuja eroja voi selittää myös se, ettei kaikissa korkeakouluissa erityisjärjestelyjen tarve ollut toistaiseksi ollut kovin suuri tai samat tukitoimet eivät yksinkertaisesti olleet koskettaneet hakijoita ja tenttijoita. Vastaajilla on myös voinut olla erilaisia orientaatioita vastaamiseensa: osa on voinut perustaa vastauksensa tukitoimiin, joita on tietänyt annetun, toiset taas tukitoimiin, jotka voitaisiin kuvitella mahdollisiksi, jolloin tiedot eivät välttämättä ole täysin vertailukelpoisia.

Kaiken kaikkiaan tukitoimien kirjo on kuitenkin varsin laaja, ja suurin osa vastaajista tarkensi avoimessa kohdassa, että ne pyritään järjestämään aina tapauskohtaisesti ja opiskelijan edun mukaisesti. Rajoitteeksi mainittiin lähinnä pysyminen pienissä tai kohtuullisissa kustannuksissa, mikä tässä kohden on tietenkin hieman häilyvä käsite ja saattaa sisältää ristiriidan opiskelijan tarpeen ja opiskeluoikeuden toteutumisen välillä.

Muiksi kuin valmiissa vaihtoehtoisissa mainituiksi tukitoimiksi vastaajat listasivat esimerkiksi vaihtoehtoiset tenttimistavat, kuten suullisen tai etätentin, ergonomisen tuolin tai pöydän, mahdollisuuden jaloitteluun/liikkumiseen kokeen aikana sekä esteettömyysinformaatikon tarjoaman avun valintakoe- ja tenttikirjojen hankintaan.

Opiskelijat kertoivat tukitoimiin liittyvistä kokemuksistaan valintakokeita ja opettaja opiskelijajärjestelyjä käsittelevien kysymysten yhteydessä. Valintakokeiden tukitoimia kommentoi 34 ja tenttien 28 vastaajaa. Huomattavan suuri osuus vastauksista – puolesta noin 70 prosenttiin – oli sisällöltään kielteisiä. Kokonaisuutena tilanne tuskin on näin synkkä, muttei toisaalta moitteetonkaan: yksilökohtainen vaihtelu tukitoimien saannissa oli vastausten perusteella suurta.

Alle on poimittu neljän opiskelijan vastaukset, joista kaksi käsittelee valintakokeiden ja kaksi tenttien tukitoimia. Kumpaankin kategoriaan kuuluvista vastauksista ensimmäinen on sisällöltään myönteinen ja toinen kielteinen. Valintakokeita koskevista vastauksista ensimmäisessä kuulovammaisen henkilö kertoo saaneena valintakokeeseen onnistuneesti tarvitsemansa kaksi tukitoimea (pienemmän tilan ja viittomakielen tulkin). Toisessa esimerkissä näkövammaiselle henkilölle ei puolestaan ole toimitettu valintakoemateriaalia luvatussa muodossa. Kolmannessa esimerkissä näkövammaisen opiskelijan tenttijärjestelyt ovat toimineet hyvin muun muassa vaihtoehtoisten tehtävien avulla. Neljännessä esimerkissä opiskelija tarvitsisi halvaantumisensa seurauksena tentteihin avukseen tietokoneen, mutta kokee järjestelystä sopimisen mutkikkaaksi. Opiskelija ei siis aina saa tarvitsemiaan tukitoimia, vaikka niin olisi sovittu, mikä on selkeä kehityshaaste tukitoimien järjestämiselle.

"Erityisjärjestelyt onnistuivat - sain tehdä pääsykokeeni pienemmässä tilassa ja viittomakielentulkki sai olla mukana alussa."

"Materiaalia ei toimitettu sopivassa muodossa, vaikka niin oli luvattu. Oli hankalaa kun ei nähnyt esim. päässälaskujen numeroita itse vaan niitä piti kysyä."

”Näkövammaani vaatimat tenttijärjestelyt ovat onnistuneet hyvin ja olen esim. saanut vaihtoehtoisen tehtävän sellaisen tenttitehtävän tilalle, joka näkövammaisen olisi vaikea tai mahdoton suorittaa.”

”Halvaantumisen jälkeen olen saanut todella tehdä töitä, että saan vastata tenttitilanteissa atk-avusteisesti.”

Vaikka opiskelijoilla oli vaihtelevia kokemuksia valintakokeiden tukitoimista, olivat heidän kokonaisarviossa opiskelijavalinnan saavutettavuudesta pääosin myönteisiä (ks. Taulukko 6). Kokonaisarviossa pyydettiin huomioimaan valintakoejärjestelyjen lisäksi myös valintaoppaat ja valintaperusteet. Jokaisesta opiskelijaryhmästä selvästi yli puolet oli antanut opiskelijavalinnalle vähintään arvosanan ”melko hyvä”, mutta huonoimmat kokemukset painottuivat silti muihin kuin valtavirtaan kuuluviin opiskelijaryhmiin. Kielteisimmillä arvioilla erottuivat ikääntyvät opiskelijat, joista suunnilleen viidennes oli sitä mieltä, että opiskelijavalinta oli toiminut heidän kohdallaan melko tai erittäin huonosti. Syy saattaa piillä siinä, että vaikka moni vanhempi opiskelija kiitteli avoimissa vastauksissa esimerkiksi erillisvalintajärjestelyjä, oli niistä toisinaan ollut vaikea hankkia tietoa. Jotkut olivat myös kokeneet hakemusta varten tarvittavien erilaisten liitteiden kokoamisen työlääksi. Erillisvalinnan kautta korkeakouluun tuleminen miellettiin joissain tapauksissa myös yhteisöstä eristäväksi.

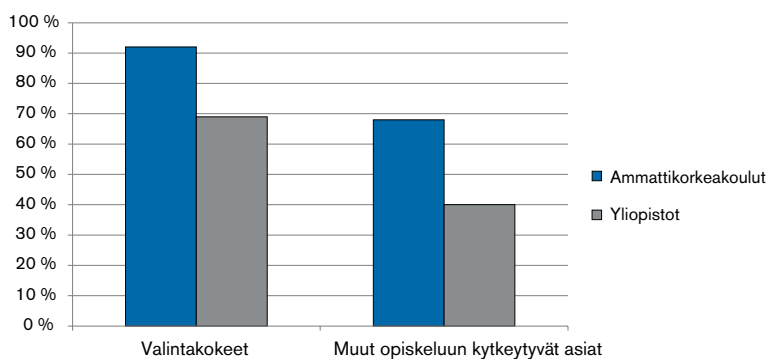
Taulukko 6. Opiskelijoiden arviot opiskelijavalinnan saavutettavuudesta (”Miten toteutuu”), %

Opiskelijaryhmä	Erittäin huonosti	Melko huonosti	Ei hyvin, ei huonosti	Melko hyvin	Erittäin hyvin	EOS
YO-opiskelijat	1	6	17	52	20	4
AMK-opiskelijat	1	7	24	49	16	4
Ei mikään erityisryhmä	1	5	19	54	18	3
Erilaiset oppijat	2	12	17	43	20	5
Ikääntyvät henkilöt	2	18	11	43	18	7
Kulttuuriset / kielelliset vähemmistöt	2	5	23	38	24	7
Mielenterveyden tai jaksamisen haasteet	0	8	16	55	15	5
Vammaiset henkilöt	10	5	15	24	37	10
Muu	1	17	16	41	21	5

Monen opiskelijan yleisesti jakama kipukohta itse valintakoetilanteessa liittyi valintakoesalin löytämiseen vieraalla kampusalueella. Se oli ollut vaikeaa etenkin puutteellisten opasteiden vuoksi, mihin ratkaisuksi ehdotettiin paitsi opasteiden selkeyttämistä ja lisäämistä, myös karttojen liittämistä opiskelijavalintatiedon oheen.

2.2.4 Tukitoimia koskevat ohjeistukset ja käytännöt

Korkeakoulut voivat edistää saavutettavuutta laatimalla henkilöstölleen ohjeistuksen, johon kootaan saavutettavuutta turvaavat asiat opiskelijavalinnoissa ja opetuksessa opiskelun aikana. Vielä 2000-luvun puolivälissä tällaiset ohjeistukset olivat harvinaisia, ja sellaisten laatimista suositeltiinkin Esteetön opiskelu yliopistoissa -selvityksessä (Laaksonen 2005, 37). Nyt tilanne näyttää kohentuneen jonkin verran. Kuviosta 11 käy ilmi, että lähes kaikissa ammattikorkeakouluissa (92 %) on valintakokeiden tukijärjestelyjä koskeva yhtenäinen ohjeistus. Yliopistoista ohjeistuksen on laatinut jonkin verran suppeampi osuus (69 %). Muista opiskeluun kytkeytyvistä tukijärjestelyistä on kummallakin korkeakoulusektorilla toteutettu yhtenäisiä ohjeistuksia selvästi vähemmän kuin valintakokeista. Opiskelun tukitoimia koskeva yhtenäinen ohjeistus löytyy 17 ammattikorkeakoulusta (68 %) ja ainoastaan kuudesta yliopistosta (40 %).

Kuvio 11. Korkeakoulut, joissa on yhtenäinen ohjeistus tukijärjestelyistä valintakokeissa ja muissa opiskeluun kytkeytyvissä asioissa, %

Suurin osa korkeakouluista – 15 yliopistoa ja 24 ammattikorkeakoulua – edellyttää tukitoimia hakevalta opiskelijalta lääkärintodistusta tai muuta asiantuntijan lausuntoa vammasta, sairaudesta tai oppimisvaikeudesta. Poikkeuksen lausunnon edellyttämiseen tekee siis ainoastaan kaksi korkeakoulua, yksi kummallakin sektorilla.

16 ammattikorkeakoulussa (64 %) ja yhdeksässä yliopistossa (56 %) opiskelijan on todistettava tukitoimien tarpeensa mahdollista saada siitä korkeakoulultaan suositus tai todistus. Tätä pidetään hyvänä yhtenäistävänä käytäntönä (Wolff 2006), mutta kuten tuloksista nähdään, se on levinnyt suomalaisiin korkeakouluihin toistaiseksi vain osittain.

Suositus tai todistus voidaan antaa esimerkiksi tekemällä merkintä opiskelijan henkilökohtaiseen opintosuunnitelmaan tai opiskelijarekisteriin, jos opiskelija niin haluaa (ks. esim. Pietilä 2008a, 18). Tietojen tallentamisesta ei kuitenkaan ole vielä kovin yhtenäistä käytäntöä. Joissakin korkeakouluissa erityistarpeiden merkitsemisestä opiskelijarekisteriin pidättäydytään siksi, että samalla tultaisiin tallentaneeksi terveyteen liittyviä tietoja. Rekisteri- tai HOPS-merkinnälle vaihtoehtoinen tapa on niin sanottu lukiseteli, joka annetaan lukihäiriöiselle opiskelijalle tai tukiseteli, joka kattaa lukihäiriöisten lisäksi muitakin erityisjärjestelyjä tarvitsevia opiskelijaryhmiä. Opiskelija voi hankkia seteleissä määriteltujen resurssien puitteissa haluamiltan opettajilta tai ohjaajilta tarvitsemiaan tukitoimia, kuten lisäaikaa tentteihin, apuvälineitä tai lisäopetusta tai -ohjausta ilman, että hänen on enää uudelleen todistettava tarvitsevänsä niitä.

Opiskelijoilla oli erityistarpeidensa todistamisesta sekä myönteisiä että kielteisiä kokemuksia. Korkeakoulun antamia todistuksia pidettiin lähtökohtaisesti hyvinä juuri siksi, että ne tekivät tukitoimiin liittyvästä asioinnista systemaattista. Niiden avulla vältyttiin henkilökohtaisten tietojen luovuttamiselta toistuvasti uusille, vieraille ihmisille ja päästiin eroon uuvuttavasta todistelukierteestä. Käytännössä tieto opiskelijan erityistarpeista liikkui korkeakouluissa kuitenkin katkonaisesti: vaikka tarpeet olisikin selvitetty ja todistettu keskitetysti heti opintojen alussa, saattoi tukitoimista silti joutua neuvottelemaan jokaisella opintojaksolla erikseen. Yksi taustalla oleva tekijä tässä oli se, ettei tietoa pystynyt järkevästi siirtämään rekisteristä toiseen tai kertomaan sähköisessä ilmoittautumisjärjestelmässä, kuten alla olevat otteet opiskelija-aineistosta osoittavat:

"Tenttien järjestelyt ovat sujuneet varsin kivuttomasti, kunhan muistan vain ilmoittautua sekä WebOodin kautta että ilmoittaa erikseen vammaisneuvonnalle, että olen tenttiin tulossa. Tulevaisuutta ajatellen toivoisinkin, että tämän ilmoittautumisen voisi jotenkin yhdistää esimerkiksi niin, että opiskelija voisi WebOodissa raksia kohdan "tarvitsen erityisjärjestelyitä", jolloin tieto tentti-ilmoittautumisesta menisi suoraan tenttien käytännön järjestelyistä huolehtivaan vammaisneuvontaan ja he pystyisivät opiskelijan nimen perusteella hoitamaan tarvittavat erityisjärjestelyt ilman erillistä ilmoitusta."

”Vielä nykyäänkin minun tarvitsee jokaisella kerralla kurssille ilmoittautuessani kirjoittaa liitteenä, että teen tenttini tietokoneella. Asiaa pyrittiin korjaamaan 1. vuoden syyslukukauden lopusta lähtien, mutta 2. loputtuakaan en ole vielä saanut ilmoittautumiseni yhteyteen järjestävälle taholle tietoa tentin koneella teostani. Koen asian rasittavana. Sen toistelun ja selittelyn, vie se myös aikaa.”

Korkeakoulujen antamat todistukset eivät myöskään aina taanneet opiskelijalle hänen tarpeidensa mukaisia tukitoimia. Näin oli etenkin lukihäiriöisten kohdalla, joihin näytti kohdistuvan monenlaista ennakkoluuloisuutta ja tietämättömyyttä. Tukitoimia oli kieltäytytty antamasta esimerkiksi epäilemällä opiskelijan olevan alalle soveltumaton, laiska tai kyvytön suoriutumaan korkeakouluopinnoista. Sen sisäistäminen, ettei lukihäiriöisen henkilön tukeminen merkitse riman laskemista, vaikutti olevan vaikeaa. Toisaalta opettajien keinot lukihäiriön huomioon ottamiseksi vaikuttivat olevan vähäisiä; pedagogisista erityisjärjestelyistä tiedettiin yksinkertaisesti liian vähän. Alle on poimittu yhden lukihäiriöisen opiskelijan kuvaus tilanteestaan, johon kiteytyy monta erilaista lukihäiriön sivuuttavaa kohtaamista:

”Olen ollut tietoinen, että minulla on jonkinlainen lukihäiriö, mutta testien perusteella en tiennyt, että se olisi niin vaikea. Sain siitä todistuksen, jonka olen esittänyt jokaiselle opettajalle, joka on minua opettanut. Vastaanotto onkin ollut järkyttävä. [Yhden opettajan] vastaus oli: 'Voi harmi!'. [Toinen opettaja] ei ole vielä tähän päivään mennessä vastannut lähettämäni kyselyyn (aikaa kulunut yli 6kk). [Kolmas opettaja] ei käsittänyt lainkaan lukihäiriötä.”

2.2.5 Opetus- ja opiskelijajärjestelyjen saavutettavuus

Korkeakoulujen edustajia pyydettiin arvioimaan opiskelu- ja opetusjärjestelyjen saavutettavuutta muutamien luentoihin ja oppimateriaaleihin sekä harjoitteluun ja opiskelijavaihtoon liittyvien asioiden osalta. Arvioitavia asioita olivat opetustiloista, aikatauluista ja oppikirjoista tiedottaminen hyvissä ajoin, esitysdiojen ja luentomonisteiden saaminen etukäteen saavutettavassa muodossa, vaihtoehtoisten opintojen suorittamistapojen tarjoaminen sekä verkko-oppimisympäristöjen esteettömyys. Harjoittelun ja opiskelijavaihdon osalta tiedusteltiin niistä saatavilla olevaa tietoa erityispalveluja tarvitseville opiskelijoille, opiskelijan mahdollisuuksia tutustua harjoittelupaikkaansa etukäteen sekä opiskelijavaihdon käytännön järjestelyihin saatavilla olevaa tukea koti- ja ulkomaassa.

Muuttujien muodostamisessa hyödynnettiin ESOK-hankkeen oppaita korkeakouluopiskelijoiden monenlaisuuden huomioimisesta (ks. <http://esok.jyu.fi/julkaisut/oppaat/>). Muuttujiksi valittiin kohtuullinen määrä oppaissa toistuvasti mainittuja, opiskelun saavutettavuuden kannalta keskeisiä tekijöitä, joista on hyötyä kaikenlaisille opiskelijoille ja jotka voivat samalla olla täysipainoisen opiskelun edellytyksiä joillekin opiskelijaryhmille. Väittämässä painottuvat materiaalien ja järjestelyjen esteettömyys sekä riittävän ajoissa annettu tiedotus. Osa huomion kohteeksi valituista asioista näkyy myös valtakunnantason poliittisissa toimenpide-ehdotuksissa. Tällainen on esimerkiksi vammaisten korkeakouluopiskelijoiden yhdenvertaisen pääsyn tukeminen kansainvälisiin opiskelijavaihto- ja harjoittelijaohjelmiin (Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010, 87). Selvitettyjen asioiden tilalle tai oheen olisi voinut valita myös muita opiskelu- ja opetusjärjestelyjen saavutettavuutta kuvaavia asioita, mutta tämän selvityksen tarpeisiin mainittujen vaihtoehtojen koettiin olevan sopivimpia.

Myönteisimmin korkeakoulut arvioivat toteutuvan oppikirjoista tiedottamisen hyvissä ajoin ennen opintojaksojen alkua (ks. Taulukko 7). Melko tai erittäin hyvän arvion asiasta on antanut kummankin korkeakoulusektorin vastaajista noin kolme viidennestä. Riittävän ajoissa annettu tieto oppikirjoista on tärkeää, koska se antaa kaikille opiskelijoille hyvät

mahdollisuudet kirjojen hankkimiseen ajoissa, mutta erityisen tärkeää se on tietyille vammaisryhmille ja oppimisvaikeuksisille, joiden voi olla tarpeen hankkia esteetön materiaali erikseen tilaustyönä.

Toinen varsin myönteisesti arvioitu asia on opetustiloista ja aikatauluista tiedottaminen ajoissa, jonka katsoo toteutuvan melko tai erittäin hyvin noin puolet ammattikorkeakouluista. Yliopistojen arviot asiasta eivät ole aivan yhtä myönteisiä. Väittäjä piti sisällään myös muutoksista tiedottamisen, jonka jotkut vastaajat kommentoivat olevan vaikeaa etenkin opettajien äkillisissä sairastapauksissa. Tilan vaihtumisesta tai opetuksen peruuntumisesta ilmoittaminen mahdollisimman nopeasti on kuitenkin tärkeää esimerkiksi liikumisesteisille opiskelijoille, joille esteettömän reitin löytäminen tilaan voi viedä aikaa. Viipymättä tapahtuva tiedottaminen helpottaa tietenkin myös muiden opetukseen osallistuvien paikalle löytämistä, vähentää turhasta paikalle saapumisesta aiheutuvaa mielipahaa, ja tukee samalla sellaisiakin yksilöitä, joille muutoksiin sopeutuminen voi olla vaikeaa (esim. AS-henkilöt). Ainakin yhdessä ammattikorkeakoulussa käyttöön onkin otettu tekstiviestipalvelu, jolla opiskelijoita informoidaan perutuista luennoista. Tätä kiitettiin joissakin opiskelija-aineiston vastauksissa muun muassa seuraavaan tapaan:

"Tiedotusta perutuista tunteista on parannettu ottamalla käyttöön tekstiviestipalvelu."

Kolmas korkeakoulujen edustajien myönteisesti arvioima asia on vaihtoehtoisten suorittamistapojen antaminen. Vaihtoehtoista suorittamistavoista on hyötyä esimerkiksi lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksissa, monissa tilapäisissä elämäntilanteissa ja ne ovat ehdottoman tärkeitä esimerkiksi näkövammaisille opiskelijoille visuaalisuuteen tai kuulovammaisille opiskelijoille kuuloon perustuvissa tehtävissä. Vaihtoehtoisten suorittamistapojen antamisen arvioi toteutuvan melko hyvin puolet yliopistoista. Ammattikorkeakouluissa asia ei vastaajien mielestä toteudu aivan yhtä hyvin, ja moni vastaaja niin yliopisto- kuin ammattikorkeakoulusektoriltakin kommentoi vaihtoehtoisten suorittamistapojen antamisen olevan hyvin opettaja- ja opintojaksokohtaista.

Taulukko 7. Korkeakoulujen asiantuntijoiden arviot esteettömyyden ja saavutettavuuden toteutumisesta eräissä luentoihin ja oppimateriaaleihin liittyvissä asioissa, %

Luennot ja oppimateriaalit	Kk-sektori	1	2	3	4	5	EOS
Oppikirjat ovat tiedossa hyvissä ajoin ennen opintojaksojen alkua	AMK	0	4	36	40	20	0
	YO	0	6	31	19	44	0
Korkeakoulussa käytössä olevat verkko-oppimisympäristöt ovat esteettömiä	AMK	0	16	40	28	12	4
	YO	0	6	25	50	6	13
Opetustiloista ja aikatauluista tiedotetaan ajoissa ja saavutettavassa muodossa (myös muutokset)	AMK	0	8	44	40	8	0
	YO	0	6	50	38	0	6
Opintojaksoilla ja/tai oppimistehtävissä annetaan vaihtoehtoisia suorittamistapoja	AMK	0	8	60	32	0	0
	YO	0	13	31	50	0	6
Esitysdiat ja monisteen on saatavissa etukäteen saavutettavassa sähköisessä muodossa	AMK	0	8	56	36	0	0
	YO	0	19	56	13	6	6

1=erittäin huonosti, 2=melko huonosti, 3=ei hyvin eikä huonosti, 4=melko hyvin, 5=erittäin hyvin

Verkko-oppimisympäristöjen esteettömyys jakaa sektoreita selkeimmin kahtia. Yli puolet yliopistoista arvioi käytössään olevien verkko-oppimisympäristöjen esteettömyyden toteutuvan vähintään melko hyvin, mutta sama osuus ammattikorkeakouluista arvioi esteettömyyden toteutuvan joko ”ei hyvin eikä huonosti” tai ”melko huonosti”. Verkko-oppimis-

ympäristöjen esteettömyys onkin ammattikorkeakouluvastaajien heikoimmaksi arvioima osa-alue. Esteettömyydenä ja melko hyvin käyttäjänsä muokattavissa olevana ympäristönä pidettiin Moodlea. Se pärjäsi parhaiten myös ESOK-hankkeen vuonna 2009 toteuttamissa tietojärjestelmätesteissä, mutta täysin esteetön ei silti ole sekään (Kuokkanen & Puupponen 2009). Uusia alustoja hankittaessa esteettömyyden testaamisesta ei kaikkien korkeakoulujen edustajien mukaan aina huolehdita riittävästi tai se saattaa jäädä jopa kokonaan tekemättä, mikä antaa karkean kuvan esimerkiksi hankintalaissa määritellyistä vammaisten käyttäjien tarpeiden huomioon ottamisesta. Verkko-oppimisympäristöjen saavutettavuuden todettiin myös kärsivän ympäristöjen kehittyessä visuaalisuutta ja liikkuvaa kuvaa suosivaan suuntaan. Tällöin ne toimivat heikosti esimerkiksi näkövammaisten apuvälineillä.

Yliopistojen osalta heikoimmin toteutuvaksi luentoihin ja oppimateriaaleihin liittyväksi asiaksi arvioitiin esitysdiojen ja luentomonisteiden saaminen etukäteen saavutettavassa sähköisessä muodossa. Arvosanan ”melko huono” tai ”ei hyvä eikä huono” tästä antoi peräti 12 yliopistoa (75 %).

Korkeakoulujen edustajien opetus- ja opiskelijajärjestelyjä koskevia arvioita tarkasteltaessa on huomioitava, että jotkut vastaajat kokivat kokonaisarvosanan antamisen hankalaksi suurten koulutusala- ja opintojaksokohtaisten vaihtelujen vuoksi. Moni totesikin sijoittaneensa vastauksensa tästä syystä asteikon keskelle kohtaan ”ei hyvin eikä huonosti”. Keskiarvoon sijoittuvat vastaukset kertovat tässä siis ennen muuta siitä, että sama asia voi toteutua korkeakoulussa yhdessä paikassa hyvin ja toisessa huonosti. Toisin sanoen opiskelun ja opetuksen saavutettavuus on vielä laadultaan vaihtelevaa niin korkeakoulujen sisällä kuin välilläkin. Monissa vastauksissa laadun kohottamista ja tasaamista pidettiin kuitenkin yhtenä kehittämiskohteista tulevaisuudessa.

Opiskelijoiden kokonaisarviot korkeakoulujensa opiskelu- ja opetusjärjestelyistä on nähtävillä taulukossa 8. Kokonaisarviossa pyydettiin ottamaan huomioon opiskelumateriaalit, opetustilanteet, tenttikäytännöt, opinto-oppaat, atk-laitteet ja apuvälineet. Kokonaisarvio kattaa siis varsin laajasti erilaisia asioita. Tulosten perusteella yliopisto-opiskelijat ovat korkeakoulunsa opetus- ja opiskelijajärjestelyihin jonkin verran ammattikorkeakouluopiskelijoita tyytyväisempiä. Kaikkein tyytyväisimpiä niihin ovat valtavirtaan kuuluvat opiskelijat, joista järjestelyjä melko tai erittäin hyvinä pitää hieman reilu puolet. Jossain määrin looginen ja muihin tämän selvityksen tuloksiin linjassa oleva, mutta samalla eittä-mättä myös kehittämistarpeista kertova tulos on, että kaikkein heikoimpina opiskelu- ja opetusjärjestelyjä pitävät erilaiset oppijat.

Taulukko 8. Opiskelijoiden arviot korkeakoulunsa opiskelu- ja opetusjärjestelyjen saavutettavuudesta (”Miten toteutuu”), %

Opiskelijaryhmä	Erittäin huonosti	Melko huonosti	Ei hyvin, ei huonosti	Melko hyvin	Erittäin hyvin	EOS
YO-opiskelijat	2	13	31	41	11	2
AMK-opiskelijat	3	18	37	32	10	0
Ei mikään erityisryhmä	1	11	34	43	11	1
Erilaiset oppijat	8	26	35	22	10	0
Ikääntyneet	12	17	31	33	5	2
Kulttuuriset/kielilliset vähemmistöt	4	14	23	41	15	4
Mielenterveyden tai jaksamisen haasteet	4	24	35	28	8	1
Vammaiset	10	19	31	31	7	2
Muu	5	28	26	30	10	1

Opiskelu- ja opetusjärjestelyjä koskevan avoimen vastauksen antoi runsas 400 vastaajaa. Noin 15 prosenttia vastauksista käsitteli opetuksen saavutettavuutta silloin, kun opiskelijalla oli jokin vamma, sairaus tai muu erityinen elämäntilanne. Tällaisista vastauksista 60 pro-

sentissa opetus- ja opiskelijajärjestelyt olivat tavalla tai toisella esteellisiä. Tyypillisesti yhdellä opiskelijalla oli järjestelyistä sekä myönteisiä että kielteisiä kokemuksia. Toisin sanoen tavallinen tilanne oli sellainen, jossa opiskelijan tiettyyn tarpeeseen vastattiin osalla opintojaksoista moitteetta ja osalla ei lainkaan. Yleisimmin vastaukset käsittelivät joustavia opintojen suorittamismahdollisuuksia ja luentomateriaaleja. Esimerkiksi epäselvät, pienellä fontilla kirjoitetut ja/tai sirpaleisesti eri lähteistä kootut luentokalvot tuottivat hankaluuksia paitsi näkövammaisille, myös esimerkiksi lukihäiriöisille ja autismin kirjon opiskelijoille. Alle on poimittu muutamia esimerkkejä, joissa opiskelijat kuvaavat saavutettavassa muodossa olevien opiskelumateriaalien tärkeyttä sekä opiskelun joustavoittamista verkko-opetuksen keinoin:

"Suurin ongelmani koko opiskeluni ajan on ollut se, että olenko saanut luentomuistiinpanot näkövammaisten apuvälineille soveltuvassa tiedostomuodossa (eli joko wordinä tai ns. tavallisena pdf:nä, jota ei ole tehty skannatusta tekstistä), on ollut täysin luentokohtaista."

"Luentomateriaalit ovat usein vain kopioituja monistenippuja, jotka eivät sovellu ihmisille, joilla on näköongelmia, vaikeutta hahmottaa asioita (sirpalemaiset leikkaa-liimaa-monisteet) tai tarvetta sähköisille aineistoille."

"On kursseja, joissa on suuri sali täynnä opiskelijoita. Hyvä niin, mutta jos tällaista kurssia ei saa suorittaa mukautetusti etänä tms. on aistiylikuormitus liian stressaavaa. Itselleni kävi näin yhdellä kurssilla. On myös kursseja, joilla materiaali on säläistä ja epämääräistä sekä kursseja, joilla luettavan kirjallisuuden määrä vastaa koko vuoden työrupeamaa. On myös kohtuutonta, että sosiaalisia taitoja erityisen paljon vaativia kursseja on pakko joissakin aineissa suorittaa vielä yliopistotasolla, jonka pitäisi olla tutkimusrauhan tyysija. Tästä kärsivät erityisesti autismin kirjon korkeakouluopiskelijat kuten minä. Sama tilanne pätee kielikeskuksen pakollisiin kielipintoihin. Autismi kirjon opiskelijoita ajatellen pitäisi jo vihdoin saada enemmän verkkokursseja kaikkiin mahdollisiin aineisiin."

Muista yksittäisistä teemoista eniten opiskelijat toivoivat parannusta opetuksen vaihtelevaan tasoon sekä tietokoneiden ja tulostinten vähäiseen määrään ja toimintahäiriöihin, joita kumpiakin käsitteli noin viidennes vastauksista. Reilussa kymmenesosassa vastauksista tuotiin esiin opetustilojen esteitä, kuten luentosalieihin vieviä portaita, salien heikkoa akustiikkaa, kalusteiden huonoa ergonomiaa, sisäilmaongelmia, ahtautta ja pistemerkin-
töjen puutetta luentosalien ovissa. Samoin reilussa kymmenesosassa vastauksia kritisoitiin oppikirjojen heikkoa saatavuutta kirjastoista.

Noin kymmenesosassa vastauksia toivottiin enemmän joustoa ja personoinnin mahdollisuuksia opiskeluun sekä lisäresursseja esimerkiksi uusintatenttien järjestämiseen. Suunnilleen samansuuruisessa osuudessa vastauksia kritisoitiin opintojaksojen materiaaleista ja työtavoista annettuja heikkoja ennakkotietoja. Verkon ja erilaisten sähköisten työvälineiden hyödyntämistä opetuksessa ja opiskelussa kiitettiin monissa vastauksissa, mutta samaan aikaan niiden hyödyntämisen toivottiin olevan tehokkaampaa tai organisoitumpaa. Esimerkiksi opiskelumateriaalien jakamisen sähköisesti toivottiin yleistyvän entisestään, mutta samaan aikaan siihen toivottiin nykyistä parempaa struktuuria, kuten keskittämistä yhteen verkkoympäristöön useiden erilaisten sijaan. Myös esimerkiksi tenttiakvaarioiden yleistymistä kiitettiin, mutta samalla toivottiin, että niitä voisi käyttää entistä useammassa oppiaineessa tai koulutuksessa. Toisaalta oli myös opiskelijoita, joille sähköisten järjestelmien käyttö oli vaikeaa, ja niihin olisi kaivattu lisää opastusta.

Harjoittelusta ja opiskelijavaihdosta korkeakoulujen vastaukset olivat kauttaaltaan jonkin verran kielteisempiä kuin luennoista ja oppimateriaaleista (ks. Taulukko 9). Myös tyhjiä ja

epätietoisuutta kuvaavia vastauksia oli enemmän. Moni vastaaja kommentoikin näiden osa-alueiden arvioinnin olevan hankalaa, koska harjoittelupaikkojen hankkiminen voi olla opiskelijan itsensä ja harjoittelupaikkaan tutustuminen vastaavasti työnantajan vastuulla, jolloin korkeakoulun vaikutusmahdollisuudet ovat vähäisiä. Opiskelijavaihdon osalta arviointia hankaloitti saatavan avun riippuminen siitä, mitä kautta opiskelija hakeutuu vaihtoon: yhden- vai toisenlaisen vaihto-ohjelman kautta vai itsenäisesti niiden ulkopuolelta.

Ammattikorkeakoulujen osalta kaksi myönteisimmin toteutuvaa osa-alueetta olivat harjoittelupaikkojen saavutettavuudesta saatavilla oleva tieto jo siinä vaiheessa, kun opiskelija suunnittelee harjoitteluun osallistumista sekä opiskelijan mahdollisuus tutustua harjoittelupaikkansa fyysiseen ympäristöön ja työyhteisöön etukäteen. Nämä asiat toteutuivat melko tai erittäin hyvin suunnilleen joka toisessa ammattikorkeakoulussa. Yliopistojen osalta yhtä selkeitä kärkiä ei erottunut, vaan arviot jakoutuivat laajemmalle ja yliopistovastaajissa oli myös suhteessa selvästi enemmän epätietoisia. Parhaiten yliopistoissa näyttäisi kuitenkin toteutuvan erityistarpeita omaavien vaihto-opiskelijoiden avun saanti vaihdon käytännön järjestelyihin sekä koti- että ulkomaassa. Tämän katsoo toteutuvan melko tai erittäin hyvin seitsemän yliopistoa (44 %).

Taulukko 9. Korkeakoulujen asiantuntijoiden arviot esteettömyyden ja saavutettavuuden toteutumisesta eräissä harjoitteluun ja opiskelijavaihtoon liittyvissä asioissa, %

Harjoittelu ja opiskelijavaihto	Kk-sektori	1	2	3	4	5	EOS
Harjoittelupaikkojen saavutettavuudesta on saatavilla tietoa jo, kun opiskelija suunnittelee harjoitteluun osallistumista	AMK	4	8	32	40	8	8
	YO	0	19	44	12	0	25
Opiskelijan on mahdollista tutustua harjoittelupaikkansa fyysiseen ympäristöön ja työyhteisöön etukäteen	AMK	0	8	32	40	8	12
	YO	0	19	25	25	6	25
Opiskelijavaihdosta on tarjolla tietoa myös erityispalveluja tarvitseville opiskelijoille	AMK	0	24	44	20	4	8
	YO	0	6	44	25	6	19
Erityistarpeita omaavat suomalaiset ja ulkomaalaiset vaihto-opiskelijat saavat apua vaihdon käytännön järjestelyihin sekä korkeakoulultaan Suomessa että ulkomailla	AMK	0	20	52	20	8	0
	YO	0	12	25	38	6	19

1=erittäin huonosti, 2=melko huonosti, 3=ei hyvin eikä huonosti, 4=melko hyvin, 5=erittäin hyvin

2.2.6 Tiedottamisen kanavat ja muodot eri konteksteissa

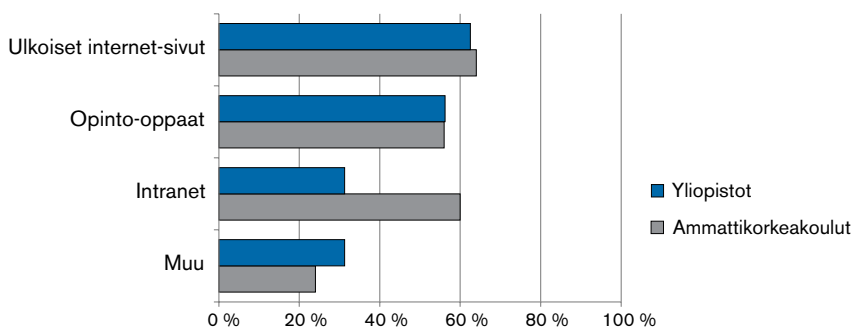
Saman tiedon välittäminen monikanavaisesti – usealla tavalla ja useasta lähteestä – ja esteettömässä muodossa ovat ratkaisevia tiedottamisen ja viestinnän saavutettavuudessa. Laaksosen (2005, 37) selvityksessä viestinnän esteettömyys oli huomioitu yliopistoissa vielä puutteellisesti, ja suositus oli, että yliopistot varmistaisivat tiedon saatavuuden saavutettavassa muodossa eri kanavien kautta, ohjeistaisivat henkilöstöään esteettömyyden toteuttamisesta viestinnässä sekä kiinnittäisivät erityistä huomiota verkkopalvelujen ja painetun viestinnän saavutettavuuteen.

Yksi tapa selvittää tiedottamisen ja viestinnän saavutettavuutta on tarkastella, millä kanavilla korkeakoulut tiedottavat esteettömyyteen liittyvistä asioista sekä missä muodoissa niiden valintakoetiedot ovat. Tärkeää on paitsi tiedon saavutettava muoto, myös sen sijainti: korkeakouluun hakeutumista suunnittelevankin tulisi voida tutustua korkeakoulujen esteettömyyttä koskevaan tietoon. Sähköisen viestinnän yleistyessä on paikallaan tarkastella myös korkeakoulujen verkkosivujen saavutettavuutta, joka tehdään luvussa 2.5.2.

Niin ammattikorkeakoulut kuin yliopistotkin tiedottavat esteettömyyteensä liittyvistä asioista keskimäärin (md) kahdella kanavalla, kun vaihtoehtoina olivat ulkoiset internet-sivut, opinto-oppaat, intranet ja jokin muu. Opinto-oppaiden osalta on huomioitava, että ne voivat tässä olla yhtä hyvin painettuja kuin sähköisiäkin. Neljä korkeakoulua – kolme yliopistoa

ja yksi ammattikorkeakoulu – ei ilmoittanut tiedottavansa esteettömyydestään missään. Jokaista mainitusta neljästä kanavasta käytti yksi yliopisto ja yksi ammattikorkeakoulu.

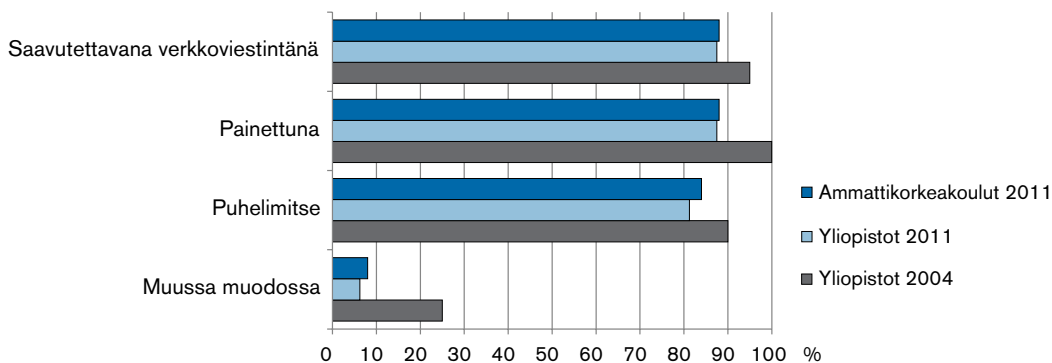
Yleisimmin korkeakoulut tiedottavat esteettömyytensä liittyvistä asioista ulkoisilla internet-sivuillaan (ks. Kuvio 12). Tätä kanavaa hyödyntää hieman vajaa kaksi kolmesta korkeakoulusta kummallakin sektorilla. Opinto-oppaissaan esteettömyydestä kertoo suunnilleen puolet korkeakouluista. Intranetin käyttö esteettömyydestä tiedottamisessa on selvästi yleisempää ammattikorkeakouluissa, joista sitä hyödyntää lähes yhtä suuri osuus kuin ulkoisia internet-sivujakin. Yliopistoista intranetia käyttää esteettömyydestä tiedottamiseen ainoastaan noin kolmannes. Yksinomaan intranetissä esteettömyystietojaan säilyttää neljä korkeakoulua: yksi yliopisto ja kolme ammattikorkeakoulua. Näissä korkeakouluissa muun kuin henkilöstön edustajan tai opiskelijaksi jo valitun saattaa siis olla vaikea päästä tiedon äärelle.

Kuvio 12. Kanavat, joilla tiedotetaan korkeakoulujen esteettömyyteen liittyvistä asioista, %

Muiksi esteettömyydestä tiedottamisen kanaviksi vastaajat ilmoittivat aloittavien opiskelijoiden infotilaisuudet ja orientointiviikot, ilmoitustaulut, raportit ja julkaisut, valintaoppaat sekä henkilökohtaisen ohjauksen.

Valintakokeita koskevat tiedot ovat korkeakouluissa pääsääntöisesti saatavilla useissa eri muodoissa: saavutettavana verkkoviestintänä, painettuna, puhelimitse tai muussa muodossa (ks. Kuvio 13). Vähintään kahdessa mainituista muodoissa tiedot on saatavilla peräti 37 korkeakoulussa. Ainoastaan kolmessa korkeakoulussa valintakokeita koskevat tiedot ovat saatavilla vain yhdessä muodossa. Yksi korkeakoulu ei ilmoittanut valintakoetietojen olevan saatavilla missään mainituista muodoista – ehkä kynnyskysymykseksi oli tällöin muodostunut verkkoviestinnän saavutettavuus. Muiksi kuin valmiissa vaihtoehtoissa listatuiksi muodoiksi vastaajat mainitsivat hakutoimistosta saatavan henkilökohtaisen ohjauksen sekä erilaiset messutapahtumat.

Kuvio 13. Valintakokeita koskevan tiedon saatavuus eri muodoissa, %

Yliopistojen osalta valintakokeita koskevista tiedoista on saatavilla vertailuluvut vuoteen 2004, joiden perusteella viestinnän monikanavaisuus on jonkin verran vähentynyt. Paine-

tun viestinnän osalta tulos lienee jossain määrin yleismaailmallisen kehityksen mukainen, mutta verkkoviestinnän osalta tulos on hieman yllättävä. Sitä saattaa kuitenkin selittää se, että vuoden 2004 selvityksessä verkkoviestinnän yhteydestä puuttui maininta ”saavutettavana”. Käsitteen tarkempi määrittely on tällä kertaa voinut supistaa tämän vaihtoehdon valinneiden joukkoa. Samalla se kuitenkin tuottaa täsmällisempää tietoa verkkoviestinnän saavutettavuudesta, sillä kaikki verkkoviestintä ei sitä suinkaan ole.

Opiskelijoita pyydettiin arvioimaan korkeakoulunsa tiedottamista kokonaisuutena asteikolla 1–5. Tiedottamiseksi laskettiin tässä esimerkiksi verkkoviestintä, painettu viestintä, puhelinviestintä ja infotilaisuudet. Tulokset osoittavat yliopisto-opiskelijoiden olevan jonkin verran ammattikorkeakouluopiskelijoita tyytyväisempiä tiedottamisen saavutettavuuteen korkeakoulussaan (ks. Taulukko 10). Hienojakoisemmassa tarkastelussa tyytyväisimpiä ovat valtavirtaopiskelijat ja kulttuuriset/kielilliset vähemmistöt, joista kummastakin suunnilleen puolet pitää tiedottamista melko tai erittäin hyvänä. Silti osa esimerkiksi kulttuurisiin/kielillisiin vähemmistöihin kuuluvista opiskelijoista on sitä mieltä, että englannin- tai ruotsinkielellä tiedotetaan liian vähän. Heikoin kokemus tiedottamisesta on kuitenkin vammaisilla opiskelijoilla, joista hieman vajaa kolmannes antaa sille arvosanan erittäin tai melko huono. Myös erilaisista oppijoista ja mielenterveyden tai jaksamisen haasteiden kanssa kamppailevista tätä mieltä on melko usea, reilu neljännes.

Taulukko 10. Opiskelijoiden arviot tiedottamisen saavutettavuudesta, %

Opiskelijaryhmä	Erittäin huonosti	Melko huonosti	Ei hyvin, ei huonosti	Melko hyvin	Erittäin hyvin	EOS
YO-opiskelijat	4	13	29	38	12	5
AMK-opiskelijat	4	21	28	35	9	4
Ei mikään erityisryhmä	3	13	29	40	11	4
Erilaiset oppijat	9	20	28	26	9	9
Ikääntyvät henkilöt	9	14	44	23	5	5
Kulttuuriset / kielilliset vähemmistöt	4	15	27	30	21	3
Mielenterveyden tai jaksamisen haasteet	7	21	31	34	3	5
Vammaiset henkilöt	12	19	21	14	21	12
Muu	5	17	33	34	7	3

Opiskelijoiden avointen vastausten perusteella pääasiallisimmiksi tiedottamisen kompastuskiviksi osoittautuivat tiedonkulun katkokset ja hitaus, opetusta, ohjauspalveluita ja infotilaisuuksia koskevien ennakko- tai yleistietojen niukkuus sekä edellä mainituista osittain poiketen joidenkin – niin valtavirtaan kuin erityisryhmiinkin kuuluvien – opiskelijoiden informaatioahky. Sitä luonnehti eritoten opiskelijoiden turhautuminen sähköpostiin saapuviin suuriin tiedotemääriin ja vaikeuteen erottaa tiedotteista olennaisimmat. Jotkut toivoivatkin, että opiskelijoille välitettävää tietoa suodatettaisiin nykyistä paremmin tai suunnattaisiin johdonmukaisemmin kohderyhmittäin.

Saavutettavuuden kannalta yksi haaste oli monikanavaisen tiedonvälityksen vähentyminen sähköistymisen myötä: painettu viestintä supistuu samoin kuin puhelimenkin käyttö, infotilaisuuksia järjestetään säästeliäästi ja esimerkiksi viittomakielinen viestintä puuttuu suurimmasta osasta korkeakouluja täysin. Kaikki sähköiset palvelut eivät myöskään ole esteettömiä. Yksi vammaisen opiskelija kertoi esimerkiksi, ettei pysty itse käyttämään korkeakoulunsa sähköistä lukujärjestystä. Tämä ja muutamia muita tiedonkulun haasteista kertovia opiskelijoiden vastauksia on poimittu alle:

”En saa aina kaikkia tiedotuksia ja joudun pyytämään, että avustajani katsoisi lukujärjestystäni, sillä itse en sitä pysty käyttämään.”

”Vaihtoehtoista tiedottamista ei mielestäni löydy paljon. Konkreettinen asia, johon olisi suhteellisen helppo tarttua.”

”Emellanåt mycket onödig information ‘spammande’ som inte gäller alla studerande. Viss information når aldrig ut, utan man får höra det ryktesvägen.”

2.2.7 Korkeakoulujen verkkosivujen saavutettavuus

Euroopan vammaisstrategian mukaan tieto- ja viestintäteknologiat ja -järjestelmät – mukaan lukien verkkosivut – ovat EU:n alueella vielä monin paikoin esteellisiä. Verkkosisällön saavutettavuusstandardien täyttyminen on otettu strategiassa yhdeksi esimerkiksi tieto- ja viestintäteknologian tämän hetken merkittävimmistä esteistä. Strategian mukaan täysin saavutettavuusstandardit täyttää EU-maissa keskimäärin vain noin viisi prosenttia julkisista verkkosivuista, osittain jonkin verran useampi. (Euroopan vammaisstrategia 2010, 5.) Suomessa sähköisten palvelujen esteettömyyden turvaaminen on kirjattu esimerkiksi tuoreeseen hallitusohjelmaan (Hallituksen ohjelma 2011, 78). Täällä julkishallinnon verkkosivujen saavutettavuutta ovat jo useamman vuoden ajan ohjanneet omat suosituksensa (JHS 129), mutta ESOK-hankkeen vuonna 2009 toteuttamassa arvioinnissa niiden perustaso jäi korkeakouluissa saavuttamatta.

Korkeakoulujen verkkosivujen saavutettavuutta selvitettiin tässä neljällä väittämällä, jotka käsitelivät sivujen muuntuvuutta eri aisteille ja apuvälineille sopiviksi, niiden rakenteen selkeyttä ja kielen yksiselitteisyyttä sekä verkkosisällön saavutettavuusohjeiden noudattamista niiden toteutuksessa. Vastaajien oli mahdollista arvioida verkkosivuja asteikolla 1–5, jossa pienin arvo merkitsi heikointa ja korkein parhaita toteutusta. Jokainen korkeakoulu pidättäytyi antamasta verkkosivuilleen millään osa-alueella arvosanaa 5 (ks. Taulukko 11). Asteikon toiseen ääripäähän sijoittuvaa arvosanaa 1 sen sijaan annettiin jonkin verran, ja useimpien väittämien kohdalla myös arvosana 2 oli yleisempi kuin sen vastinpari 4. Arvioiden painottuminen asteikon heikompaan päähän osoittaa, että verkkosivujen toteutus on korkeakouluissa tällä hetkellä vielä korkeintaan tyydyttävällä tasolla.

Vastaajajoukosta erottui kuitenkin 13 korkeakoulua, jotka arvioivat verkkosivujensa toteutuksen kautta linjan korkeammilla arvosanoilla 3 ja 4. Ainoastaan kaksi korkeakoulua antoi pelkästään arvosanoja 1 ja 2, ja kun kaksi kokonaan tyhjää vastausta antanutta korkeakoulua jätetään laskelmista pois, olivat 24 korkeakoulun vastaukset vaihdellen kielteisiä ja myönteisiä. Toisin sanoen korkeakouluissa on pieni etujoukko, joiden verkkosivujen saavutettavuus on kokonaisuutena hyvä tai ainakin tyydyttävää parempi, ja hyvin pieni takajoukko, jossa verkkosivut eivät käytännössä ole ollenkaan saavutettavat. Valtaosassa korkeakouluista verkkosivuilla on kuitenkin sekä hyvin että heikommin toteutuvia alueita.

Taulukko 11. Korkeakoulujen asiantuntijoiden arviot korkeakoulunsa verkkosivujen saavutettavuudesta, %

Verkkosivut	Kk-sektori	1	2	3	4	5	EOS
Kieleltään yksiselitteiset ja ytimekkäät	AMK	4	8	64	24	0	0
	YO	0	6	56	25	0	13
Rakenteeltaan selkeät ja helposti navigoitavat	AMK	4	32	52	12	0	0
	YO	0	19	44	25	0	12
Noudattavat toteutukseltaan verkkosisällön saavutettavuusohjeita (esim. WCAG 2.0)	AMK	16	16	52	4	0	12
	YO	6	25	31	25	0	13
Muuntuvat helposti eri aisteille ja apuvälineille sopiviksi	AMK	16	32	40	4	0	8
	YO	6	25	38	19	0	12

1=erittäin huonosti, 2=melko huonosti, 3=ei hyvin eikä huonosti, 4=melko hyvin, 5=erittäin hyvin

Parhaiten verkkosivuilla toteutuu korkeakoulujen näkökulmasta kielen yksiselitteisyys ja ytimekkyys. Neljännes korkeakouluista kummallakin sektorilla arvioi toteutuksen tältä osin melko hyväksi ja ainoastaan noin kymmenys tai alle erittäin tai melko huonoksi. Muut osa-alueet toteutuvat jo selvästi heikommin. Esimerkiksi verkkosivujen rakenteen selkeydelle ja helpolle navigoitavuudelle antaa arvosanan melko tai erittäin huono reilu kolmannes ammattikorkeakouluista ja yliopistoistakin viidennes.

Kummankin sektorin edustajista kolmannes arvioi verkkosisällön saavutettavuusohjeiden noudattamisen toteutuvan korkeakoulussaan melko tai erittäin huonosti. Vastaajat näyttävät olevan saavutettavuusohjeista myös jossain määrin epätietoisia: tyhjän vastauksen jättäneiden osuus on patteriston suurin. Yliopistoissa saavutettavuusohjeisiin on kuitenkin kiinnitetty jonkin verran enemmän huomiota kuin ammattikorkeakouluissa, sillä yliopistoista neljännes arvioi niitä noudatetun melko hyvin, kun ammattikorkeakouluista tätä mieltä on ainoastaan yksi (4 %).

Selvästi heikoiten korkeakoulujen näkökulmasta toteutuu kuitenkin verkkosivujen muuntuvuus eri aisteille ja apuvälineille sopiviksi. Arvosanan melko tai erittäin huono muuntuvuudelle antaa peräti puolet ammattikorkeakouluista ja yliopistoistakin noin kolmannes. Tulos tukee aiemmin tehtyä johtopäätöstä siitä, että apuvälineet ovat yksi heikoimmien huomio otetuista esteettömyyden osa-alueista korkeakouluissa. Pietilän (2008a, 17) mukaan tämä voi johtua siitä, ettei apuvälineitä säätele suoraan mikään lainsäädäntö.

Korkeakoulujen verkkosivut yhdessä muiden sähköisten palvelujen kanssa saivat opiskelijoilta vaihtelevaa palautetta. Yhtäältä opiskelijat nimesivät sähköiset palvelut – verkkosivut, sähköpostin ja niiden kautta välittyvän informaation – yhdeksi saavutettavuuden kannalta parhaimmin toteutuvaksi asiaksi. Tämä kävi ilmi, kun opiskelijoita pyydettiin vapaasti kertomaan, mitkä saavutettavuuteen liittyvät asiat toteutuvat heidän korkeakouluissaan erityisen hyvin. 14:sta vastauksissa esiintyneestä teemasta sähköiset palvelut mainittiin toiseksi useimmin, ja tätä mieltä oli reilu kymmenesosa vastauksen antaneista hieman vajaasta tuhannesta opiskelijasta. Lisäksi sähköiset palvelut olivat opiskelijoiden mielestä kehittyneet heidän opintojensa aikana eniten. Tätä mieltä oli suunnilleen viidennes niistä 400:sta opiskelijasta, jotka kommentoivat muutoksia tapahtuneen. Kiitosta annettiin ennen muuta sähköisten ilmoittautumisjärjestelmien, verkko-opiskelumahdollisuuksien sekä oppimateriaalien sähköisen jakamisen kehittymisestä; sanalla sanoen etäasiointimahdollisuuksien parantumisesta.

Toisaalta tiedottamista yleisemmin käsitelleessä kysymyksessä 15 prosenttia vastauksen antaneista runsaasta kolmesta sadasta opiskelijasta keskittyi kritisoimaan nimenomaan korkeakoulunsa ulkoisia ja/tai sisäisiä verkkosivuja. Niiden puutteita olivat sisällön ja ulkoasun sekavuus, hitaus sekä näistä johtuva vaikea käytettävyys. Saavutettavuuden kannalta erityiskysymyksiksi nousivat – osin asiantuntijakyselyyn vertautuen – sivujen painoittainen heikko käytettävyys näkövammaisten apuvälineillä sekä kuunneltavissa olevien sivujen harvinaisuus. Vastaukset olivat niin myönteisissä kuin kielteisissäkin kysymyksissä korkeakouluittain ja opiskelijaryhmittäin tasaisesti jakautuneita.

2.3 Psykkisen ympäristön saavutettavuus

2.3.1 Kohtuulliset toimet vammaisen henkilön koulutukseen pääsemiseksi

Vuonna 2004 voimaan tullessa yhdenvertaisuuslaissa kielletään vammaisuuteen perustuva syrjintä ja veloitetaan koulutuksen järjestäjää tarvittaessa ryhtymään kohtuullisiin toimiin vammaisen henkilön pääsemiseksi koulutukseen. Laki oli Esteetön opiskelu yliopistoissa

-selvityksen aikaan vielä niin tuore, ettei sen toteutumista kartoitettu siinä erikseen. Selvityksessä kuitenkin suositeltiin määriteltäväksi, mitä ”kohtuullisilla toimilla” tarkoitetaan (Laaksonen 2005, 36), sillä laissa niitä ei erikseen määritellä. Yhtenä vertailukohtana voidaan pitää YK:n yleissopimuksen määritelmää kohtuullisesta mukauttamisesta, joka tarkoittaa tarvittaessa yksittäistapauksissa toteutettavia tarpeellisia ja asianmukaisia muutoksia ja järjestelyjä, joilla ei aiheuteta suhteetonta tai kohtuutonta rasitetta, ja joilla varmistetaan vammaisten henkilöiden mahdollisuus nauttia tai käyttää kaikkia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia yhdenvertaisesti muiden kanssa (Kempainen 2011, 21).

Tässä selvityksessä tiedusteltiin, ovatko korkeakoulut ryhtyneet kohtuullisiin toimiin vammaisen henkilön pääsemiseksi koulutukseen ja jos, niin millaisiin. Avoimen vastauksen antoi yhteensä 35 korkeakoulua, joista ainoastaan kahdessa toimiin ei ollut ryhdytty, koska niihin ei ollut vammaisten pyrkijöiden puuttuessa ollut tarvetta. Näissä, kuten suurimmassa osassa muitakin korkeakouluja valintakokeisiin oli kuitenkin opiskelijan tarpeen mukaan saatavilla tukitoimia. Moni viittasikin niihin vastauksessaan. Tukitoimet on erikseen käsitelty luvussa 2.2.3. ja muut esiin nousseet asiat käsitellään seuraavassa.

Kohtuulliset toimet voidaan korkeakoulujen vastausten perusteella sijoittaa valintakoea edeltävään aikaan, valintakoea hetken sekä valintakokeen jälkeiseen aikaan (ks. Kuvio 14). Valintakoea edeltäviä, vammaisen henkilön koulutukseen hakeutumista tukevia toimenpiteitä olivat ohjeiden luominen hakijoille valintakokeiden tukitoimista ja niiden hakemisesta. Nämä ohjeet oli laitettu näkyville esimerkiksi valintaoppaaseen. Vastaavat tai laajemminkin opiskelun esteettömyyttä ja tasavertaisuutta koskevat ohjeet oli osassa korkeakouluista tehty myös henkilöstölle. Yhdessä korkeakoulussa oli lisäksi tehty yhteistyötä vammaisjärjestöjen kanssa vammaisten henkilöiden kannustamiseksi koulutukseen hakeutumiseen, ja järjestetty koulutuskokeilu.

Valintakokeen kohtuullisia toimia olivat ennen muuta jo aiemmin mainitut tukitoimet. Osa vastaajista kuitenkin kommentoi, ettei kaikkiin – etenkin hyvin fyysisiin tai vahvasti jotakin tiettyä aistia edellyttäviin – koulutusohjelmiin voinut erityisjärjestelyinkään hakea liikkumisesteinen tai muulla tavoin vammaisen henkilö. Toisaalta vaikka esimerkiksi teatteri- ja tanssialan koulutuksen luonteen ilmoitettiin asettavan rajoituksia opiskelijavalintoihin, voitiin valintakokeissa kuitenkin tapauskohtaisesti huomioida myös vammaiset hakijat.

Valintaperusteiden soveltamista kommentoi vain harva vastaaja, ja pääasiassa niissä linjattiin valintaperusteiden olevan kaikille samat. Joissakin korkeakouluissa valintaperusteita voitiin kuitenkin soveltaa sellaisten hakijoiden kohdalla, jotka eivät ennen valintakoea todetun vammansa aiheuttaman haitan vuoksi olleet ylittäneet hyväksytyjen ryhmään, mutta joiden voitiin valintakokeen, ylioppilastutkinnon tai sitä vastaavan suorituksen perusteella kuitenkin olettaa selviytyvän opinnoista.

Korkeakoulujen edustajat listasivat kohtuullisiksi toimiksi myös erilaiset fyysisen opiskeluympäristön ja etäopiskelumahdollisuuksien parannukset silloin, kun vammaisen henkilö oli jo hyväksytty opiskelijaksi.

Ennen valintakoea	Valintakokeessa	Valintakokeen jälkeen
- ohjeet hakijoille ja henkilöstölle valintakokeiden tukitoimista ja niiden hakemisesta	- tukitoimet / erityisjärjestelyt, kuten lisäaika (ks. tarkempi lista luvusta 2.2.3)	- fyysisen opiskeluympäristön parantaminen
- vammaisten henkilöiden kannustaminen koulutukseen hakeutumiseen (yhteistyössä vammaisjärjestöjen kanssa)	- valintaperusteiden soveltaminen	- etäopiskelumahdollisuuksien parantaminen

Kuvio 14. Korkeakoulujen toteuttamat kohtuulliset toimet vammaisen henkilön koulutuksen pääsemiseksi

Myös opiskelijoiden oli mahdollista kertoa, millaisiin kohtuullisiin toimiin heidän korkeakouluissaan oli heidän opintojensa mahdollistamiseksi ryhdytty. Kysymykseen vastasi yhteensä 66 opiskelijaa. Kysymys oli suunnattu erityisesti vammaisille henkilöille, mutta vastanneiden joukossa oli myös esimerkiksi lukihäiriöisiä, mielenterveyden ja jaksamisen haasteiden kanssa kamppailevia ja kroonisista kivuista kärsiviä opiskelijoita. Valtaosa vastauksista käsitteli opinnot mahdollistavia toimia koulutukseen pääsyn tapahduttua. Valintakokeen tukitoimet mainitsi ainoastaan kolme opiskelijaa, vaikka kokemusta niistä varmasti oli useammallakin. Tämä tuskin tarkoittaa, etteikö niillä olisi opiskelijoille merkitystä. Pikemminkin on niin, että opiskelijaksi jo valitun näkökulmasta pääsykoejärjestelyt jäävät hiljalleen toissijaisiksi tekijöiksi opiskelun mahdollistamisessa ja niiden rinnalle nousee muita tuen muotoja. Kuten korkeakoulujen edustajien vastaukset osittain jo ilmensivätkin, koulutukseen pääsyn tukeminen jatkuu siis valintakokeiden jälkeenkin – muutoin valintakokeet muodostuisivatkin yhdenlaiseksi umpiperäksi.

Hieman reilu puolet opiskelijoiden kohtuullisia toimia käsittelevistä vastauksista oli sisällöltään myönteisiä. Niissä kuvattiin asioita, jotka olivat tehneet opiskelusta sujuvampaa; ennen muuta fyysisen ympäristön esteettömyyden parannuksia ja tenttien tukitoimia, mutta muutamassa vastauksessa myös opintojen ohjausta sekä yliopistoon perustettua omaa tulkkipalvelua. Neljännes vastauksista oli sisällöltään kielteisiä. Niissä korkeakoulujen henkilöstön suhtautumisen erityistarpeita omaaviin opiskelijoihin ilmoitettiin olevan syrjivää tai huomioon koettiin otettavan vain tietyt opiskelijaryhmät, tukitoimien koettiin olevan riittämättömiä tai toimivan huonosti sekä liikkumisesteen kanssa koettiin olevan vaikea tulla korkeakoulussa toimeen. Alle on poimittu muutamia esimerkkejä sisällöltään myönteisistä ja kielteisistä vastauksista:

"Liikkumisesta on tehty helpompaa ja myös pyörätuolilla liikkuvien kulkemista on ajateltu, mutta sokeita henkilöitä ei vieläkään esteettömyydessä huomioida."

"Olen saanut erityisiä tenttijärjestelyitä näkövammani takia: olen saanut tehdä tentin omalla tietokoneellani ja kysymyksiä on tarvittaessa muokattu minulle sopiviksi. Tarvittaessa olen myös saanut tenttikysymykset pistekirjoituksella, jolla olen myös voinut vastata."

"Ei riittävästi. Vammaisille tarkoitettua opintoneuvojaa ei ole eikä vammaisuutta mielestäni huomioida tarpeeksi opinnoissa."

15 prosentissa opiskelijoiden vastauksista oltiin sitä mieltä, että mihinkään erityisiin toimiin opintojen mahdollistamiseksi ei ole ryhdytty tai ainakaan tällaisten toimien ei katsottu olevan kovin huomattavia. Muutama vastaus oli sisällöltään nollasumma-tyyppisiä, ja niissä viesti oli pääasiassa se, että ohjeita tai parannuksia oli saatettu pyrkiä tekemään, mutta käytännössä aiemmin ilmenneet haasteet olivat edelleen olemassa. Tätä tematiikkaa kuvataan alla olevassa lainauksessa:

"Käsittääkseni keskushallinnossa pyritään luomaan jonkinlaisia keskitettyjä ohjeita vammaisten opiskelijoiden tilanteen parantamiseksi. Tämä ei kuitenkaan ole vielä näkynyt kovin selvästi käytännön tasolla ts. ongelmat luennoilla ovat jatkuneet."

2.3.2 Opiskelijatoiminnan saavutettavuus

Yliopisto- ja ammattikorkeakouluopiskelijat ovat melko samanmielisiä opiskelijatoiminnan saavutettavuudesta korkeakoulussaan; tyytyväisiä on selvästi enemmän kuin

tyytymättömiä (ks. Taulukko 12). Opiskelijatoimintaan laskettiin tässä ainejärjestöt, ylioppilaskunnat, opiskelijakunnat, tuutoritoiminta, fuksitoiminta ja vertaistukitoiminta. Opiskelijatoiminnan melko tai erittäin hyvin toimivaksi katsovien osuus on suurin niiden opiskelijoiden keskuudessa, jotka eivät katso kuuluvansa mihinkään erityisryhmään. Pie- nin tällaisten opiskelijoiden osuus on ikääntyneiden opiskelijoiden ryhmässä, ja heidän kriittistä näkemystään tukee lisäksi se, että ikääntyneistä muita suurempi osuus arvioi opiskelijajärjestötoiminnan melko tai erittäin huonosti toimivaksi. Ikääntyneiden opiske- lijoiden ryhmässä myös vaihtoehdon ”en osaa sanoa” valinneiden osuus on sangen kor- kea – yli neljännes vastaajista – mikä kuvanee vähäistä osallistumista. Myös vammaisista opiskelijoista vaihtoehdon ”en osaa sanoa” on valinnut melko suuri osuus, liki kolmannes.

Taulukko 12. Opiskelijoiden arviot opiskelijajärjestötoiminnan saavutettavuudesta, %

Opiskelijaryhmä	Erittäin huonosti	Melko huonosti	Ei hyvin, ei huonosti	Melko hyvin	Erittäin hyvin	EOS
YO-opiskelijat	2	10	20	35	22	11
AMK-opiskelijat	3	13	23	32	16	13
Ei mikään erityisryhmä	2	9	21	38	21	10
Erilaiset oppijat	4	14	23	29	21	9
Ikääntyvät henkilöt	7	23	16	23	5	27
Kulttuuriset / kielelliset vähemmistöt	4	13	16	26	30	12
Mielenterveyden tai jaksamisen haasteet	4	21	21	33	12	10
Vammaiset henkilöt	5	17	14	21	12	31
Muu	5	14	20	24	19	18

Näyttää siis siltä, että etenkin ikääntyneet opiskelijat kokevat opiskelijajärjestötoiminnan itselleen kaukaiseksi. Monet heistä ilmoittivatkin, ettei järjestötoimintaan ole aikaa osallis- tua perheen ja/tai työn vuoksi tai että juhlintapainotteinen ohjelma tuntui heille vieraalta. Juhlintakulttuuriin kohdistui myös muuta kritiikkiä, jota antoivat etenkin alkoholinkäyt- töä välttävät opiskelijat: kymmenesosassa vajaan 300 vastauksesta oltiin sitä mieltä, että opiskelijajärjestöjen bileissä alkoholinkäytöllä on liian keskeinen rooli. Tematiikkaa kuvaav- vat muun muassa alla olevat lainaukset:

”Toiminnassa ei ole kovin paljon huomioitu perheellisiä ja hieman vanhempia opiskelijoita, joita ei enää kiinnosta bilettäminen ym.”

”Esimerkiksi oman ainejärjestön juhliin ehkä vaikea mennä, koska niissä painottuu alkoholi tms.”

Muilta osin opiskelijajärjestötoimintaa koskevat avoimet vastaukset jakautuivat melko lailla kahtia sisällöltään myönteisiin ja kielteisiin. Myönteisissä vastauksissa toiminnan kiiteltiin olevan aktiivista, laajaa ja osallistavaa. Kielteisissä vastauksissa järjestötoimintaan kuvattiin olevan vaikea osallistua yhtäältä siksi, että sen koettiin olevan ulossulkevaa ja sisäpiirimäistä, toisaalta siksi, että siitä tiedotettiin liian vähän. Yhdeksi kynnyskysymyk- seksi kiteytyi myös fyysisen ympäristön esteettömyys, sillä joihinkin opiskelijajärjestöjen tiloihin ei ollut esteetöntä kulkua. Jotkut toiminnassa mukana olevat epäilivät lisäksi, ettei esteettömyyskysymyksiä ole otettu järjestöjen toiminnassa tarpeeksi huomioon, vaikka tahto siihen olisikin olemassa, kuten alla oleva lainaus kuvaa:

”Opiskelijajärjestötoiminnassa ei mielestäni oteta millään tavoin huomioon esteettömyysasioita, ainakaan omassa ainejärjestössäni. Tosin ei esteitä myöskään tietoisesti olla luomassa.”

2.3.3 Saavutettavuus vapaamuotoisessa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa

Vapaamuotoisella sosiaalisella vuorovaikutuksella tarkoitetaan tässä opiskelijan arkista vuorovaikutusta opiskelijayhteisössä, opiskelijabileissä ja korkeakoulunsa henkilökunnan kanssa. Ammattikorkeakoulu- ja yliopisto-opiskelijoiden kokemus siitä oli melko samankaltainen; hieman vajaa puolet oli siihen melko tai erittäin tyytyväisiä, reilu neljännes oli valinnut neutraalin vaihtoehdon ”ei hyvä eikä huono” ja noin 13 prosenttia opiskelijoista on tähän osa-alueeseen tyytymättömiä (ks. Taulukko 13). Yksittäisten opiskelijaryhmien osalta tulokset ovat samankaltaisia kuin opiskelijajärjestötoiminnassakin eli valtavirtaopiskelijat ovat siihen tyytyväisimpiä. Vähiten tyytyväisiä vapaamuotoiseen sosiaaliseen vuorovaikutukseen ovat mielenterveyden ja jaksamisen haasteiden kanssa kamppailevat sekä ikääntyneet opiskelijat.

Taulukko 13. Opiskelijoiden arviot vapaamuotoisen sosiaalisen vuorovaikutuksen saavutettavuudesta korkeakoulussaan, %

Opiskelijaryhmä	Erittäin huonosti	Melko huonosti	Ei hyvin, ei huonosti	Melko hyvin	Erittäin hyvin	EOS
YO-opiskelijat	3	11	26	33	16	11
AMK-opiskelijat	2	13	29	33	12	11
Ei mikään erityisryhmä	2	11	25	35	15	11
Erilaiset oppijat	5	13	22	34	15	11
Ikääntyvät henkilöt	11	9	27	32	7	14
Kulttuuriset / kielelliset vähemmistöt	3	11	33	31	17	5
Mielenterveyden tai jaksamisen haasteet	7	21	26	26	10	10
Vammaiset henkilöt	7	10	29	21	21	12
Muu	8	7	32	31	10	11

Opiskelijoiden myönteiset kokemukset vapaamuotoisesta sosiaalisesta vuorovaikutuksesta kytkeytyivät yhtäältä opiskelijayhteisön hyvään yhteishenkeen tai ilmapiiriin sekä opiskelijatapahtumien laajaan tarjontaan ja aktiiviseen opiskelijajärjestötoimintaan; toisin sanoen melko samantyyppisiin asioihin kuin edellisessä, opiskelijatoimintaa spesifimmin käsittelevässä luvussakin. Opiskelijayhteisöön osallistumista vaikeutti puolestaan yksipuolinen ajanvietetarjonta, lähinnä alkoholipainotteiset juhlat ja sisäpiirimäisyys. Viimeksi mainittuun kytkeytyi se, että järjestöjen ydinporukkaan tai kerran muodostuneisiin tiiviisiin yhteisöihin luokan tai vuosikurssin sisällä koettiin olevan vaikea päästä sisään.

Henkilökuntaan kytkeytyvissä myönteisissä vastauksissa henkilöstöä kiiteltiin ystävällisyydestä, avoimuudesta ja helposta lähestyttävyydestä. Joissakin tapauksissa kontaktin ottamista henkilöstöön pidettiin kuitenkin myös vaikeana, ja osa opiskelijoita kritisoi henkilöstöä esimerkiksi sähköposteihin vastaamisen laiminlyönneistä. Sekä opiskelijoista että henkilöstöstä vieraannuttavana pidettiin yksinopiskelua painottavaa kulttuuria, joka näytti olevan ominaista etenkin tietyille koulutusaloille (esim. yliopistojen oikeustieteellinen ala).

Erityiskysymykseksi avoimissa vastauksissa nousivat erilaiset ulkopuolisuuden kokemukset, joita raportoivat pääasiassa vammaiset, lukihäiriöiset tai muulla tavoin valtavirrasta poikkeavat opiskelijat – yhteensä kahdeksan prosenttia vastanneista. Opiskelijat kertoivat kontaktin luomisen muihin opiskelijoihin olevan vaikeaa esimerkiksi, jos liikkui tulkinn kanssa tai ei näkövamma vuoksi pystynyt ottamaan katseysteyttä muihin. Suhautuminen muiden opiskelijoiden taholta oli tällöin välttelevää ja he saattoivat jopa paeta paikalta sanomatta sanaakaan. Yksi vammaisen opiskelija kertoi tuntevansa itsensä opiskelijayhteisössä ”käveleväksi kummajaiseksi, joka jää helposti ulkopuoliseksi”. Myös korkeakoulun henkilökunta saattoi käyttäytyä valtavirrasta poikkeavaa opiskelijaa kohtaan ynseästi tai jopa aggressiivisesti. Ikävintä käyttäytyminen oli yleensä erityisjärjestelyjä pyy-

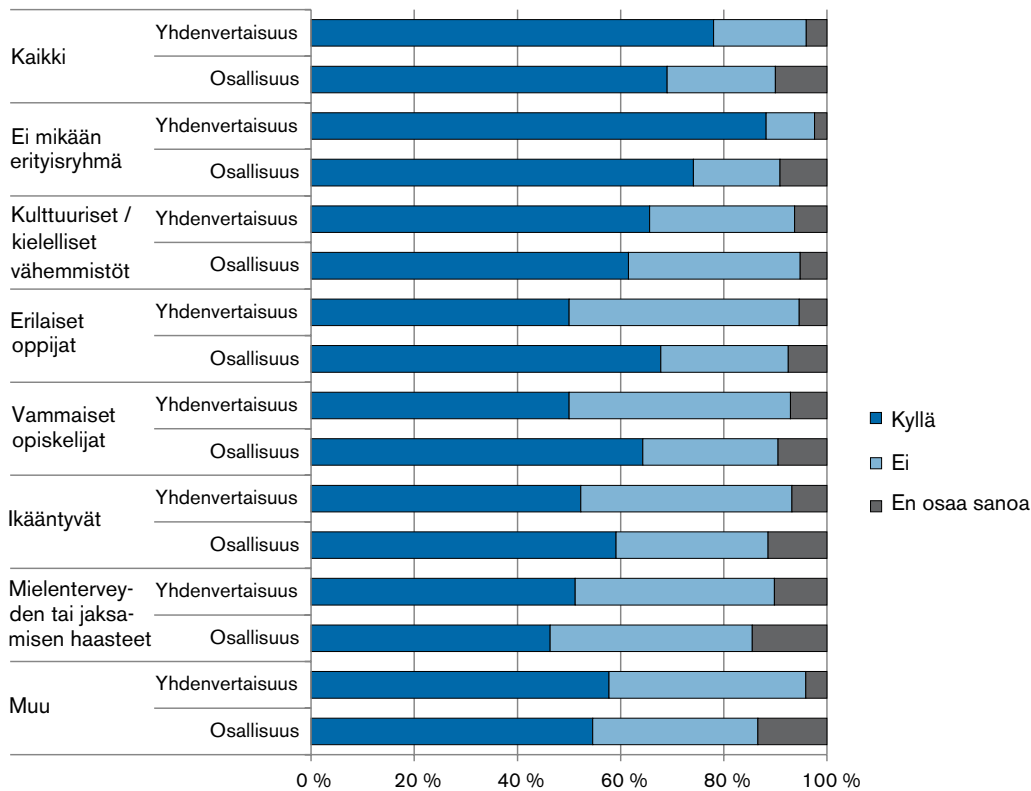
dettäessä ja etenkin, jos opiskelijan tarve ei näkynyt selvästi ulospäin. Erityisjärjestelyjen pyytämisen hankaluutta kuvaa esimerkiksi seuraava lainaus:

"Useimmat opettajat/lehtorit suhtautuvat hyvin nuivasti erityisjärjestelyihin ja antavat ymmärtää, miten paljon ylimääräistä vaivaa siitä heille aiheutuu."

2.3.4 Yhdenvertaisuus ja osallisuus opiskelijänäkökulmasta

Ihmisten yhdenvertaisuudesta säädetään yhdenvertaisuuslaissa (21/2004). Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan sitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta esimerkiksi heidän sukupuolestaan, iästään, etnisestä tai kansallisesta alkuperästään, kansalaisuudestaan, kielestään, vammastaan, terveydentilastaan, seksuaalisesta suuntautumisestaan tai muusta henkilöön liittyvästä syystä.

Koko aineiston tasolla valtaosa, lähes neljä viidennestä opiskelijoista koki olevansa korkeakoulussaan yhdenvertainen, mutta yhdenvertaisuuden kokemus oli kaikilla esteettömyyden kannalta erityisiin ryhmiin kuuluvilla selvästi heikompi kuin valtavirtaopiskelijoilla (ks. Taulukko 14). Vähiten yhdenvertaiseksi itsensä kokivat kyselyyn vastanneet erilaiset oppijat ja vammaiset opiskelijat, joista kummastakin ryhmästä ainoastaan joka toinen koki olevansa korkeakoulussaan yhdenvertainen. Myös mielenterveyden tai jaksamisen haasteiden kanssa kamppailevilla ja ikääntyvillä tilanne oli lähestulkoon sama. Valtavirtaan kuuluviin opiskelijoihin verrattuna ero on huima, sillä heistä yhdenvertaiseksi itsensä koki peräti lähes yhdeksän kymmenestä.

Kuvio 14. Yhdenvertaisuuden ja osallisuuden kokemus opiskelijaryhmittäin, %

Opiskelijoiden osallisuuden kokemus omassa korkeakouluyhteisössään oli jonkin verran heikompi kuin heidän kokemuksensa yhdenvertaisuudesta. Osallisuus määriteltiin tässä

kuulumisen ja mukanaolon tunteeksi korkeakouluyhteisössä. Koko aineiston tasolla osallisia koki olevansa 69 prosenttia vastaajista. Vastaavaan tapaan kuin yhdenvertaisuudessa-kin valtavirtaopiskelijat kokivat osallisuutta eniten, mutta ero muihin opiskelijaryhmiin oli selvästi kapeampi. Heikoin osallisuuden kokemus oli mielenterveyden tai jaksamisen haasteiden kanssa kamppailevilla opiskelijoilla, joista vain alle puolet tunsi kuuluvansa korkeakouluyhteisönsä. Yhdenvertaisuuden ja osallisuuden kysymykset näyttävätkin koskettavan osin erilaisia opiskelijoita. Esimerkiksi vammaisten opiskelijoiden ja erilaisten oppijoiden kokemus yhdenvertaisuudesta oli aineiston heikoin, mutta osallisuuden kokemus oli kummallakin näistä ryhmistä selvästi parempi.

Vaikuttaakin hieman yllättäen siltä, että yhdenvertaisuuden ja osallisuuden kokemukset syntyvät osittain erilaisista asioista. Yhdenvertaisuus riippui opiskelijoiden vastausten perusteella useimmiten tavasta, jolla muut ihmiset kohtelivat heitä tai muita. Osallisuudella puolestaan oli useammin tekemistä omien halujen, kykyjen tai aktiivisuuden kanssa. Yleisimpiä yhdenvertaisuutta heikentäviä asioita olivat opiskelijoiden eriarvoinen kohtelu opettajien taholta jonkin perusteettomana pidetyn syyn vuoksi (”naamakerroin”), suomen- ja englanninkielisten välillä korkeakouluyhteisössä vallinnut kielimuuri sekä kansainvälisen taustan omaavien ulkopuolelle sulkeminen, sukupuolten välinen epätasa-arvo, jossa etenkin miesten mahdollisuudet ja kohtelu nähtiin naisia paremmiksi sekä ikään-tyneiden, vammaisten henkilöiden, erilaisten oppijoiden tai muulla tavoin valtavirrasta poikkeavien syrjintä. Alle on poimittu joitakin esimerkkejä vastauksista:

”Opettajien puolelta opiskelijoita kohdellaan todella eri tavalla, riippuen onko opiskelija opettajan mieleen vai ei.”

”Ikä ja sukupuoli vaikuttavat. Ei nähdä potentiaalia, kun ei ole nuori mies.”

”Language is always a barrier. Especially in ”official” situations.”

Yhdenvertaisuuden nimissä joitakin ihmisiä tai ihmisryhmiä voidaan tukea erityistoimin, jos he ovat ilman niitä vaarassa jäädä eriarvoiseen asemaan. Tätä kutsutaan positiiviseksi erityiskohteluksi, ja sitä voidaan harjoittaa esimerkiksi tenttien ja valintakokeiden tukitoimilla. Jotkut tukitoimia tarvitsevat opiskelijat kokivat yhdenvertaisuutensa olevan muita heikompi, koska heidän erityistarpeensa eivät tulleet huomioiduksi asianmukaisella tavalla, niiden hoitamisesta koitui heille kohtuuttomasti vaivaa tai he leimautuivat niiden vuoksi ”erilaisuuden tavoittelijoiksi”. Alle on poimittu esimerkkejä tällaisiin tilanteisiin liittyvistä vastauksista:

”En koe olevani yhdenvertaisessa asemassa mikäli minulla on tunne siitä, että erityistarpeitani pidetään muiden opiskelijoiden keskuudessa esimerkiksi erilaisuuden tavoitteluna tai tarpeena hankaloittaa heidän opiskeluaan.”

”Erikseen selvittely, pyytely, muistuttelu, materiaaleista/tenteistä. Toisinaan työllistää valtavasti enemmän, kuin muita opiskelijoita.”

Opiskelijoiden heikko osallisuuden kokemus johtui avovastausten perusteella ennen muuta erilaisista ulkopuolisuuden tunteista, joita ei aina osattu edes selittää. Moni opiskelija nimesi niiden taustalla vaikuttaviksi tekijöiksi kuitenkin esimerkiksi jonkin henkilökohtaisen ominaisuutensa, kuten luonteenpiirteen tai vamman, poikkeavan opiskelutahtinsa tai opiskelupaikan suuren koon. Vaikka tekijät olivat monessa kohtaa varsin yksilökohtaisia, liittyivät ne silti usein myös muiden ihmisten ennakkoluuloiseen suhtau-

tumiseen. Opiskelijat näkivät luentosalien ja luokkahuoneiden ulkopuolella tapahtuvalla vapaamuotoisella sosiaalisella vuorovaikutuksella suuren merkityksen osallisuuden kehittämisessä. Monella oli kuitenkin kokemus, että jos opiskeluyhteisöön ei päässyt tai mennyt sisään heti opintojen alussa, oli sinne vaikea päästä myöhemminkään, kuten alle poimittuusta lainauksesta käy ilmi:

"Tunnen jotenkin olevani ulkopuolinen. Ehkä siksi, että olen niin paljon yksin, enkä ole osallistunut yhteisiin opiskelijamenoihin ja saanut omalta alaltani juuri lainkaan opiskelutovereita."

Vaikka moni opiskelija kärsi korkeakouluyhteisönsä ulkopuolelle jäämisestä, oli se joillekin myös tietoinen valinta. Osa opiskelijoista kertoi mieluummin olevansa omissa oloissaan ja opiskelevansa itsenäisesti kuin osallistuvansa korkeakouluyhteisöönsä sen enempää. Myös Niemelän (2007, 41) vammaisten ja kuurojen nuorten koulutuspolkuja käsitelleessä tutkimuksessa kävi ilmi, etteivät kaikki koe muita opiskelijoita lainkaan tärkeänä opintojen sujumisen kannalta. Kuulumattomuus merkitsikin joillekin opiskelijoille sitä, että he olivat ennemmin osallisia jossakin korkeakouluyhteisönsä ulkopuolisessa, kuten harrastejärjestössä, työssä tai opiskelun ulkopuolelta hankitussa kaveripiirissä. Tätä kuvaavat esimerkiksi seuraavat lainaukset:

"Haluan opiskella itsenäisesti, en kuulua kovin tiiviisti esim. opiskelijaporukoihin tai muihin yhteisöihin."

"Jag har inte velat ta del på den här högskolan".

Opiskelijoiden yhdenvertaisuuden kokemuksessa ei ollut eroa korkeakoulusektoreiden välillä. Sen sijaan osallisuuden kokemus oli yliopisto-opiskelijoilla jonkin verran heikompi kuin ammattikorkeakouluopiskelijoilla. Yliopisto-opiskelijoista 23 prosenttia ei kokenut olevansa korkeakouluyhteisössään osallinen, ammattikorkeakouluopiskelijoista tätä mieltä oli 17 prosenttia. Vaikuttaa siis siltä, että yliopistoissa yhteisöön osalliseksi pääseminen on jonkin verran vaikeampaa kuin ammattikorkeakouluissa. Yksi selittävä tekijä on korkeakoulusektoreiden erilainen opiskeluperinne: ammattikorkeakouluissa opiskelu on pienryhmämuotoisempaa ja lukujärjestyssidonnaisempaa kuin yliopistoissa, mikä kiinnostaa opiskelijoita tiettyyn vertaisryhmään tiiviimmin. Osa vastaajista kertoi yliopistojen massaluentojen ja "yksin puurtamisen" eristävän muista opiskelijoista, vaikka itsenäinen opiskelu olisi ollut osittain omakin valinta. Ulkopuolisuuden tunteet johtuivat joillakin opiskelijoilla avovastausten perusteella myös siitä, että he kokivat akateemisen ilmapiirin kylmäksi ja siitä nähtiin puuttuvan välittämistä. Lisäksi eri korkeakoulusektoreille saattaa jo lähtökohtaisestikin hakeutua erityyppisiä opiskelijoita, joille osallisuudella on eri merkitys. Yliopistoissa opiskelijat ovat keskimäärin jonkin verran vanhempia kuin ammattikorkeakouluissa, jolloin kuuluminen opiskelun ulkopuolisiin viiteryhmiin voi olla heille korkeakouluyhteisöön kuulumista tärkeämpää.

3 Johtopäätöksiä

Sosiaalisen ympäristön saavutettavuus

Sosiaalisen ympäristön saavutettavuuteen liittyvinä asioina käsiteltiin tässä selvityksessä korkeakoulujen strategioita ja toimeenpanosuunnitelmia, saavutettavuuden edistämiseksi korkeakouluissa tehtyä yhteistyötä, saavutettavuuden vastuuhenkilöitä ja heidän käytössään olevia resursseja sekä saavutettavuuteen liittyvää henkilöstökoulutusta ja pedagogista tukea. Toisin sanoen sosiaalisen ympäristön alle koottiin tulokset, joissa käsiteltiin ennen muuta korkeakoulu yhteisön jäsenten tietoja, taitoja ja asenteita sekä niihin vaikuttavia asioita.

Ylätasolta lähdettäessä yhteisön asenteisiin, tietoihin ja taitoihin pyritään yleensä vaikuttamaan strategioissa ja linjauksissa. Strateginen taso on tärkeä, sillä se edustaa korkeakoulun virallista kantaa asioihin, ja suuntaa resursointia ja erilaisten toimenpiteiden suunnittelua ja käytäntöön panoa. Toistaiseksi saavutettavuus on kuitenkin läpäissyt korkeakoulujen strategiat heikosti: se on sisällytetty vain neljän yliopiston (25 %) ja yhdeksän (36 %) ammattikorkeakoulun yleiseen strategiaan, eikä tilanne esimerkiksi yliopistojen osalta ole suosituksesta huolimatta kehittynyt lainkaan vuodesta 2004 (vrt. Laaksonen 2005, 29). Tämä onkin yksi selkeimmistä puutteista korkeakoulujen (sosiaalisen ympäristön) saavutettavuudessa, ja sillä on seurannaisvaikutuksia useisiin muihin, seuraavassa käsiteltäviin asioihin.

Strategisten linjavetojen puuttuminen vaikuttaa taustalla muun muassa siinä, että monessa korkeakoulussa saavutettavuudella oli vielä matkaa niin sanotuksi kaikkien yhteiseksi asiaksi. Vaikka lähes kaikki korkeakoulut olivat laatineet tai vähintään suunnittelivat laativansa saavutettavuuden parantamiseen tähtäävän toimeenpanosuunnitelman tai tukivat opettajiaan saavutettavuuteen liittyvien pedagogisten ratkaisujen suunnittelussa, tietoa ja koulutusta saavutettavuudesta tarvittiin edelleen lisää ja entistä laajemmalle joukolle.

Keskeisimmiksi lisätiedontarpeiksi tunnistettiin saavutettavuutta edistävät pedagogiset ja ohjaukselliset ratkaisut sekä erilaisiin oppijoihin ja mielenterveyden tai jaksamisen haasteiden kanssa kamppaileviin opiskelijoihin kytkeytyvät asiat, vaikka tietoa niistä tarjottiin parhaillaankin eniten. Monen mielestä tarvittiin myös asennekasvatusta, jotta saavutettavuus alettaisiin ymmärtää laajemmin kuin pelkkinä erityisjärjestelyinä ja ennakkoluulot valtavirrasta poikkeamista kohtaan vähenisivät. Kärjistäen voidaankin sanoa, että saavutettavuuden edistämiseksi tehty työ on korkeakouluissa tällä hetkellä harvojen harteilla ja ellei toiminnan vakiinnuttamiseen panosteta, se on vaarassa jäädäkin sellaiseksi.

Opiskelijoilla oli korkeakoulujensa strategisista linjauksista varsin hatarat mielikuvat. Korkeintaan aktiivisimmat ja asialleen omistautuneimmat kykenivät arvioimaan niitä asianmukaisesti, mikä on ymmärrettävää, sillä opiskelijan arjessa strategiat eivät näyttäyty kovin konkreettisesti ja vain harva pääsee olemaan mukana niiden muodostamisessa.

Opiskelijoiden vastaukset olivat kuitenkin linjassa korkeakoulujen edustajien vastausten kanssa siinä, että saavutettavuuden katsottiin esiintyvän strategioissa puutteellisesti tai ei lainkaan. Saavutettavuutta edistävälle strategiatyölle annettiin kuitenkin myös tunnustusta siitä, että niissä korkeakouluissa, joissa sitä oli tehty, olivat myös asenteet erilaisuutta ja erityisjärjestelyjä kohtaan muuttuneet suvaitsevammiksi – juuri niin kuin moni korkeakoulujen asiantuntija vielä toivoi tapahtuvan.

Fyysisen ympäristön saavutettavuus

Fyysisen ympäristön saavutettavuus kattoi tässä rakennuksiin, oppimateriaaleihin, opetusmenetelmiin ja -välineisiin sekä viestintään ja tiedottamiseen liittyvät asiat.

Korkeakoulujen asiantuntijat arvioivat korkeakoulujensa rakennettujen ympäristöjen olevan varsin esteettömiä etenkin liikkumisesteisille. Sen sijaan korkeakoulujen näkemis- ja kuulemisympäristössä oli vielä runsaasti parantamisen varaa. Vain muutamien korkeakoulujen asiantuntijat pitivät opetus- ja opiskelutilojen valaistusta riittävänä tai yleistä ääniympäristöä toimivana, eikä induktiosilmukkaa löytynyt kuin korkeintaan harvoista ja valikoiduista luentosaleista ja luokkatiloista. Jotkut opiskelijat, joille induktiosilmukasta olisi ollut hyötyä, kommentoivat myös, että sen käyttö opetustilanteissa oli paikoin puutteellista: esimerkiksi vahvaääniset opettajat eivät välttämättä ymmärtäneet niiden merkitystä kuulovammaiselle tai heikkokuuloiselle henkilölle vaan otaksuivat äänensä kuuluvan ilmankin.

Myös ergonomia, tässä tapauksessa erilaisille käyttäjille soveltuvat istuimet ja pöydät, oli otettu korkeakouluissa huomioon heikosti. Moni kalustukseen liittyvä asia hoitui korkeakoulujen edustajien mukaan ”standardiratkaisuna”, ja toisaalta koettiin myös puuttuvan tietoa siitä, millaisia tarpeita erilaisilla käyttäjillä oli. Epätietoisuus ei toisaalta ole ihme, sillä vain puolet kummankin sektorin korkeakouluista ilmoitti testanneensa tilaratkaisuja yhdessä käyttäjien tai alan yritysten kanssa. Testausta olisi kuitenkin suotavaa tehdä enemmän.

Opiskelijat näkivät tilojen esteiden olevan melko lailla samoja kuin korkeakoulujen edustajatkin, joskin liikkumisesteitä tunnistettiin selvästi enemmän. Opiskelijoiden mielestä suurimpia liikkumisen esteitä korkeakouluissa olivat sisätilojen portaat, kynnykset ja sokkeloisuus, ovien esteellisyys sekä hissien puuttuminen, ahtaus tai pitkät reitit niille pääsemiseksi. Selkeitä rakennetun ympäristön esteettömyyden kärkikorkeakouluja ei opiskelijoiden ja asiantuntijoiden vastauksia ristiin lukemalla erottunut. Korkeakoulujen edustajat kommentoivatkin esteettömyyden vaihtelevan korkeakoulujen sisällä melkein pä säännönmukaisesti kampusalueesta ja rakennuksesta toiseen. Esteettömyyden saralla monella tapaa ansioituneissakin korkeakouluissa rakennuskannan uudistamista hidastivat arkkitehtuuriltaan suojellut rakennukset ja niiden remontoinnin vaativuus. Keinoja ja kekseliäisyyttä rakenteiden uudistamiseen saattoi kuitenkin tällaisissa niin sanotuissa edelläkävijäkorkeakouluissa olla jonkin verran enemmän kuin muissa.

Siinä missä korkean ja tasaisen laadun takaamista rakennetussa ympäristössä pidettiin korkeakoulujen sisällä vaikeana, oli linja pääosin sama myös opetus- ja opiskelijajärjestelyissä. Esimerkiksi harjoittelun ja opiskelijavaihdon saavutettavuus riippuivat suuresti siitä, mitä kautta opiskelija hakeutui niihin. Tietoa ja tukea ei varsinaisesti rajattu keneltäkään pois, mutta etenkin itsenäisesti harjoitteluun ja vaihtoon hakeutuvat saivat olla niiden etsimisessä oma-aloitteisia. Tähän sisältyy riski, että osa opiskelijoista rajautuu tiedon ja tuen ulkopuolelle, koska heillä ei syystä tai toisesta ole samanlaisia resursseja tai mahdollisuuksia vaihtoehtojen selvittämiseen kuin toisilla.

Myös opetusmenetelmissä ja oppimateriaaleissa opettaja- ja/tai opintojaksokohtaiset vaihtelut olivat suuria esimerkiksi vaihtoehtoisten suorittamistapojen tarjoamisessa tai saa-

vutettavien luentomateriaalien toimittamisessa etukäteen. Jos mittapuuna pidetään aiheita, joita opiskelijat käsittelevät omissa vastauksissaan eniten, nämä olivat yksiä tärkeimmistä saavutettavuutta tukevista pedagogisista toimenpiteistä. Vaihtoehtoisilla suorittamistavoilla voitiin esimerkiksi joustavoittaa opiskelua opiskelijan poikkeavassa elämäntilanteessa tai silloin, kun opiskelija ei jonkun tietyn ominaisuutensa vuoksi voinut suorittaa opintoja ennalta määrättyllä tavalla. Moni opiskelija oli kokenut mahdollisuutensa vaihtoehtoisten suorittamistapojen sopimisesta hyväksi, vaikka poikkeuksiakin toki oli. Enemmän puutteita vaikutti kuitenkin olevan luentomateriaalien esteettömyydessä. Monet materiaaleista eivät täyttäneet saavutettavuuskriteerejä vaan olivat pelkkiä kopioituja monisteita, minkä lisäksi osa opettajista kieltäytyi toimittamasta materiaalia etukäteen tai sähköisesti vedoten esimerkiksi sen mahdolliseen päätymiseen ulkopuolisille. Esimerkiksi näkövammaiselle opiskelijalle luentomateriaalien saaminen ennakkoon ja saavutettavassa muodossa on kuitenkin ensiarvoisen tärkeää, sillä tämä on käytännössä ainoa keino, jolla hän voi seurata luentojen näköaistiin perustuvaa sisältöä.

E erityisen kunnostautuneita korkeakoulut olivat valintakokeiden ja tenttien tukitoimissa, joita opiskelijoiden oli mahdollista saada erikseen todetun tarpeensa perusteella. Ammattikorkeakouluissa tarjottiin keskimäärin (md) kahdeksaa erilaista tukijärjestelyä ja yliopistoissa seitsemää, ja ne olivat muutamia pieniä eroavaisuuksia lukuun ottamatta saatavissa niin hakijoille kuin tenttijöillekin. Valtaosassa korkeakouluista tukitoimista oli myös mahdollista sopia tapauskohtaisesti. Yleisimmin käytettyjä tukitoimia olivat lisäaika, mahdollisuus oman apuvälineen käyttöön sekä tietokone kirjoitusvälineenä, joita tarjosivat vähintään kolme korkeakoulua neljästä.

Lähes kaikki korkeakoulut – kummaltakin sektorilta yhtä vajaa kaikki – edellyttävät tukitoimia hakevalta opiskelijalta lääkärintodistusta tai muuta asiantuntijan lausuntoa vammasta, sairaudesta tai oppimisvaikeudesta. Sen jälkeen käytännöt epäyhtenäistyvät. Esimerkiksi opiskelua koskevista tukitoimista on henkilöstölleen laatinut yhtenäisen ohjeistuksen ainoastaan kuusi yliopistoa, ja ammattikorkeakouluista kaksi kolmesta. Selvää on, että mitä vähemmän yhteisiä ohjeistuksia on olemassa, sitä vaihtelevampia ovat ruohonjuuritason käytännöt ja sitä epätietoisempia niin opettajat kuin opiskelijatkin ovat hyvistä toimintatavoista tilanteissa, joissa erityisjärjestelyjä tarvitaan. Yhtenäiset ohjeistukset ovatkin tärkeitä saavutettavuutta edistäviä asioita.

Hieman reilu puolet kummankin sektorin korkeakouluista antaa opiskelijalle tämän niin halutessa suositusten tai todistuksen hänen tarvitsemistaan tukitoimista. Todistuksen tarkoitus on tehdä tukitoimien pyytämisestä helpompaa niin opiskelijalle kuin opettajallekin, mutta tiedonkulun katkokset ovat opiskelijoiden mukaan yleisiä, sillä tietojen siirtäminen rekisteristä toiseen tai muu edelleen välittäminen on vaikeaa. Etenkin sähköiset järjestelmät taipuvat siihen vielä heikosti. Toisaalta opetushenkilöstöltä puuttuu tietoa siitä, mitä opiskelijan esittämän todistuksen perusteella tulisi tehdä, eivätkä kaikki tunnu ottavan korkeakoulujen omiakaan suosituksia kovin tosissaan – etenkin, jos niiden esittäjä on lukihäiriöinen tai muu opiskelija, jonka tarve ei ole silmin havaittavissa. Kenties parhain korkeakouluissa tähän mennessä kehitetty ratkaisu on niin sanottu tukiseteli, jota vastaan opiskelija voi hankkia tarvitsemiaan tukitoimia määrättyjen resurssien puitteissa. Toistaiseksi tukisetelit ovat kuitenkin käytössä vain harvassa korkeakoulussa.

Korkeakoulujen viestintä on edelleen varsin monikanavaista, mutta tiedonkulun sähköistyessä monikanavaisuus alkaa hiljalleen menettää merkitystään, ja kynnyskysymykseksi nousee sähköisen viestinnän saavutettavuus. Sen toteutumisessa on vielä suuria puutteita kummallakin korkeakoulusektorilla, ja jos asiaan ei kiinnitetä nyt riittävästi huomiota, puutteet saattavat vain korostua. Korkeakoulujen edustajien mukaan esimerkiksi verkko-

oppimisympäristöjen testaus on niiden hankintavaiheessa toisinaan riittämätöntä tai jää kokonaan tekemättä, minkä lisäksi ympäristöjen saavutettavuus heikentyy niiden kehittyessä visuaalisuutta ja liikkuvaa kuvaa suosivaan suuntaan. Sähköisen viestinnän saavutettavuuden huomioinnin puutteista kertoo myös se, etteivät yhdenkään yliopiston tai ammattikorkeakoulun verkkosivut noudata toteutukseltaan täysin verkkosisällön saavutettavuusohjeita tai muunnu helposti eri aisteille ja apuvälineille sopiviksi, mistä antoivat palautetta myös esimerkiksi näkövammaiset opiskelijat.

Psykkisen ympäristön saavutettavuus

Psykkisen ympäristön saavutettavuudella tarkoitetaan monenlaisuuden arvostamista voimavarana koko korkeakoulun tasolla. Sen alle luettiin tässä selvityksessä vammaisen henkilön koulutukseen pääsemiseksi korkeakouluissa toteutetut kohtuulliset toimet sekä opiskelijoiden kokemukset opiskelijatoiminnasta, korkeakoulu yhteisön vapaamuotoisesta sosiaalisesta vuorovaikutuksesta, yhdenvertaisuudesta ja osallisuudesta.

Tavallisimpia vammaisen henkilön koulutukseen pääsemiseksi toteutettuja kohtuullisia toimia olivat valintakokeiden erityisjärjestelyt ja ohjeiden tekeminen niistä hakijoille ja/tai henkilöstölle. Yhdenvertaisuuslain velvoite ”koulutukseen pääsemisen” tukemisesta johtaakin helposti ajattelemaan pelkästään valintakokeita ja niiden läpäisemistä, mutta etenkin opiskelijoiden vastaukset muistuttivat, että koulutus jatkuu tämän jälkeenkin. Koulutukseen pääsyn tukeminen tuleekin nähdä kaikkina sellaisina korkeakoulutuksen saavutettavuutta parantavina toimenpiteinä, joilla edistetään vammaisen opiskelijan kykyä selviytyä opinnoistaan. Tällaisia toimenpiteitä ovat luonnollisesti esimerkiksi erilaiset rakennetun ympäristön esteiden poistamiset korkeakouluista, valintakokeita vastaavien tukitoimien järjestäminen tentteissä ja opiskelua tukevan tieto- ja viestintäteknikan saavutettavuudesta huolehtiminen, mutta myös esimerkiksi korkeakoulujen asenneilmaston kehittäminen monenlaisuutta arvostavaksi.

Ikääntyneillä, vammaisilla, mielenterveyden ja jaksamisen haasteiden kanssa kamppailevilla opiskelijoilla sekä erilaisilla oppijoilla oli muihin opiskelijoihin verrattuna keskimääräistä enemmän erilaisia ulkopuolisuuden kokemuksia korkeakoulu yhteisössään. Toisin sanoen valtavirtaan kuuluvien opiskelijoiden oli helpompi sulautua joukkoon ja kokea itsensä korkeakoulu yhteisönsä täysivaltaisiksi jäseniksi. Ulkopuolisuuden tai syrjityksi tuleminen tunteet syntyivät niin vuorovaikutuksessa muiden opiskelijoiden kuin henkilöstön edustajienkin kanssa, ja määräävimpiä niissä olivat erilaiset muiden ihmisten itseen kohdistamat ennakkoluulot ja hankaluuDET kohdata erilaisuutta, toisinaan myös opiskelijan omat vierauden tunteet. Muiden opiskelijoiden oli esimerkiksi paikoin vaikea suhtautua luontevasti tulkin tai avustajan kanssa liikkuvaan vammaiseen henkilöön, eikä henkilöstö aina kohdellut tukitoimia pyytävää opiskelijaa asiallisesti.

Opiskelijoiden ulkopuolisuuden tunteet kytkeytyivät paikoitellen myös heikoiksi koettuihin osallistumismahdollisuuksiin opiskelijajärjestötoimintaan. Kaikki eivät viihtyneet bileissä, ja moni vierasti etenkin juhlintakulttuurin alkoholipainotteisuutta. Opiskelijat toivoivatkin opiskelijajärjestötoimintaan monipuolisempaa ajanvietetarjontaa. Saavutettavuuden kannalta tärkeäksi tekijäksi nimettiin lisäksi opiskelijajärjestöjen toimitilojen ja tapahtumapaikkojen fyysisestä esteettömyydestä huolehtiminen. Nyt esimerkiksi kaikkiin toimitiloihin ei opiskelijoiden mukaan ollut esteetöntä kulkua.

Erot yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen välillä

Yliopistoilla on saavutettavuustyössä taustallaan jonkin verran ammattikorkeakouluja pidemmät perinteet. Yliopistojen esteettömyyttä selvitettiin ensimmäisen kerran 2000

-luvun puolivälissä (ks. Laaksonen 2005), jolloin niille annettiin monia konkreettisia toimenpidesuosituksia saavutettavuuden parantamiseksi. Edistyminen toimenpidesuositusten osoittamilla osa-alueilla on tämän selvityksen perusteella ollut hidasta, paikoin olematon-takin, mutta tulokset eivät välttämättä kerro tilanteesta koko totuutta. Pikemminkin lienee niin, että hyväksyttävänä pidetyn saavutettavuuden taso on matkan varrella noussut, kun tiedostaminen on lisääntynyt. Saavutettavuuden voidaankin katsoa edistyneen korkeakouluissa hitaasti, mutta varmasti.

Yliopistot näyttävät kuitenkin olevan jonkin verran ammattikorkeakouluja edellä saavutettavuustyön sisällyttämisessä suunnitelmalliseksi osaksi toimintaansa. Tämä näkyy siinä, että yliopistoissa on ammattikorkeakouluja useammin resursoitu esimerkiksi saavutettavuusasioista vastaaviin henkilöihin. Yliopistoissa on myös tehty ammattikorkeakouluja useammin saavutettavuuden edistämiseen tähtääviä toimeenpanosuunnitelmia, ja niiden perusteella saavutettavuus ymmärretään yliopistoissa jonkin verran ammattikorkeakouluja laajemmin. Toisaalta ammattikorkeakouluissa on kunnostauduttu yliopistoja enemmän tukitoimia koskevien ohjeistusten ja todistusten laatimisessa opiskelijoille, mikä on tärkeä opiskelua sujuvoittava tekijä.

Laaksonen (2005, 34) Esteetön opiskelu yliopistoissa -selvityksessä nimettiin muutamia esteettömyyden edelläkävijäyliopistoja. Nyt korkeakoulujen välillä on vaikeampi tehdä tämänkaltaista erottelua. Edelleen lienee niin, että joissakin yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa saavutettavuuteen kiinnitetään enemmän huomiota kuin toisissa, mutta täysin ummikkojakaan korkeakouluja ei enää vaikuta olevan. Erot korkeakoulujen välillä syntyvät tällä hetkellä kenties selkeimmin siitä, miten mahdollisina tai mahdottomina erilaisia saavutettavuuteen liittyviä haasteita pidetään ratkaista. Saavutettavuustyöhön sitoutuneimmat korkeakoulut ovat jossain määrin kekseliämpiä.

Korkeakoulujen esteettömyysajattelua on epäilemättä edistänyt ESOK-hankkeessa tehty työ, ja yliopistot ja ammattikorkeakoulut mainitsivat ESOK-verkoston yhtenä yleisimmistä yhteistyötahoistaan. Parhaimmillaan saavutettavuuden hyvät käytännöt leviävätkin yhteistyön kautta ja erilaisista esimerkeistä oppimalla. Vastuu saavutettavuuden kehittämistä on kuitenkin kaikilla korkeakouluilla yhdessä ja yksittäin. Myös valtakunnalliset linjaukset ja ohjausprosessit vaikuttavat korkeakoulujen saavutettavuuden kehittämiseen. Hahmotelmiin kehitystyön jatkoaskelista voi tutustua seuraavassa, toimenpidesuosituksia käsittelevässä luvussa.

4 Toimenpidesuosituksia

Selvityksen perusteella suositellaan seuraavia toimenpiteitä saavutettavuuden edistämiseksi yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa.

Sosiaalisen ympäristön saavutettavuus

- Saavutettavuus läpäisee vielä heikosti useimpien korkeakoulujen **strategisen tason**. Heikko strateginen suunnittelu estää saavutettavuuden ymmärtämisen korkeakoulun yhteisenä asiana, ja vaikeuttaa erilaisten saavutettavuuden parantamiseksi tehtävien käytännön toimenpiteiden jalkauttamista. Saavutettavuuden tuleekin jatkossa näkyä entistä selkeämmin korkeakoulujen strategisen tason linjauksissa. Strategiatyötä on paikallaan tukea myös **valtakunnallisilla linjauksilla ja yhteistyöllä** sekä sisällyttämällä saavutettavuuden edistäminen opetus- ja kulttuuriministeriön ja korkeakoulujen **ohjausprosesseihin**.
- **Erilaiset oppijat** (l. opiskelijat, joilla on lukihäiriö tai muita oppimisvaikeuksia) tulee tunnistaa osaksi korkeakoulujen opiskelijapopulaatiota.
- Opettajia **tulee tukea saavutettavuutta tukevien pedagogisten** ratkaisujen suunnittelussa. Vaikka tukea ja koulutusta järjestetään jo nyt lähes kaikissa korkeakouluissa, se ei vielä näy kattavasti erilaisten opiskelijaryhmien huomioinnissa. Kyse voi olla tiedon käyttöön ottoon kuluvasta viiveajasta, mutta myös siitä, että koulutus voi yksistään olla riittämätön kanava saavutettavuutta edistävien hyvien käytäntöjen levittämiseen ja synnyttämiseen. Korkeakoulujen tuleekin olla valppaita seuraamaan, millaiset toimintatavat levittävät hyviä käytäntöjä parhaiten. Henkilökohtaisen tuen ja koulutusten lisäksi korkeakoulut voivat esimerkiksi tehdä **sähköisiä tietopankkeja** opiskelijoiden monenlaisuuden huomioimisesta opetuksessa. Korkeakoulujen tulee myös seurata pedagogisen tuen ja koulutusten **vaikuttavuutta** ja kiinnittää erityistä huomiota siihen, että ne **tavoittavat henkilöstön kattavasti**.

Fyysisen ympäristön saavutettavuus

- Fyysinen ympäristö on jo pitkään ollut yksi saavutettavuuden nimissä eniten kehitetyistä asioista. Sen kehittäminen jatkuu edelleen, mutta on myös pysähdyksissä: vanhojen ja suojeltujen rakennusten uudistaminen on vaikeaa, ja sitä voidaan käyttää myös verukkeena. Esimerkiksi liikkumisesteiset voidaan kuitenkin ottaa huomioon **pienillä ja edullisillakin korjaustoimenpiteillä**, kuten lisäämällä valaistusta tai käsijohteita ja tukikahvoja. Parannustoimenpiteisiin ryhdyttäessä on **hyvä pyytää konsultaatiota tai testausapua** tilojen käyttäjiltä tai vammaisjärjestöiltä.

- **Apuvälineet ja laitteet** (esim. induktiosilmukat) vaikuttavat esteettömyyteen yhtälailla kuin rakennetun ympäristönkin esteettömyys. Niiden vaikutus tulee tiedostaa ja ottaa täydeksi osaksi korkeakoulujen esteettömyyssuunnittelua.
- Korkeakoulujen **opiskelijavaihto-ohjelmissa ja harjoitteluissa** tulee kiinnittää huomiota eri kanavien kautta saapuvien/lähtevien opiskelijoiden yhdenvertaiseen kohteluun. On huolehdittava siitä, että myös itsenäisesti vaihtoon tai harjoitteluun hakeutuville erityisjärjestelyjä tarvitseville opiskelijoille on tarjolla tietoa ja tukea harjoittelun ja vaihdon järjestelyistä ja saavutettavuudesta.
- **Viestinnän ja tiedottamisen** siirtyessä yhä enemmän verkkoon ja sähköiseen muotoon, tulee huolehtia kaikkien sähköisten kanavien saavutettavuudesta. Korkeakoulujen tulee varata riittävästi aikaa ja resursseja, jotta esimerkiksi uusien verkko-oppimisympäristöjen esteettömyys ehditään testata asianmukaisella tavalla. Korkeakoulujen tulee kiinnittää huomiota myös siihen, että niiden verkkosivujen toteutuksessa on huomioitu verkkosisältöjen saavutettavuusohjeet, ja että verkkosivut muuntuvat eri aisteille ja apuvälineille sopiviksi.
- Korkeakoulujen henkilöstöä tulee perehdyttää siihen, millaisia ovat **saavutettavat, sähköiset oppimateriaalit** (ks. ohjeita esim. Puupponen 2011). Tällaisten oppimateriaalien tulee olla kaikkien niitä tarvitsevien opiskelijoiden ulottuvilla.
- Korkeakoulupedagogiikkaa on kehitettävä niin, että kaikenlaisilla opiskelijoilla on **hyvät opiskelumahdollisuudet**. Tähän päästään muun muassa mahdollistamalla joustavat opintojen suorittamismahdollisuudet, huolehtimalla oppimateriaalien saavutettavuudesta ja järjestämällä opiskelijan tarpeen mukaisia tukitoimia.

Psyykkisen ympäristön saavutettavuus

- Edistetään **monenlaisuuden arvostamista ja hyväksymistä** niin opiskelijoiden kuin korkeakoulujen henkilöstönkin keskuudessa. Yksi keino siihen on vaikuttaa asenteisiin ja suhtautumiseen, joiden taustalla on tietämättömyyttä esimerkiksi tukitoimien järjestämisestä tai vaikkapa opaskoiran käytöstä. Tällaiset asiat voidaan ottaa huomioon esimerkiksi koulutuksessa ja tiedotuksessa.

Taulukko 14. Toimenpidesuosituksen saavutettavuuden edistämiseksi korkeakouluissa

Sosiaalinen ympäristö
Saavutettavuuden sisällyttäminen strategioihin Strategiatyön tukeminen valtakunnallisilla linjauksilla Opettajien tukeminen saavutettavuutta tukevien pedagogisten ratkaisujen suunnittelussa
Fyysinen ympäristö
Rakennetun ympäristön esteettömyyden edistäminen Apuvälineiden ja laitteiden ottaminen osaksi esteettömyyssuunnittelua Opiskelijoiden yhdenvertainen kohtelu opiskelijavaihto- ja harjoitteluohjelmissa Sähköisen viestinnän saavutettavuudesta huolehtiminen Oppimateriaalien saavutettavuudesta huolehtiminen Hyvien opiskelumahdollisuuksien takaaminen kaikenlaisille opiskelijoille korkeakoulupedagogiikkaa kehittämällä
Psyykinen ympäristö
Monenlaisuuden arvostamisen ja hyväksymisen edistäminen

Kirjallisuutta

- Design for All Suomi - Finland. <http://dfasuomi.stakes.fi/FI/DFA+tieto/index.htm> Luettu 6.4.2011.
- Esteetön opiskelu korkea-asteen oppilaitoksissa (ESOK) -hankkeen loppuraportti.
<http://esok.jyu.fi/julkaisut/raportti/>
- Euroopan vammaisstrategia. 2010. Euroopan vammaisstrategia 2010–2020:
Uudistettu sitoutuminen esteettömään Eurooppaan.
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:FI:PDF>
- Hallituksen ohjelma. 2011. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma. Valtioneuvoston kanslia. 22.6.2011.
- Happonen, H. 2002. Erityisoppilaat ja fyysinen oppimisympäristö. Teoksessa M. Jahnukainen (toim.):
Lasten erityishuolto ja -kasvatus Suomessa. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Hirvonen M. & Koskimies, H. & Pirttimaa, R. 2009. Erillisyydestä yhteisyyteen. Teoksessa: M. Hirvonen
(toim.). Esteettömyydellä osallisuuteen Jyväskylän ammattikorkeakoulussa. Jyväskylä: Jyväskylän
ammattikorkeakoulun puheenvuoroja.
- Jauhainen, J. & Korkea-aho, L. & Lavikainen, E. & Niemelä, A. & Penttilä, J. 2009.
Silmäyksiä perheellisten korkeakouluopiskelijoiden tilanteeseen. Otus rs. Tutkimuksia 32.
- Jäntti, J. & Haapaniemi, T. 2010. Esteetön ohjaus korkeakouluissa – kysely ja koulutus.
Teoksessa J. Jäntti & A. Kanto-Ronkanen (toim.): Esteetön opintopolku korkeakoulutuksessa.
Savonia-ammattikorkeakoulun julkaisusarja D2/1/2010. 7–16.
- Kauppi, R., Särkipaju, A. & Tiiperi, I. 2009: Kohti esteetöntä opiskelua. Kartoitus fyysisesti esteettömän
opiskelun mahdollisuuksista Kemi-Tornion ammattikorkeakoulussa. Opinnäytetyö. Kemi-Tornion
ammattikorkeakoulu, Sosiaali- ja terveysala, fysioterapian koulutusohjelma.
- Kempainen, E. 2008. Kohti esteetöntä yhteiskuntaa. Yhteiskuntapolitiikan normatiiviset keinot
esteettömyyden edistämiseksi. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
Stakesin raportteja 33/2008.
- Kempainen, E. 2011. Esteetön yhteiskunta YK:n keinoin. Yleissopimus vammaisten henkilöiden
oikeuksista. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen raportteja 50/2011.
- Kuokkanen, K. & Puupponen, H. 2009. Korkeakoulujen tietojärjestelmien esteettömyydestä.
<http://esok.jyu.fi/julkaisut/arvio/09/esteettomyysraportit/kkj/>
- Laaksonen, E. 2005. Esteetön opiskelu yliopistoissa. Opetusministeriön julkaisu 2005:6.
- Metsämuuronen, J. 2002. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Helsinki: International Methelp.
- Niemelä, A. 2007. "Joutuu vähän taisteleen". Tutkimus vammaisten ja kuurojen nuorten koulutuspoluista.
Otus rs. Tutkimuksia 29.

- Nordlund, M. 2005. Erilainen opiskelija ammattikorkeakoulussa. Kever 2/2005.
- Pekonen E. 2010: Opiskelijoiden kokemuksia esteistä ja esteettömyydestä Kuopion yliopistossa. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- Penttilä, J. & Niemelä, A. 2008. "Kun mä jouduin kaikki asiat hoitaan." Epätyypillisen opiskelijuuden yhteys ammattikorkeakouluopintojen keskeyttämiseen. Nuorisotutkimus 4/2008.
- Pietilä, P. 2008a. Liikkumisen esteistä ajan hallintaan. Esteettömyyden hyvät käytännöt ja kovat kokemukset korkea-asteen oppilaitoksissa. ESOK-hanke.
- Pietilä, P. 2008b. Kohti esteettömämpää Turun yliopistoa. Vammaisasiamies-projektin loppuraportti. Turun yliopisto.
- Puupponen, H. 2011. Saavutettavat oppimateriaalit: Helpotus vai haaste. Esitys Turun yliopiston esteettömyyskoulutuksessa 11.11.2011. <http://esok.jyu.fi/esok2010/soma.txt/>
- Pääkkölä, E. 2004. Kohti esteetöntä yliopistoa. Opiskelijoiden kokemuksia Jyväskylän yliopiston opiskeluympäristöstä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä yliopisto. Erityispedagogiikan laitos.
- Tampereen yliopisto 2007. "Oppimisen esteet" – Tampereen yliopiston saavutettavuustyöryhmän raportti ja suositukset. Tampereen yliopiston hallintokeskuksen suunnitteluysikkö. Tampereen yliopisto tänään ja huomenna -sarja 74.
- Taskinen, E. 2008. Korkeakouluopiskelijoiden lukivaikeudet ja hyvät käytännöt opiskelun tukemiseksi. Turun yliopiston opiskelijapalvelut.
- Wolff, U. 2006. Att studera med dyslexi vid Göteborgs universitet. Göteborg: Göteborgs universitet.

Asiantuntijakysely yliopistoille ja ammattikorkeakouluille

Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö Otus rs toteuttaa vuoden 2011 aikana opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta selvityksen yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen saavutettavuudesta ja esteettömyydestä. Selvityksellä hankitaan tietoa saavutettavuuden ja esteettömyyden nykytilasta korkeakouluissa sekä asiantuntijoiden että opiskelijoiden näkökulmasta.

Tämä kysely on suunnattu yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen asiantuntijoille, ja siinä kartoitetaan esteettömyyttä ja saavutettavuutta seitsemästä näkökulmasta (mm. fyysinen ympäristö, opiskelu- ja opetusjärjestelyt, viestintä). Kyselyssä seurataan soveltuvin osin vuonna 2005 toteutetun Esteetön opiskelu yliopistoissa -selvityksen teemoja. Selvityksen suunnitteluun on osallistunut laaja joukko kansallisia vammaisjärjestöjä.

Kyselyyn vastaaminen

Kysely on lähetetty kuhunkin korkeakouluun asiantuntijalle, jonka tehtävänalaan kuuluvat esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyvät asiat. Kyselyyn voi vastata joko yksittäinen asiantuntija, useampi asiantuntija erikseen tai työryhmä yhdessä sen mukaan, miten korkeakoulu katsoo parhaaksi. Kyselylinkin vastaanottaneen henkilön on mahdollista lähettää linkki eteenpäin soveltuvimmaksi katsomalleen asiantuntijalle, ellei hän itse ole sellainen.

Kyselyvastaukset tallentuvat vaihtaessasi sivua, joten kyselyä voi jatkaa myöhemmin saman linkin kautta. Kyselyn täyttämiseen yhdeltä istumalta kuluu arviolta 20 minuuttia.

Kyselyyn vastaamisaikaa on kaksi viikkoa 3.10.2011 asti. Tiedot kerätään jokaisesta korkeakoulusta (kyseessä on kokonaistutkimus).

Kyselyyn pääset tästä:

Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti.

Arvostamme suuresti vastauksianne ja kiitämme ajankäytöstänne!

Tulokset

Kyselyn tulokset julkaistaan vuoden lopussa ilmestyvässä korkeakoulujen saavutettavuuskartoituksessa. Julkaisutilaisuuden ajankohdasta tiedotetaan erikseen myöhemmin syksyllä. Tuloksia käytetään korkeakoulujen saavutettavuuden edistämiseksi tehtävän työn tukena.

Lisätietoja: tutkija Johanna Penttilä, johanna.penttila@otus.fi, puh. 044 7800 232

Saavutettavuudesta ja esteettömyydestä

Saavutettavuudella tarkoitetaan korkeakouluympäristön ja sen tuottamien palvelujen soveltumista mahdollisimman monenlaisten ihmisten käyttöön. Saavutettavuuden toteutuminen on erityisen tärkeää niille korkeakoulu yhteisön jäsenille, joilla on esimerkiksi jokin vamma, jotka ovat ikääntyneitä tai jotka kuuluvat kulttuurisiin tai kielellisiin vähemmistöihin. Saavutettava ja esteetön korkeakoulu ympäristö palvelee ja hyödyttää kuitenkin yhtäläillä kaikilla korkeakoulu yhteisön jäseniä.

Esteettömyys on yksi saavutettavuuden osa-alue, jolla tarkoitetaan fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ympäristön toteutumista siten, että jokainen yksilö voi ominaisuuksistaan riippumatta toimia yhdenvertaisesti muiden kanssa. Saavutettavuus on siis paitsi liikumista haittaavien fyysisten esteiden puuttumista, myös esimerkiksi lukivaikeuden tai muiden oppimisvaikeuksien sekä muiden erilaisten tarpeiden huomiointia opetuksessa ja ohjauksessa, oppimateriaalien saatavuutta ja tasavertaista kohtelua.

Taustatiedot

Yliopistot

Aalto-yliopisto
Helsingin yliopisto
Itä-Suomen yliopisto
Jyväskylän yliopisto
Kuvataideakatemia
Lapin yliopisto
Lappeenrannan teknillinen yliopisto
Oulun yliopisto
Sibelius-Akatemia
Svenska handelshögskolan
Tampereen teknillinen yliopisto
Tampereen yliopisto
Teatterikorkeakoulu
Turun yliopisto
Vaasan yliopisto
Åbo Akademi

Ammattikorkeakoulut

Arcada - Nylands svenska yrkeshögskola
Diakonia-ammattikorkeakoulu
HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulu
Humanistinen ammattikorkeakoulu
Hämeen ammattikorkeakoulu
Jyväskylän ammattikorkeakoulu
Kajaanin ammattikorkeakoulu
Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu
Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu
Kymenlaakson ammattikorkeakoulu

Lahden ammattikorkeakoulu
Laurea-ammattikorkeakoulu
Metropolia Ammattikorkeakoulu
Mikkelin ammattikorkeakoulu
Oulun seudun ammattikorkeakoulu
Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu
Rovaniemen ammattikorkeakoulu
Saimaan ammattikorkeakoulu
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Savonia-ammattikorkeakoulu
Seinäjoen ammattikorkeakoulu
Tampereen ammattikorkeakoulu
Turun ammattikorkeakoulu
Vaasan ammattikorkeakoulu
Yrkeshögskolan Novia

1 Saavutettavuuden ja esteettömyyden suunnittelu

1.1 Mainitaanko esteettömyys/saavutettavuus korkeakoulunne yleisessä strategiassa? (kyllä; ei)

1.2 Onko korkeakoulussanne laadittu esteettömyyden ja saavutettavuuden parantamiseen tähtäävä toimeenpanosuunnitelma tai vastaava? (kyllä, liitä tähän linkki jos sähköisessä muodossa; ei; on suunnitteilla)

1.3 Jos korkeakoulussanne on laadittu edellä mainittu toimeenpanosuunnitelma, millaisiin asioihin niissä on paneuduttu?

- fyysinen ympäristö
- sähköiset palvelut ja www-sivut
- viestintä ja tiedonkulku
- opetus ja ohjaus
- korkeakoulun arvot, asenteet ja politiikat
- muu, mikä?

1.4 Jos korkeakoulussanne on laadittu edellä mainittu toimeenpanosuunnitelma, millä tavalla sen toteutumista seurataan?

1.5 Tekeekö korkeakoulunne yhteistyötä esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyvissä asioissa seuraavien tahojen kanssa? Valitkaa sopivat vaihtoehdot.

- paikallinen vammaisneuvosto
- vammaisjärjestöt
- muut alueenne oppilaitokset
- ylioppilaskunnat/opiskelijakunnat
- Suomen Design for all -verkosto
- ESOK-verkosto
- YTHS/kunnallinen terveydenhuolto
- muut tahot, mitkä?

1.6 Onko korkeakoulussanne tasa-arvosuunnitelma/syrjinnän vastainen suunnitelma? (kyllä; ei)

2 Tuki- ja neuvontapalvelut

2.1 Onko korkeakoulussanne saavutettavuus/esteettömyysasioiden hoitamiseen nimetty vastuuhenkilö tai -henkilöitä? (kyllä, kuinka monta?; ei)

2.2 Jos korkeakoulussanne on em. vastuuhenkilö tai -henkilöitä, millainen työnkuva hänellä/heillä on? Kuuluuko hänen/heidän vastuualueelleen myös muita kuin saavutettavuuteen/esteettömyyteen liittyviä asioita? Sisältyykö työhön päätöksenteko/budjetointivaltaa?

3 Opiskelijavalinta

3.1 Ovatko korkeakoulunne opiskelijavalintoja koskevat tiedot saatavissa vaihtoehtoisissa muodoissa? Valitkaa sopivat vaihtoehdot.

- a painettuna
- b puhelimitse
- c saavutettavana verkkoviestintänä
- d muussa muodossa, missä?

3.2 Onko korkeakoulussanne yhtenäinen ohjeistus tukijärjestelyistä valintakokeissa? (kyllä; ei)

3.3 Seuraava kysymys käsittelee sekä valintakoe- että tenttijärjestelyjä korkeakoulussanne. Millaisia tukijärjestelyjä hakijan ja opiskelijan/tenttijän on niissä erityistarpeensa perusteella mahdollista saada? Valitkaa sopivat vaihtoehdot. (hakijalle, tenttijälle)

- a lisäaika
- b oma huone
- c lisävalaistus
- d kirjalliset tehtävät hakijalle sopivassa muodossa (esim. saavutettava sähköinen muoto, pistekirjoitus, isompi fontti)
- e kuuloon tai visuaalisuuteen perustuvat soveltuvuustestit/tehtävät vaihtoehtoisessa muodossa
- f tietokone kirjoitusvälineenä
- g induktiosilmukka (kuulolaitteen käyttäjän apuväline)
- h oman tulkin/avustajan/kirjurin käyttö
- i oman apuvälineen (esim. tietokone, pistenäyttö, valaisin, kuuntelun apuvälineet) käyttö

3.4 Mitä muita tukijärjestelyjä hakijoille ja tenttijöille on saatavissa?

3.5 Vuonna 2004 voimaan tullut yhdenvertaisuuslaki kieltää vammaisuuden perustuvan syrjinnän ja velvoittaa koulutuksen järjestäjää tarvittaessa ryhtymään kohtuullisiin toimiin vammaisen henkilön pääsemiseksi koulutukseen. Onko korkeakoulussanne ryhdytty tällaisiin toimiin, minkälaisiin? Jos ei, mistä syystä?

4 Opiskelu- / opetusjärjestelyt

4.1 Miten arvioitte esteettömyyden/saavutettavuuden toteutuvan korkeakoulussanne seuraavilla opiskeluun ja opetukseen liittyvillä alueilla? Arvioikaa asteikolla 1-5 (1=erittäin huonosti, 2=melko huonosti, 3=eihyvin eikä huonosti, 4=melko hyvin, 5=erittäin hyvin). Halutessanne voitte täydentää vastaustanne kahdessa alla olevassa avoimessa kentässä.

Luennot ja oppimateriaalit

- Opetustiloista ja aikatauluista tiedotetaan ajoissa ja saavutettavassa muodossa (myös muutokset)
- Esitysdiat ja luentomonisteet on saatavissa etukäteen saavutettavassa sähköisessä muodossa
- Oppikirjat ovat tiedossa hyvissä ajoin ennen opintojaksojen alkua
- Opintojaksojen ja/tai oppimistehtävien suorittamiseksi annetaan vaihtoehtoisia suorittamistapoja
- Korkeakoulussa käytössä olevat verkko-oppimisympäristöt ovat esteettämiä

Harjoittelu ja opiskelijavaihto

- Harjoittelupaikkojen saavutettavuudesta on saatavilla tietoa jo, kun opiskelija suunnittelee harjoitteluun osallistumista
- Opiskelijan on mahdollista tutustua harjoittelupaikkansa fyysiseen ympäristöön ja työyhteisöön etukäteen
- Opiskelijavaihdosta on tarjolla tietoa myös erityispalveluja tarvitseville opiskelijoille
- Erityistarpeita omaavat suomalaiset ja ulkomaalaiset vaihto-opiskelijat saavat apua opiskelijavaihdon käytännön järjestelyihin sekä korkeakoulultaan Suomessa että ulkomailla

4.2 Tukeeko korkeakoulunne opettajia saavutettavuuteen liittyvien pedagogisten ratkaisujen suunnittelussa (esim. saavutettavan tentin järjestäminen, vaihtoehtoiset suoritustavat ym.)? (kyllä, millä tavalla?, ei)

Opiskelijalle myönnettävät erityisjärjestelyt

4.3 Onko korkeakoulussanne yhtenäinen ohjeistus opiskeluun kytkeytyvien erityisjärjestelyiden saamiseksi? (kyllä; ei)

4.4 Onko opiskelijan erityisjärjestelyjä saadakseen esitettävä lääkärintodistus, lukitodistus tai muu asiantuntijan lausunto? (kyllä; ei)

4.5 Onko opiskelijan mahdollista saada erityisjärjestelyjen tarpeestaan korkeakoulultanne suositus tai todistus, jota hän voi esittää aina tarvittaessa esimerkiksi opettajille? (kyllä; ei)

5 Tilat

5.1 Miten arvioitte fyysisen esteettömyyden toteutuvan korkeakoulussanne seuraavilla osaluilla? Arvioikaa asteikolla 1-5 (1=erittäin huonosti, 2=melko huonosti, 3=eihyvin eikä huonosti, 4=melko hyvin, 5=erittäin hyvin).

Fyysinen saavutettavuus ja opasteet

- Sisäänkäyntien läheisyydessä on liikkumisesteisten autopaikkoja
- Sisäänkäynnistä pääsee helposti kulkemaan pyörätuolilla
- Korkeakoulun sisätiloissa pääsee liikkumaan hissillä
- Korkeakoulussa on riittävästi esteettömiä WC-tiloja (inva WC)
- Sisätiloissa on selkeät kulkua ohjaavat opasteet (suurikokoinen teksti, riittävä kontrasti kirjainten ja taustan välillä)
- Opasteet on kirjoitettu myös pistekirjoituksella
- Opetus- ja opiskelutiloissa on pyörätuolipaikkoja
- Opetus- ja opiskelutiloissa on erilaisille käyttäjille soveltuvia istuimia ja pöytiä (esim. tavallista matalampia tai korkeampia, selkä- ja käsinojallisia istuimia, pehmustusta)
- Opetus- ja opiskelutiloissa on riittävästi sähköpistokkeita kannettaville tietokoneille ja apuvälineille
- Luentosaleissa ja luokkatiloissa on esteetön pääsy puhujakorokkeelle

Aistienvaarainen saavutettavuus

- Opetus- ja opiskelutilojen ääniympäristö on toimiva (ei hälyä tai liikaa kaikuisuutta)
- Opetus- ja opiskelutiloissa on induktiosilmukka (kuulolaitteen käyttäjän apuväline)
- Opetus- ja opiskelutilojen valaistus on riittävä ja häikäisemätön

5.2 Onko korkeakoulussanne testattu esteettömien tilaratkaisujen käytännön toimivuutta yhdessä käyttäjien (esim. opiskelijat, henkilöstö, vammais- ja kansalaisjärjestöjen edustajat) tai aiheeseen erikoistuneiden yritysten kanssa? (kyllä; ei)

5.3 Mitkä ovat korkeakoulunne tilajärjestelyjen suurimmat esteet?

6 Henkilöstö

6.1 Tarjotaanko korkeakoulunne henkilöstölle tietoa tai koulutusta esteettömyydestä ja/tai saavutettavuudesta? (kyllä, millaista (esim. kesto, säännöllisyys)?; ei)

6.2 Tarjotaanko korkeakoulunne henkilöstölle tasa-arvokoulutusta tai syrjinnän vastaista koulutusta? (kyllä; ei)

6.3 Tarjotaanko korkeakoulunne henkilöstölle tietoa tai koulutusta seuraavien opiskelija- ja henkilöstöryhmien huomioon ottamisesta? Valitkaa sopivat vaihtoehdot.

- erilaiset vammaisryhmät
- erilaiset oppijat
- mielenterveyden tai jaksamisen haasteiden kanssa kamppailevat
- ikääntyneet
- kulttuuriset/kielilliset vähemmistöt
- muu, mikä?

6.4 Mistä esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyvästä asiasta korkeakoulussanne tarvittaisiin mielestänne enemmän tietoa tai koulutusta?

7 Tiedottaminen ja viestintä

7.1 Missä korkeakoulunne esteettömyyteen liittyvistä asioista tiedotetaan? Valitkaa sopivat vaihtoehdot. (ulkoisilla internet-sivuilla; intranetissä; opinto-oppaissa; muualla, missä?)

7.2 Pitävätkö seuraavat väittämät paikkansa korkeakoulunne verkkosivujen osalta? Arvioi asteikolla 1–5 (1=erittäin huonosti, 2=melko huonosti, 3=ei hyvin eikä huonosti, 4=melko hyvin, 5=erittäin hyvin).

- Muuntuvat helposti eri aisteille ja apuvälineille sopiviksi
- Rakenteeltaan selkeät ja helposti navigoitavat
- Kieleltään yksiselitteiset ja ytimekkäät
- Noudattavat toteutukseltaan verkkosisällön saavutettavuusohjeita (esim. WCAG 2.0)

8 Lopuksi

8.1 Mitkä ovat suurimmat haasteet esteettömyyden/saavutettavuuden toteutumisessa korkeakoulussanne?

8.2 Mitkä ovat viimeisten viiden vuoden aikana olleet suurimmat esteettömyyden/saavutettavuuden edistysaskeleet korkeakoulussanne?

8.3 Mihin korkeakoulunne esteettömyys/saavutettavuustyössä tullaan kiinnittämään huomiota tulevaisuudessa?

8.4 Kuka tai ketkä korkeakoulustanne vastasivat kyselyyn ja millainen vastausten laadintaprosessi oli? Tietoja käytetään vastausprosessin kuvaamiseen ja ne käsitellään luottamuksellisesti eikä vastaajien nimiä julkaista.

8.5 Mikäli haluatte vielä kertoa jotakin kyselyn teemoihin liittyvistä asioista tai antaa palautetta itse kyselystä, voitte tehdä sen alla olevaan kenttään.

Saavutettavuus- ja esteettömyyskysely korkeakouluopiskelijoille

Kysely on suunnattu yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opiskelijoille, ja sillä selvitetään opiskelijoiden kokemuksia oman korkeakoulunsa saavutettavuudesta. Kyselyyn toivotaan mahdollisimman monenlaisten opiskelijoiden vastauksia.

Kysely on tiivis. Sen täyttäminen onnistuu nopeimmillaan 10 minuutissa. Pidemmät tekstivastaukset vievät selvästikin enemmän aikaa, jos niin haluat. Kyselyn tulokset julkaistaan vuoden lopussa ilmestyvässä korkeakoulujen saavutettavuuskartoituksessa. Tuloksia käytetään korkeakoulujen saavutettavuuden edistämiseksi tehtävän työn tukena.

Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti.

Kaikkien kyselyyn vastanneiden ja yhteystietonsa jättäneiden kesken arvotaan kolme (3) kappaletta 50 euron arvoisia S-ryhmän lahjakortteja.

Kyselyyn vastaamisaikaa on 10.6.2011 asti.

Arvostamme suuresti vastauksiasi ja kiitämme ajankäytöstäsi!

Lisätiedot: tutkija Johanna Penttilä, johanna.penttila@otus.fi, 044 7800 232

HUOM. Jos haluat osallistua kyselyyn suullisesti, ota yhteyttä tutkija Johanna Penttilään.

Saavutettavuudesta ja esteettömyydestä

Saavutettavuudella tarkoitetaan korkeakouluympäristön ja sen tuottamien palvelujen soveltumista mahdollisimman monenlaisten ihmisten käyttöön. Saavutettavuuden toteutuminen on erityisen tärkeää niille korkeakouluuyhteisön jäsenille, joilla on esimerkiksi jokin vamma, jotka ikääntyvät tai jotka kuuluvat kulttuurisiin tai kielellisiin vähemmistöihin. Saavutettava ja esteetön korkeakouluympäristö palvelee ja hyödyttää kuitenkin yhtälailla kaikkia opiskelijoita.

Esteettömyys on yksi saavutettavuuden osa-alue, jolla tarkoitetaan fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ympäristön toteutumista siten, että jokainen yksilö voi ominaisuuksistaan riippumatta toimia yhdenvertaisesti muiden kanssa. Saavutettavuus on siis paitsi liikumista haittaavien fyysisten esteiden puuttumista, myös esimerkiksi lukivaikeuden tai muiden oppimisvaikeuksien sekä muiden erilaisten tarpeiden huomiointia opetuksessa ja ohjauksessa, oppimateriaalien saatavuutta ja tasavertaista kohtelua.

Saavutettavuuden osa-alueet

1. Miten saavutettavuuden eri osa-alueet toteutuvat omalla kohdallasi korkeakoulussasi? Arvioi alla olevia osa-alueita kokonaisuuksina asteikolla 0-5 (0=en osaa sanoa / EOS, 1=erittäin huonosti, 2=melko huonosti, 3=ei hyvin eikä huonosti, 4=melko hyvin, 5=erittäin hyvin).

Jokaisen kohdan alle voit halutessasi kirjoittaa perusteluja vastauksellesi. Voit esimerkiksi kertoa, jos saavutettavuus tietyllä osa-alueella toteutuu joiltain kohdin erityisen mallikkaasti ja toisilta kohdin heikommin.

Sulkuihin on vastaamista helpottamaan kirjoitettu, mitä kukin osa-alue esimerkiksi voi sisältää. Jos monen tekijän suhteuttaminen keskenään tuntuu jossain kohtaa vaikealta, voit miettiä pisteiden antamista esimerkiksi keskiarvona.

- Opiskelijavalinta (esim. valintaoppaat, valintaperusteet, pääsykoejärjestelyt, ohjaus)
- Opiskelu-/opetusjärjestelyt (esim. opiskelumateriaalit, opetustilanteet, tenttikäytännöt, opinto-oppaat, atk-laitteet, apuvälineet)
- Työharjoittelujärjestelyt (esim. työympäristö, ohjaus, osallistumismahdollisuudet)
- Tuki- ja neuvontapalvelut (esim. ohjaus, saavutettavuusasioiden vastuuhenkilöt)
- Tiedottaminen (esim. verkkoviestintä, painettu viestintä, puhelinviestintä, infotilaisuudet, kuunneltavissa olevat nettisivut)
- Tilat (esim. kulkureitit, ovet, hissit, valaistus, opasteet, wc-tilat, kuunteluympäristö)
- Opiskelijajärjestötoiminta (esim. ainejärjestöt, opiskelijakunnat, ylioppilaskunnat, tuutoritoiminta, fuksitoiminta, vertaistukitoiminta)
- Vapaamuotoinen sosiaalinen vuorovaikutus (esim. opiskelijayhteisössä, henkilökunnan kanssa, opiskelijabileissa)
- Poliittikka (esim. strategiat, tasa-arvosuunnitelmat, ohjeet; saavutettavuuden näkyminen korkeakoulusi linjauksissa)

2. Koetko olevasi korkeakoulussasi yhdenvertainen muiden kanssa? Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan sitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta heidän sukupuolestaan, iästään, etnisestä alkuperästään, vammastaan, terveydentilastaan tai muusta henkilöön liittyvästä syystä.

a) Kyllä, b) En, kerro halutessasi tarkemmin miksi?, c) En osaa sanoa

3. Koetko olevasi osallinen korkeakoulussasi? Osallisuudella tarkoitetaan tässä kuuluminen, mukanaolon tunnetta korkeakouluyhteisössä.

a) Kyllä, b) En, kerro halutessasi tarkemmin miksi?, c) En osaa sanoa

Saavutettavuuteen liittyvät avoimet kysymykset

4. Missä saavutettavuuteen liittyvässä asiassa olisi korkeakoulussasi mielestäsi eniten parannettavaa?

5. Mikä saavutettavuuteen liittyvä asia toteutuu korkeakoulussasi mielestäsi erityisen hyvin?

6. Miten arvioit saavutettavuuteen liittyvien asioiden kehittyneen opiskelujesi aikana (erityisesti, jos olet opiskellut jo pidempään)? Voit kertoa esimerkkejä asioista, jotka ovat sinulle tärkeimpiä.

7. Mitkä ovat olleet oman koulutusurasi merkittävimmät esteet? Voit vastata sekä koulutukseen liittyvien että sen ulkopuolisten tekijöiden osalta.

8. Entä mitkä ovat olleet oman koulutusurasi merkittävimmät edistävät tai opintoja tukevat tekijät? Voit vastata sekä koulutukseen liittyvien että sen ulkopuolisten tekijöiden osalta.

9 A. Tämä kysymys koskettaa erityisesti vammaisia vastaajia. Vuonna 2004 voimaan tullut yhdenvertaisuuslaki kieltää vammaisuuteen perustuvan syrjinnän ja velvoittaa koulutuksen järjestäjää tarvittaessa ryhtymään kohtuullisiin toimiin vammaisen henkilön pääsemiseksi koulutukseen. Onko omassa korkeakoulussasi ”ryhdytty toimiin” opintojesi mahdollistamiseksi, minkälaisiin? Jos ei, mistä syystä?

9 B. Tämä kysymys koskettaa erityisesti lukivaikeuksisia opiskelijoita. Onko omassa korkeakoulussasi ryhdytty toimiin lukivaikeuden huomioimiseksi? Millaisia tukitoimia on tarjolla? Onko tukitoimien saamiseen joitakin ehtoja (esim. lukitodistus)? Jos ei toimiin ei ole ryhdytty, mistä syystä?

Taustatiedot

10. Missä korkeakoulussa opiskelet tällä hetkellä? Jos opiskelet useammassa kuin yhdessä korkeakoulussa valitse se, jossa ensisijaisesti nyt suoritat opintoja. HUOM. Vastauksia ei raportoida korkeakouluittain, mutta edustavuuden kannalta on tärkeä tietää, vastataanko jostakin korkeakoulusta paljon tai ei ollenkaan.

Yliopistot

Aalto-yliopisto
Helsingin yliopisto
Itä-Suomen yliopisto
Jyväskylän yliopisto
Kuvataideakatemia
Lapin yliopisto
Lappeenrannan teknillinen yliopisto
Oulun yliopisto
Sibelius-Akatemia
Svenska handelshögskolan
Tampereen teknillinen yliopisto
Tampereen yliopisto
Teatterikorkeakoulu
Turun yliopisto
Vaasan yliopisto
Åbo Akademi

Ammattikorkeakoulut

Arcada - Nylands svenska yrkeshögskola
Diakonia-ammattikorkeakoulu
HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulu
Humanistinen ammattikorkeakoulu
Hämeen ammattikorkeakoulu
Jyväskylän ammattikorkeakoulu
Kajaanin ammattikorkeakoulu
Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu
Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu

Kymenlaakson ammattikorkeakoulu
Lahden ammattikorkeakoulu
Laurea-ammattikorkeakoulu
Metropolia Ammattikorkeakoulu
Mikkelin ammattikorkeakoulu
Oulun seudun ammattikorkeakoulu
Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu
Rovaniemen ammattikorkeakoulu
Saimaan ammattikorkeakoulu
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Savonia-ammattikorkeakoulu
Seinäjoen ammattikorkeakoulu
Tampereen ammattikorkeakoulu
Turun ammattikorkeakoulu
Vaasan ammattikorkeakoulu
Yrkeshögskolan Novia

11. Millä koulutuslalla opiskelet? Jos opiskelet useammalla koulutuslalla valitse se, jolla ensisijaisesti nyt opiskelet.

Yliopistot

Lääketieteiden ja farmasian alat
Humanistinen ala
Kasvatustieteellinen ala
Kauppatieteellinen ala
Taide- ja ilmaisualat
Terveys- ja liikuntatieteiden alat
Luonnontieteiden alat
Oikeustieteellinen ala
Psykologian ala
Teologian ala
Yhteiskuntatieteellinen ala

Ammattikorkeakoulut

Humanistinen ja kasvatusala
Kulttuuriala
Luonto- ja ympäristöalat
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala
Tekniikan ja liikenteen ala
Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala

12. Minä vuonna olet aloittanut nykyiset opintosi? Jos opiskelet useammassa paikassa, kerro niiden opintojen aloitusvuosi, joita suoritat tällä hetkellä ensisijaisesti.

13. Minkä ikäinen olet? Ilmoita vuosina (esim. 24).

14. Sukupuolesi?

Nainen

Mies

Muu

15. Saavutettavuuden toteutuminen on erityisen tärkeää niille korkeakouluuyhteisön jäsenille, joilla on esimerkiksi jokin vamma, jotka ikääntyvät, jotka kuuluvat kulttuuriin tai kielellisiin vähemmistöihin tai jotka tarvitsevat jonkin ominaisuuden tai elämäntilanteen johdosta erityisiä opiskelujärjestelyjä. Valitse alla olevista vaihtoehdoista, mihin ryhmään itse kuulut.

Vammaiset (mm. näkö-, kuulo-, tai liikuntavamma)

Erilaiset oppijat (mm. lukemis- tai kirjoittamisvaikeudet, tarkkaavaisuusvaikeudet, hahmottamisvaikeudet)

Ikääntyvät

Mielenterveyden haasteiden tai jaksamisen ongelmien kanssa kamppailevat

Kulttuuriset/kielelliset vähemmistöt

Muu, mikä? (esim. pysyvämpi tai tilapäinen saavutettavuuteen vaikuttava asia)

En kuulu mihinkään erityisryhmään

16. Mikäli haluat vielä sanoa jotakin kyselyn teemaan liittyvistä asioista tai antaa palautetta itse kyselystä, voit tehdä sen alle olevaan kenttään.

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la culture

ISBN 978-952-263-106-0 (PDF)

ISSN-L 1799-0343

ISSN 1799-0351 (PDF)

Helsinki 2012